

KODIN JA TYÖN RAJAVYÖHYKKEELLÄ – YHTEENSOVITTAMISEN
JÄNNITTEITÄ JA RATKAISUJA ARJESSA

Hanna Keskinen

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2006

Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos

Käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

SISÄLLYS

Johdanto	1
1 Muuttuva perhe-elämä	4
1.1 Suur- ja ydinperheestä yksilöiden akvaarioon	4
1.2 Perheen elämänkaaren vaiheet	6
2 Kodin tuottaminen arjessa	8
2.1 Arkielämän prosessi	8
2.2 Koti toiminnan tuloksena	9
2.3 Kodin toiminnasta kodintuottamistoimintaan	10
2.4 Työnjako (lapsi)perheessä	12
3 Muuttuva suomalainen työelämä	15
3.1 Turvaton ja ajelehtiva työelämä	15
3.2 Jatkuva työaika ja näkymätön tulos	17
3.3 Työn ja perheen yhteensovittaminen	19
4 Kodin ja työn välinen rajavyöhyke ja siinä esiintyvät jännitteet	26
4.1 Toimintajärjestelmä ja rajavyöhyke	26
4.2 Jännitteistä ristiriitoihin	28
5 Tutkimusasetelma ja tutkimusongelma	30
6 Tutkimuksen toteuttaminen	32
6.1 Tutkimushenkilöt	32
6.2 Aineiston hankinta	34
6.3 Laadullinen kysely	38
6.4 Aineiston analyysi	41
7 Tutkimustulokset	43
7.1 Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät vaikeudet	44
7.2 Ristiriitatilanteissa käytetyt ratkaisut	50
7.3 Tavoitteet ja vaatimukset yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla	56
7.4 Yhteensovittamisen vaikeuksia helpottavat muutokset	60
8 Tulosten tarkastelu	68
9 Tutkimusprosessin ja luotettavuuden arviointia	88
10 Päätelmiä ja pohdintaa	98
LÄHTEET	102
LIITTEET	
LIITE 1: Saatesähköpostiviesti, LIITE 2: Kirjoituskysymyslomake	

Johdanto

Salmen mukaan arkielämän keskeisiä ristiriitoja on se työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen ongelma, joka syntyi, kun agraariyhteiskunta vähitellen hävisi ja osa työstä siirtyi tehtäväksi palkkatyönä kodin ulkopuolella. Tällöin elämä myös jakautui ajallisesti ja paikallisesti erilaisiin alueisiin. Yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen on tavallisesti liitetty naisten ansiotyön yleistymiseen ja lasten hoidon järjestämiseen. Tämä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen kenttä on ajallisesti ja ideologisesti ensimmäinen, jonka tausta ulottuu kauas. (Salmi, 1996, s. 212).

Agraariyhteiskunnassa eri sukupuolten välinen työnjako toteutui yhteisessä kodissa, jossa myös lapset osallistuivat kotitalouden töihin (Salmi, 1996, s. 212). 1900-luvun alkupuolella kaupunkien työväenluokan naiset hoitivat lapsensa kotona ja vain 10 prosenttia heistä kävi ansiotyössä. Maatalous oli vallitseva elinkeino aina 1950-luvulle asti ja palkkatyöläisperhe alkoi vakiinnuttaa paikkaansa vasta sodan jälkeen maatalouselinkeinon taantumisen alkaessa (Strandell, 1984, s. 228). Kun kodin ulkopuolinen ansiotyö alkoi yleistyä, pidettiin sitä miesten alueena. Näin lapsista ja heidän hoitamisestaan tuli aiempaa selvemmin naisten asia. Kun naiset(kin) menivät kodin ulkopuolelle töihin, tuli lasten hoidon järjestäminen sekä työn ja perheen yhteensovittaminen ajankohtaiseksi. Näin ollen työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen on pitkään nähty naisten ongelmana, jota ei ollut niin kauan kuin naiset pysyivät kotona. Ongelmaa ei tehty siitä, että miehet eivät kyenneet sopeutumaan tähän tosiasiaan tai siitä, että miehet ovat vain hyvin hitaasti muuttaneet tapojaan tehdä kotitöitä (ks. Pääkkönen & Niemi, 2002, s. 36. ; Salmi, 1996, s. 212).

Kotitaloustieteen syventäviä opintoja tehdessäni kiinnostuin perhetutkimuksen laajasta kentästä, josta löytyy toinen toisiaan mielenkiintoisempia kuvauksia perheestä ja kodin monisyisestä toiminnasta (ks. Korvela, 2003; Ritala-Koskinen, 2001; Jallinoja, 2000, 1994, 1984). Pohdin usein, kuinka haastavaa hyvinvointivaltiossa elävän ihmisen - varsinkin naisen - elämä on, jos hän haluaa toteuttaa itseään useilla elämäalueilla. Esimerkiksi korkeakoulututkimuksen hankkiminen vaatii pitkäjänteistä opiskelua, ja vaikka tutkinto olisi saavutettu, voi mielekkään työn löytäminen viedä oman aikansa valmistumisen jälkeen. Samaan

aikaan uran aloittamisen kanssa tulee usein perheen perustaminen ajankohtaiseksi ja sekä nainen, mies että koko perhe voi huomata olevansa erilaisten vaatimusten ympäröimänä.

Työn ja perheen yhteensovittaminen ei ole täysin ongelmaton, sillä yli 40 prosenttia työssäkäyvistä suomalaisista kokee työn haittaavan jonkin verran perhe-elämää (Kinnunen & Mauno, 1998; Paajanen, 2001). Perhekoon kasvaessa kotitöiden määrä lisääntyy ja naiset tekevät kotitöitä tunnin enemmän kuin ennen lasten syntymää, kun taas miesten kotitöihin käyttämä aika pysyy ennallaan (Tilastokeskus, 2003). Lasten syntyessä työn jakaminen tulee todennäköisesti uudelleen ajankohtaiseksi. Voi myös olla niin, että pariskunta joutuu vasta vanhemmiksi tultuaan pohtimaan tosissaan, miten kotona toimitaan ja tehdään työtä arjen hallitsemiseksi.

Yhdyn Hannele Forsbergin toteamukseen (2003, s. 7), että perhe on tärkeä tutkimuskohde, koska monet yhteiskunnalliset muutokset eletään, koetaan ja ratkaistaan perheissä. Kriittisen perhetutkimuksen edustajana Forsberg korostaa perhe-elämää muovaavien yhteiskunnallisten, ideologisten ja eriarvoistavien prosessien tutkimisen tärkeyttä, millä pyritään avaamaan nykyistä moniulotteisempaa perheymmärrystä ja samalla syrjäyttämään yksioikoista ja stereotyyppistä perheajattelua (Forsberg, 2003, s. 7). Tähän tavoitteeseen tähtään tutkimuksessani tutkimalla työn ja kodin yhteensovittamisen arkea.

Perheen arkikäytäntöjen kuvaileminen ja käsitteellistäminen kuuluvat kotitaloustieteen kiinnostuksen kohteisiin. Turkki (1992, ss. 24–25.) korostaa, että kotitalouden toimintaa tulee tutkia käytännön toiminnasta käsin ja hänen mukaansa keskeisiä elementtejä kotitalouden tutkimuksessa ovat monitieteisyys, kokonaisvaltaisuus, vuorovaikutteisuus ja inhimillisyys. Toisin sanoen kotitalouden keskeiset elementit ovat inhimilliset tekijät, ihmisen suhde lähiympäristöön, ihmisen toiminta kodin piirissä sekä kodin ja perheen vuorovaikutus yhteiskuntaan. Nämä ulottuvuudet muodostavat kotitalouden olennaisen sisällön ja tarkasteltavan, jolla kotitaloustieteellisessä tutkimuksessa lähestytään alati muuttuvaa, mutta syvällä inhimillisen elämän ja yhteiskunnan rakenteissa toimivaa kotia ja perhettä (Turkki, 1990, 2001).

Tässä tutkimuksessa selvitetään kotitaloustieteen ulottuvuuksien mukaisesti perheenjäsenten yksilöllisiä kokemuksia kodin, perheen ja työn yhteensovittamisesta (inhimilliset tekijät). Lisäksi selvitetään kodin toimintaa ja kodissa tapahtuvia muutoksia juuri käytännön toimintojen tasolla, kun toimintaa yhteensovitetaan kodin ja työn välillä (ihmisen suhde lähiympäristöön). Tarkastelun kohteeksi otetaan myös kodin ja perheen vuorovaikutus yhteiskuntaan (ihmisen suhde yhteiskuntaan) työntekijän näkökulmasta. Viimeaikaiset tutkimukset (ks. Salmi & Lammi-Taskula, 2004; Julkunen, Nätti & Anttila, 2004; Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta, 2003) käsittelevät samaa aihealuetta, mutta tutkimusta, jossa perheen kokemat kodin ja työn yhteensovittamisen jännitteet (ks. Korvela, 2003) purettaisiin konkreettisiksi tilanteiksi, joita pohdittaisiin edelleen yhdessä perheenjäsenen kanssa, ei ole tehty.

Näin heräsi kysymykseni siitä, minkälaisessa ristipaineessa perhe elää kodin ja työn rajavyöhykkeellä. Minkälaisia jännitteitä ja yhteensovittamisen ongelmia perheenjäsenet kokevat kodin ja työn välillä. Tutkijana minua kiinnostaa selvittää, mitä konkreettisia yhteensovittamisen tilanteita kodissa ja sen toiminnoissa ilmenee työn ja kodin vaatimusten täyttämiseksi. Miten perheet kokevat elämänsä kodin ja työn yhteensovittamisen keskellä? Miten perhe ratkaisee yhteensovittamisen mahdollisia ristiriitoja? Mitkä asiat joutuvat joustamaan tai kuka perheessä joustaa? Mitä periaatteita yhteensovittamisessa noudatetaan?

Työn ja perheen rajavyöhykkeen jännitteiden tutkiminen auttaa ymmärtämään, minkälaiden vaatimusten keskellä äidit ja isät kodin ja työn ympäröiminä toimivat. Samalla voidaan käsitteellistää työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksia, ratkaisuja ja toivottuja muutosehdotuksia, jotta voidaan luoda yhteensovittamista helpottavia välineitä ja sääntöjä kaikkien perheiden käyttöön.

Tutkimus toteutetaan kaksivaiheisesti; ensimmäinen vaihe koostuu kyselystä, jonka jälkeen tutkimusta jatketaan haastatteluin. Tässä tutkimusraportissa kuvataan tutkimuksen ensimmäinen vaihe.

1 Muuttuva perhe-elämä

Tässä luvussa tarkastellaan perheen muuttumista kulttuurihistoriallisena kehityksenä sekä elämänkaaresta toiseen kehittyvänä yhteisönä.

1.1 Suur- ja ydinperheestä yksilöiden akvaarioon

Perheen käsitettä muotoillaan edelleen kotia ja perhettä koskevissa tutkimuksissa (ks. Martikainen, 1992; Forsberg, 1994; Hill, 1995; Ritala-Koskinen, 2001). Perinteisesti perheellä on tarkoitettu nimenomaan ydinperhettä, johon kuuluu isä, äiti ja heidän biologiset lapsensa. Tilastot osoittavat edelleen, että kahden vanhemman lapsiperhe on Suomen yleisin perhetyyppi ja siihen kuuluu yli 40 % väestöstä. (Pääkkönen & Niemi, 2002, ss. 34–41.) Perhe on kuitenkin yhteisönä entistä heterogeenisempi ja yleisen sallivuuden lisääntyessä ja moraalimaiseman tasoittuessa on ydinperheen rinnalle hyväksytty vaihtoehtoisia perhemuotoja. (Jallinoja, 1994, ss. 5–8.)

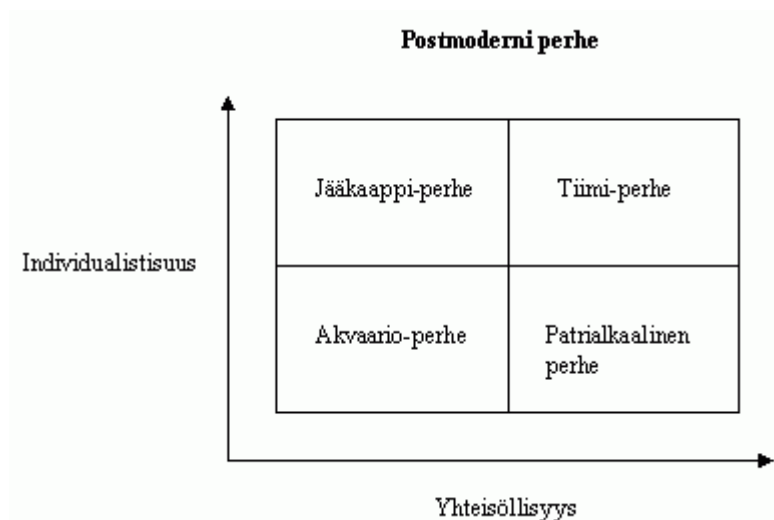
Moderniksi nimitetyn perheen ympärillä on jo sadan vuoden ajan käyty keskustelua, jota ovat jäsentäneet familistinen ja individualistinen perhekäsitys. Kummankaan perhekäsityksen äärimmäiset tavoitteet eivät ole koskaan toteutuneet täydellisesti. Moderni perhe ei ole olennaisimmillaan tietyn tyyppinen yhteisö, jonka ulkoiset piirteet voidaan osoittaa, vaan se on ennemminkin käsite, joka kertoo, että perheytymistä koskevat kysymykset eivät enää ole yksiselitteisesti ratkaistavissa. (Jallinoja, 1984, ss. 72–74.) Tänä päivänä yleistyneet uusperheet ja sateenkaariperheet osoittavat, että perhettä on yhä vaikeampi kuvailla ulkoisilla piirteillä.

Jallinojan (1989) mukaan monien sosiologien tulkinta on se, että kapitalismi tai teollinen yhteiskunta loi modernin ydinperheen (Jallinoja, 1989, s. 12). Häggmanin (1994) mukaan ydinperheen tuntomerkkeinä pidetään naisen ja miehen erillisiä rooleja ja toimintapiirejä, tunnepohjaista puolisonvalintaa, kasvatuksesta ja perhe-elämän yksityisyyden kasvua. Tyypillisesti tulkittujen kapitalismin ja teollisen yhteiskunnan mukanaan tuomat perheen muuttuneet tehtävät - palkkatyöläistyminen, yksinkertaistunut rakenne ja pienempi koko - ovat synnyttäneet näitä uusia ydinperheen piirteitä. (Häggman, 1994, 18.) Nämä eivät enää

ole vain ydinperheen tuntomerkkejä vaan sopivat myös nykypäivän suurperheelle, joka voi esimerkiksi avioerojen jälkeen syntyä uusperheen muodossa. Uusperhe voi edustaa osaltaan familistista näkemystä, joka on syntynyt individualistisista tunnepohjaisen puolisovalinnan lähtökohdista.

Dencikin (2002) mukaan postmodernismi on jatkuvasti muuttuva ilmiö, joka pakottaa yksilöt jatkuvaan uudelleen orientoitumiseen ja huomio on osattava toistuvasti kiinnittää uudelleen tärkeisiin kohteisiin, jotka jatkuvasti vaihtuvat. Toiminta ja vuorovaikutus on yhä verkottuneempaa ja näin ollen yhteisöt ja perheet elävät uudenlaisessa ympäristössä, jossa vallitsee uusi sosiaalinen säännöstö (new social grammar). Postmodernismi siis asettaa perheet uudenlaisten vaatimusten eteen. Vanhemmat eivät voi enää luottaa siihen, että he osaisivat omien kokemustensa turvin ohjata lastensa tulevaisuutta hyvään suuntaan, sillä siitä, mitä lasten tulevaisuuden vaatimukset ovat, ei voida esittää edes arvailuja. Lisäksi jatkuvasti muuttuvien ja monitahoisten olosuhteiden vuoksi omien tekojen seurausten arviointi käy yhä vaikeammaksi. (Dencik, 2002, 2–4.) Tällaisessa maailmassa elää postmoderni perhe.

Denick (2005) on tutkimuksessaan havainnut, että postmodernia perhettä leimaa neljä erilaista tyyppiä, joissa individualistisuus ja yhteisöllisyys ovat määrittäviä tekijöitä.

KUVIO 1. Postmoderni perhe Dencikia (2005) mukailten

Perhe on vahva postmoderni ”tiimi-perhe”, kun sen jäsenet ovat vahvasti individualistisia ja yhteisöllisiä. Heikossa postmodernissa perheessä sitä vastoin ei ole

yhteisöllisyyttä ja Denick kutsuu perhettä ”jääkaappi-perheeksi”, jolta puuttuu yhteisölliset kokemukset (revolving togetherness). Perheessä individualismi korostuu ja yhteiset kokoontumiset muistuttavat lähinnä pyöröoven liikettä. Klassisen patriarkaalisessa perheessä yhteisöllisyys korostuu ja individualistisuus jää vähäiseksi. Perheessä, jossa ei ole yhteisöllisyyttä eikä individualismia, eletään kuin yksinäiset kalat akvaariossa (social aquarium) tietämättä, miten perheenä oikein tulisi elää (Dencik, 2005).

Tilastokeskuksen käyttämän määritelmän mukaan perheen muodostavat vain yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot, joilla ei ole lapsia (Perheet 1998, 20). Määritelmä sulkee ulkopuolelle kasvavan yksinasuvien ihmisten joukon, jotka hekin kuuluvat johonkin perheeseen. Kysymys siitä, ketkä kuuluvat perheeseen tulee ajankohtaiseksi vasta silloin, kun perhe ei enää hahmotu yksiselitteisesti (Jallinoja, 2000, s. 187).

Tässä tutkimuksessa perheen muodostavat samassa taloudessa elävät aikuiset ja/tai lapset vuorovaikutuksen kautta riippumatta muodollisista tai oikeudellisista sopimuksista. Perheenjäsenet asuvat saman katon alla, mutta yhdessä asuminen ei tapahdu vain käytännöllisistä syistä. Vanhemmat ja lapset, jotka elävät päivittäin yhdessä ja sen myötä yhteensovittavat arjessaan työtä ja perhettä, tasapainoilevat yksilöllisten eli individualististen ja yhteisöllisten eli familististen tavoitteiden saavuttamiseksi.

1.2 Perheen elämänkaaren vaiheet

Kun puhutaan perheen kehitysteoriaan liittyvästä elämänvaiheesta, suomalaisessa kirjallisuudessa käytetään perheen elämänkaaren käsitettä. Perheen elämänkaariajattelussa perheen tehtävät muuttuvat sen eri elämänvaiheissa. Perheen rakenne, suhteet ulkomaailmaan, työhön ja sukulaisiin sekä lasten ja vanhempien suhteeseen liittyvät tehtävät vaihtelevat. Perhevaiheet määritellään yleensä perheen avaintapahtumien, kuten avioitumisen ja lasten syntymisen sekä lasten iän mukaan. Vaiheet voidaan erotella esimerkiksi seuraavasti: 1) lapseton aviopari, 2) nuori lapsiperhe, 3) perhe, jossa on aikuistuvia lapsia, 4) perhe, josta lapset

ovat irtautumassa, 5) perhe, josta lapset ovat jo irtautuneet. (Tolkki-Nikkonen, 1990, s. 17–18.)

Duvall & Miller (1985) jakavat perheen elämänkaaren kahdeksaan eri vaiheeseen: 1) muodostuva perhe, 2) vanhemmuuteen kasvava perhe, 3) perhe, jossa on leikki-ikäisiä lapsia, 4) perhe, jossa on kouluikäisiä lapsia, 5) perhe, jossa on murrosikäisiä lapsia, 6) perhe, jossa on kohta lapsuudenkodin jättäviä nuoria aikuisia, 7) keski-ikäistyvä perhe ja 8) ikääntyvä perhe. Perhe siirtyy vaiheesta toiseen vanhimman lapsen mukaan ja kokee toistamiseen saman perhevaiheen nuorempien lasten varttuessa. (Duvall & Miller, 1985, s. 26; Kalliopuska & Karjalainen, 1988.) Tolkki-Nikkosen ja Duvallin perhevaiheiden jaottelut eivät ole kaiken kattavia, sillä ne soveltuvat lähinnä ydinperheen analysointiin. Ne eivät sellaisenaan sovi esimerkiksi lapsettomien avioparien, yksinhuoltajaperheiden, uusperheiden tai adoptioperheiden tarkasteluun. Perhevaiheiden jaottelu kuvaa keskimääräistä perheen kehitystä. Kaikkia perhemuotoja kuvaavan jaottelun aikaansaaminen on hankalaa perheiden monimuotoisuuden vuoksi (Duvall, 1977, s. 146).

Perheen elämänkaaren vaiheet vaikuttavat varmasti myös työn ja kodin yhteensovittamiseen. Usein puhutaan elämän ruuhkavuosista, jolloin perheen lapset ovat pieniä ja molemmat vanhemmat tekevät ansiotyötä kodin ulkopuolella. Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet voivat olla suuria, kun lapset ovat pieniä ja samaan aikaan luodaan uraa työmarkkinoilla.

Suomessa 2000-luvun hyvin koulutetut uranaiset avioituvat ja synnyttävät ensimmäisen lapsensa entistä vanhempina. Vuonna 2003 naiset avioituivat keskimäärin 29,2-vuotiaana ja ensimmäinen lapsi synnytetttiin 27,9-vuotiaana, kun vuonna 1990 avioiduttiin 26,5-vuotiaana ja synnytetttiin ensimmäinen lapsi 26,8-vuotiaana. (Tilastokeskus, 2004b). Lisäksi yksinasuvien määrä kasvaa jatkuvasti. Vuonna 1980 yksin asui 27,1 % väestöstä, vuonna 2002 38,4 % (Tilastokeskus, 2004a). Useasti puhutaan myös siitä, kuinka nuoruuden aika ihmisen elämässä vain pitenee ja perheen perustamista siirretään myöhemmäksi, koska se mielletään henkilökohtaiseksi riskiksi, jonka koetaan uhkaavan yksilöllisyyttä. Vanhemmuuteen liittyvä vastuu ja mahdollinen epäonnistuminen pelottavat alle 30-vuotiaita naisia ja miehiä (Ketokivi, 2004, s. 94). Tätä ikäjaksoa leimaa nimen-

omaan puhe työn, perheen ja vapaa-ajan yhteensovittamisen ongelmista ja ratkaisukeinoista (ks. Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta, 2003, s. 6).

Tässä tutkimuksessa tutkittavien perheiden elämänkaaren vaiheet vaihtelevat sen mukaan, minkälaisien perheiden aikuiset vastaavat tutkimuksen kirjoituskysymyksiin ja kokevat työn ja kodin yhteensovittamisessa ilmenevän haasteita.

2 Kodin tuottaminen arjessa

Tässä luvussa tarkastellaan arjen käsitettä ja määritellään koti, kodin toiminnan käsite, kodintuottamistoiminta ja kotona tehtävät työt sekä vanhempien työnjako kodin toiminnassa.

2.1 Arkielämän prosessi

Mitä on arki ja arkielämä, jota elämme perheessä ja kodissa joka päivä? Salmen (1991) mukaan arjen määrittelemine on ongelmallista, sillä kaikki ihmiset ovat tavallaan arjen asiantuntijoita sitä eläessään. Tämän vuoksi arkielämän määrittelemine käsitteellisesti ja yksiselitteisesti on paljon vaikeampaa kuin sen eläminen. Bech-Jorgensen (1991, s. 150) taas toteaa, että arkielämä on elämää, jota me luomme jatkuvasti joka päivä. Hänen mukaansa arkielämä on kokonaisprosessi, jossa ihmiset muuttavat arkielämän ehtoja eleyksi arkielämäksi. Jokinen (2005, s. 10) jatkaa arjen pohdintaa ja kiteyttää, että arjen perusoletus on, että se samalla on läsnä ja pakenee. Arkea ei ole syytä hakea joistain erityisistä instituutioista, esimerkiksi perheestä tai avioliitosta. Ei ole myöskään syytä ajatella, että arki sijaitisi kotirintamalla, ja ei-arki sotarintamalla. Jokinen painottaa, että arkinen ulottuvuus löytyy kaikesta, niin sodasta kuin kodista, politiikasta ja pyykkiuoroneuvotteluista. Arkea on siis kaikkialla, mutta kaikki ei ole arkea ja ihmiset eivät liiku arjesta ei-arkeen ja takaisin (esimerkiksi kodin ja työn välillä) päiviensä kulussa (Jokinen, 2005, s. 10).

Salmi (2004) on perusteellisimmin pohtinut arjen käsitettä ja esittelee Eliaksen määrittelyn arjesta vastakäsitteen avulla. Eliaksen mukaan arki on muun muassa

vastakohta ei-arjelle (eli juhlalle, ei-rutiinille, porvarilliselle elämänpiirille, valtaapitävien elämälle, suurille makrotapahtumille, julkiselle tai viralliselle elämälle, tieteelliselle ja taiteelliselle ajattelulle jne.) (Elias, 1978). Arki on myös uusintamisen alue, joka kattaa ne toimet, joita yksilö tekee itsensä ja lähimpiensä ylläpitämiseksi (Heller, 1984). Arki on rutiinin maailma ja meidät pakotetaan rutiineihin, joista emme pääse irti. Arki koostuu pettymyksistä ja joudumme aina tekemään jotain muuta kuin haluaisimme (Roos, 1983). Salmen tulkinnan mukaan Roos (1987) näkee työ- ja perherutiinien alistavan täysin erityisesti lapsiperheet ja hän näkee arjen terrorin rutiinien lisäksi elämäntavan tyranniana, jossa on vain näennäisiä vaihtoehtoja (Salmi, 2004, ss. 15–18.)

Salmi hylkää arjen määrittelemisen vastakäsitteen kautta, määrittelemisen uusintamisen alueeksi tai määrittelyn rutiiniksi, sillä mikään näistä ei kerro mitään ihmisten elämästä kokonaisuutena, jota he itse muovaavat. Salmi tukeutuu Dorothy Smithin (1988) näkemykseen, jonka mukaan arkielämän näkökulma tutkimuksessa voidaan tavoittaa metodologisin ratkaisuin eikä olennaista ole löytää arjelle käsitteellistä määrittelyä. Smithille on keskeistä, että arkielämä on tutkimuksen lähtökohta ja konteksti, josta hän puhuu kokemusmaailmana. Hän on kiinnostunut arkielämän elämisen kokemuksista ja arjessa sinänsä näkymättömistä suhteista ja rakenteista, jotka kokemuksia muovaavat. (Salmi, 2004, ss. 21–22.)

Arkielämä on siis prosesseja, joissa ihmiset muokkaavat arkielämän rakenteellisia ehtoja eleyksi elämäksi. Tämä määritelmä tuo esiin vuorovaikutuksen ihmisten jokapäiväisten toimintakäytäntöjen ja yhteiskunnallisten rakenteiden välillä sekä korostaa rakenteellisen tason ja arkielämän välistä jatkuvaa virtausta, jossa syntyy sekä jatkuvuus että muutos (Salmi, 2004, s. 23).

2.2 Koti toiminnan tuloksena

Korvelan mukaan (2003, ss. 15–16.) koti ja asunto määritellään lähes samaksi asiaksi, vaikka ne eivät ole toistensa synonyymejä. Asunto tarkoittaa yksinkertaisuudessaan suojaa (Rykwert, 1991, s. 54; Rodman, 1997, s. 223). Asunto kiinnittyy tiettyyn paikkaan, mutta koti ei välttämättä tarvitse tiettyä paikkaa, vaan koti liittyy pikemminkin paikkaan yhteisössä, tunnesuhteisiin ja perhe-

elämään. (Dovey, 1985, ss. 33–34; Rykwert, 1991, ss. 56–57; Modell, 1997, s. 213). Douglas (1991, ss. 287–290.) korostaa sitä, että koti on tilaan liittyvä käsite, vaikka koti ei kiinnity tiettyyn asuntoon tai paikkaan ja näin ollen se voi muodostua vaikkapa liikuteltavaan telttaan tai veneeseen. Douglasille kodin käsite on dynamisempi kuin asunnon käsite, sillä koti alkaa siitä, kun jokin tila otetaan haltuun. Lisäksi Douglas käyttää kodin määrittelyssä myös sen ajallista rakennetta, joka muodostuu säännöllisesti toistuvasta tekemisestä. Koti on auki-puhumattomien sopimusten eli kaikkien tiedossa olevien tapojen verkko. (Douglas, 1991, s. 302). Rapport ja Dawson (1998a; 1998b) irrottavat kodin käsitteen kokonaan asunnosta ja paikasta, kun he väittävät, että koti on globaalinen käsite eli koti liikkuu ihmisten mukana jokaisen omana, kirjoittamattomana elämän tarinana.

2.3 Kodin toiminnasta kodintuottamistoimintaan

Kotitalouden toiminta on kotitaloustieteessä väljästi määritelty yläkäsite, joka pitää sisällään kotitalouden taloudellisen ja teknologisen toiminnan sekä sosiaalisesti ja kulttuurisesti painottuneen kotitalouden käytännöllisen toiminnan (Korvela, 2003, s. 20). Hallman (1991, s. 61) taas tuo esiin, että kotitalouden toiminta ymmärretään yleensä arkikielessä kotitaloustöiksi tai kotitöiksi eli kaikeksi touhuksi, jota kodissa tehdään. Kotitalouden toimintojen funktionaalisessa eli toimintoittaisessa luokittelussa korostuu kotitaloustyön toiminnan tuotannollisuus. Turkin (1992, s. 11) mukaan kotitalouden toiminnan käsitteistöön liitetään termit toiminta, toiminnot, työ, kotitaloustyö/kotityö, kotitalouden tehtävät, jotka voivat asiayhteydestä riippuen tarkoittaa lähes samoja tai täysin eri asioita. Turkki ymmärtää kotitalouden toiminnan sisältävän kaikkia kotitalouden jäseniä yhdistäviä päämääriä ja niihin nivoutuneena toimintaa ohjaavat arvot. Tätä tukee Hallmanin (1991, s. 58) käsitys kotitalouden toiminnan perimmäisestä tavoitteesta, jonka mukaan kotitalouden tulee luoda jäsenilleen mahdollisuus henkisten, fyysisten ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen omaksumiensa arvojen ja asenteiden suuntaisesti.

Kotitalouden toiminnan voimavarat voidaan jakaa esimerkiksi taloudellisiin ja henkisiin voimavaroihin. Taloudellisiksi voimavaroiksi lasketaan kotitalouden varallisuus eri muodoissaan. Henkiset voimavarat sisältävät kotitalouden jäsen-

ten kotitalouden hoidossa tarvitsemat tiedot ja taidot, jotka liittyvät esimerkiksi erilaisten kotitaloustöiden suorittamiseen, taloudellisten voimavarojen hankintaan ja käyttöön sekä kotitalouden jäsenten erilaisten tarpeiden yhteensovittamiseen. (Hallman, 1991, ss. 48–50.) Turkki (1992, s. 12) toteaa, että kotitalouteen liittyvä tieto uusiutuu nopeasti yhteiskunnan eri sektoreiden kehityksen mukaisesti.

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa (2002) kodissa suoritettaviksi töiksi huomioidaan ruoan valmistaminen, leipominen ja säilöminen, astianpesu, siivous, vaatehuolto, lämmitys- ja vesihuolto, korjaus- ja rakennustyöt, pihan- ja eläinten hoito, kulkuneuvojen korjaus ja huolto, toisen kotitalouden auttaminen, muut kotityöt, lastenhoito, ostokset ja asiointi (Pääkkönen & Niemi, 2002, s. 37). Steidl ja Bratton (1968, s. 198) jakavat kotona tehtävät työt seuraavasti: 1) kotitaloustyöt (homemaking activities), kuten ruoan valmistaminen, astioiden pesu, ruoan valmistamisen esivalmistelut, muu ruoanvalmistus, säännöllisesti toistuva asunnonhoito, erityiset asunnon hoitotoimenpiteet, pyykinpesu, silitys ja muu vaatehuolto, huolenpito perheenjäsenistä, hankintojen tekeminen ja kirjanpito ja 2) kotitaloustöihin kuulumattomat toimet (nonhomemaking activities), kuten nukkuminen, lepääminen, huolenpito itsestä, muut vapaa-ajan toiminnot, maatalan työt, palkkatyö, muut kotitaloustöihin kuulumattomat työt sekä yhteiskunnalliset tehtävät. Tilastokeskuksen ajankäyttöluokituksessa (2005) kotityöt sisältävät kotitaloustyöt, huoltotyöt, lastenhoidon, ostokset ja asioinnin, pihan ja puutarhanhoidon sekä edellä mainittuihin kotitöihin liittyvät matkat. Kotitaloustöihin puolestaan sisältyvät ruokatalouden hoito ja siivous sekä vaatehuoltotyöt (Aalto & Varjonen, 2005, s. 34).

Uusiksi kotitaloustöiksi voidaan ajatella jatkuvasti lisääntyvät tietokoneen ja nettiyhteyden avulla tehtävät työt, kuten laskujen maksaminen, organisaatioiden asiointilomakkeiden täyttäminen, nettiostosten tekeminen, erilaisten päivitysohjelmien etsiminen tai kodinelektroniikan - esimerkiksi digiboxin - käyttöönotto, ylläpito ja päivittäminen.

Korvela (2003) näkee kotia koskevan aikaisemman tutkimuksen ongelmana arjen rakenteen rikkoutumisen ja perheenjäsenten tehtävien eriytymisen sen vyyhtimäisestä rakenteesta. Hän on tutkinut kotia sekä tilaan liittyvänä käsitteenä että

perheen sosiaalisten suhteiden järjestelmänä. Korvelan mukaan koti syntyy ja tuotetaan perheenjäsenten keskinäisissä suhteissa aikaansaadun toiminnan tuloksena, jota hän kutsuu kodintuottamistoiminnaksi. Korvelan (2003) mukaan toiminta, joka tapahtuu kodin seinien sisäpuolella (tekijä-välineet-kohde), rakentuu kodin seinien ulkopuolella vaikuttavien, kodin erilaisiksi arkisiksi käytännöiksi muuttuvien toimintajärjestelmän komponenttien (säännöt-yhteisö-työnjako) kanssa vuorovaikutuksessa (Korvela, 2003, s 21–23.)

Tässä tutkimuksessa yhdytään Turkin (1992, s. 11) käsitykseen, jonka mukaan kotitalouden toiminta sisältää kaikkia kotitalouden jäseniä yhdistäviä päämääriä, ja niihin nivoutuneena toimintaa ohjaavat arvot, mutta painotetaan sitä toimintaa, jota perheenjäsenet tuottavat keskinäisissä suhteissaan, eli Korvelan (2003, s. 22) määrittelemää kodintuottamistoimintaa, kodin sisä- ja ulkopuolen vuorovaikutuksessa.

2.4 Työnjako (lapsi)perheessä

Viimevuosikymmenien yhteiskunnallisten muutosten myötä perheen rakenteissa ja roolijaoissa on tapahtunut muutoksia. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että naisten työssäkäynti on lisääntynyt, perheiden koko on pienentynyt ja perinteiset käsitykset naisten ja miesten töistä ja velvollisuuksista ovat joutuneet koetukselle yhteiskunnan muuttumisen myötä. Hallmanin mukaan kotitöiden jakaminen on kotitaloudessa sen jäsenten keskinäinen asia, johon vaikuttavat perheenjäsenten rooliodotukset ja asenteet kotitaloustöitä kohtaan. (Hallman, 1991, ss. 94–95.)

Toisaalta juuri kotitöiden on osoitettu aiheuttavat eniten erimielisyyksiä puolisoitten välillä (Tolkki-Nikkonen, 1990, s. 44). Kotitöiden jakamista tutkiessaan Tolkki-Nikkonen (1990, s. 43) on luokitellut kotitöiden jaon joko eriytyneeksi (=kummallakin omat työnsä) tai yhteiseksi (=molemmat osallistuvat kaikkiin töihin). Kotitaloustyön yksilöllisiä merkityksiä ja ihmisten asenteita kotitaloustyötä kohtaan on myös luokiteltu (Hallman, 1990). "Martyyrit", "syylliset" ja "ne jotka tietävät mitä tahtovat" suhtautuvat kotityöhön eri tavalla. Martyyrit kokevat uhrautuvansa perheensä hyväksi kotitöitä tehdessään. Syylliset kantavat murhetta siitä, että he joutuvat esimerkiksi taloudellisista syistä käymään kodin

ulkopuolella työssä ja tämän takia heillä ei ole riittävästi aikaa hoitaa vaimon ja äidin velvollisuuksia kotona. Ne, jotka tietävät mitä tahtovat, tekevät kotitöitä pyyteettömästi ja mielellään. Kotityö voi olla heille ansiotyöhön rinnastettavissa työ, jossa voi kehittyä ammatillisesti. Tähän ryhmään kuuluvat myös työssäkävvät naiset, jotka osaavat nauttia kotityöstä työssäkäynnin rinnalla. (Hallman, 1990, ss. 83–86.) Erilaiset tavat suhtautua kotitöihin voivat vaikuttaa siihen, kuinka helposti ihmisille syntyy työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä.

Puolisoiden työssäkäynti vaikuttaa oleellisesti kotitöiden jakamiseen lapsiperheissä. Kahden työssäkävvän kotitalouksissa naiset tekevät suuremman osuuden kotitöistä, mutta kokonaistyöaika tarkasteltaessa naisten ja miesten osuudet ovat yhtä suuret (Pääkkönen & Niemi, 2002). Kun molemmat puoliset käyvät ansiotyössä tai ovat työvoiman ulkopuolella, mies tekee kotitöistä reilun kolmanneksen. Lapsiperheissä kaikkein tasaisin työnjako on silloin, kun vaimo on työllinen ja mies ei käy työssä. Silloin mies tekee puolet kotitöistä. Sitä vastoin työnjako on epätasaisinta silloin, kun mies käy työssä ja vaimo on kotona. Tällöin miehen osuus kotitöistä on enää neljäsosa. Miesten tyypillisimmät kotityöt käsittävät lämmityksen ja vesihuollon, korjauksen ja rakentamisen sekä kuluneuvojen huollon. Tyypillisimmät kotityöt, joista naiset ovat pääasiassa vastuussa, ovat vaatehuollosta vastaaminen ja leipominen. Myös ruoanlaitto, astianpesu ja siivous jäävät usein naisten tehtäväksi. Pienten ja koululaisikäisten lasten perheissä työnjako on melko samantyyppinen. Miehet tekevät kotitöistä 40 prosenttia eikä heidän osuutensa muutu perheen lasten kasvaessa. Miehet osallistuvat kuitenkin hieman enemmän lastenhoitoon, tiskaukseen ja vaatehuoltoon, kun lapset ovat pieniä. Lastenhoito on kaikissa perhevaiheissa enemmän äidin kuin isän vastuulla, sillä kotiäitien lisäksi kokoaikatyötäkin tekevistä perheistä äidit tekevät noin 60 prosenttia kaikesta lastenhoidosta (Pääkkönen & Niemi, 2002, s. 36).

Puolisoiden työssäkäynnin lisäksi myös perhevaihe vaikuttaa kotitöiden jakoon. Jo aikaisemmissa ajankäyttötutkimuksissa on havaittu, että kotitöiden jako muuttuu selvästi perhevaiheen mukaan ja lapsettomissa nuorissa perheissä kotityöt jaetaan tasaisemmin kuin alle kouluikäisten lasten perheissä. Perinteinen sukupuolten työnjako vahvistuu lapsen syntyessä perheeseen siten, että naiset tekevät aiempaa suuremman osan ruokatalouteen, siivoukseen ja vaatehuoltoon liittyvis-

tä töistä sekä päivittäisistä ostoksista. Samaan aikaan miesten osuus kodin korjaus- ja huoltotöistä lisääntyy (Niemi & Pääkkönen, 1992, ss. 28–31). Sama suuntaus näyttää jatkuvan uusissa tutkimustuloksissa, sillä miehet tekevät suhteellisesti eniten kotitöitä nuorissa (alle 40-vuotiaiden) lapsettomissa perheissä (42 prosenttia kaikesta perheessä tehdystä kotityöstä) ja vähiten, kun perheen nuorin lapsi on alle kouluikäinen (33 prosenttia). Lastenhoitoon käytetty aika on luonnollisesti suurimmillaan, kun perheessä on pieniä lapsia; lastenhoitoon käytetään alle kouluikäisten lasten perheissä aikaa yli kolmannes koko kotityöhön käytetystä ajasta. Myös kotitaloustyöhön käytetty aika lisääntyy, kun perheeseen tulee lapsia, mutta lisäys koskee vain naisia. Myöhemmissäkin perhevaiheissa naisten kotitaloustyöhön käyttämä aika pysyy lähes pikkulapsiperheen tasolla, mutta miesten kotitaloustyöhön käyttämä aika ei juuri vaihtelee perhevaiheen mukaan. (Takala, 2005, ss. 92–93.)

Tilastokeskuksen perheen ajankäyttötutkimuksessa (2005) Aalto & Varjonen toteavat, että yksittäisistä kotitöistä tasaisimmin isän ja äidin kesken jakautuvat ostos- ja asiointiaika sekä huoltotyöaika. Suurin ero on pyykinpesussa ja muissa vaatehuoltotöissä, joista äidit huolehtivat lähes kokonaan. Lisäksi äiti tekee valtaosan ruokataloustöistä, hoitaa lapset ja siivoaa. Talouden koon kasvaessa äidin osuus vaatehuoltotöissä pysyy yli 80 prosentissa, kun isän osuus on korkeimmillaan 10 prosenttia ja se pienenee talouden koon kasvaessa. Siivouksessa ja ruokahuollossa äidin osuus on runsas 70 prosenttia kolmen hengen talouksissa. Talouden koon kasvaessa äidin osuus siivousajasta pienenee alle 55 prosenttiin, mutta osuus ruokahuollosta säilyy lähes ennallaan. Isän osuus ruokahuollosta ja siivouksesta on alle 25 prosenttia ja osuus pienenee edelleen talouden koon kasvaessa. Lastenhoitoajasta äidin osuus on noin 70 prosenttia ja isän osuus vajaa kolmasosa, mutta perheen koon kasvaminen pienentää hieman kummankin osuutta (Aalto & Varjonen, 2005, s. 34.)

Kaikissa kotitöissä, erityisesti siivouksessa ja huoltotöissä, lasten osuus kasvaa, kun talouden koko kasvaa. Lasten osuus on suurimmillaan ostoksiin ja asiointiin käytetyssä ajassa. Siivouksessa ja vaatehuollossa lasten yhteinen osuus on jopa suurempi kuin isän osuus, kun talouden koko on yli neljä henkeä. (Aalto & Varjonen, 2005, s. 35.)

Kotitöiden jakaminen on myös ajan jakamista, sillä ajasta on tullut meistä useimmille elämää hallitseva resurssi. Aika on perheen sisällä yksilöllinen tai yhteinen resurssi, jonka seurauksena yhden perheenjäsenen tekemä työ vapauttaa muille perheenjäsenille vapaasti käytettävissä olevaa aikaa. Jos tämä ajankäyttö, eli vaikkapa perheen kotitöiden jaon ajankäyttö, tuntuu olevan epätasa-arvoinen, joudutaan neuvotteluprosessiin. (Julkunen, Nätti & Anttila 2004, ss.154–160.)

Arkisesti kutsumme näitä neuvotteluprosesseja riidoiksi. Tutkimusten valossa riidat kotitöiden jaosta ja lastenkasvatuksesta ovat parisuhdetta rasittavista risti-riidoista yleisimpiä. (Reuna 1998, s. 6) Näyttäisi siltä, että toimivan perheen yhtenä perusedellytyksenä on tasa-arvoiseksi koettu kotitöiden jako.

Kotitöiden jako aiheuttaa erimielisyyksiä puolisoitten kesken ja yksilöt suhtautuvat niihin eri tavalla. Erityisesti puolisoitten työssäkäynti vaikuttaa siihen, miten kotitöitä tehdään perheessä, sillä tasaisinta perheen kotitöiden työnjako on silloin, kun nainen käy ansiotyössä ja mies on työtön. Kotitöiden jako muuttuu perhevaiheen mukaan ja on tasaisinta, kun pariskunnalla ei vielä ole lapsia. Perinteinen sukupuolten työnjako vahvistuu lasten syntyessä. Lasten osuus siivous- ja huoltotöissä kasvaa sitä mukaan, kun kotitalous kasvaa. Naisilla ja miehillä näyttää olevan jokin perustavaa laatua oleva erilainen suhtautumistapa kotitöihin, koska naiset tekevät pienten lasten perheissä suuren enemmistön kaikista kotitöistä.

3 Muuttuva suomalainen työelämä

Tässä luvussa kuvataan suomalaisen työelämän muuttumista viime vuosien aikana sekä esitellään työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimuksen eri näkökulmia.

3.1 Turvaton ja ajalehtiva työelämä

Useat tutkijat (Siltala 2004; Anttila & Ylöstalo 2002; Järnefelt & Lehto 2002; Blom, Melin & Pyöriä 2001; Lehto & Sutela 1999a) toteavat suomalaisen työelämän ja työn tekemisen ehtojen kiristyneen 1990-luvulta alkaen. Teollistunei-

den maiden elinkeinoelämän muutoksissa on joitakin yhteisiä piirteitä: työn osaamis- ja vaatimustaso ovat kasvaneet, työelämän joustavuus ja työn liikkuvuus ovat lisääntyneet, työtä on ryhdytty organisoimaan uusilla tavoilla ja käyttöön on otettu uusia johtamis- ja palkitsemismuotoja. Lisäksi keskeinen muutos on tietotekniikan käytön lisääntyminen. Samaan aikaan työsuhteet ovat muuttuneet epävarmemmiksi; epätyypilliset työsuhteet ja yrittäjämäiset työsuhteet ovat lisääntyneet ja palkkaerot ovat kasvaneet. (Hautamäki, 2001, ss. 52–53.)

Siltala (2004) tiivistää työelämän huonontumisen kehityksen haastattelututkimuksessaan ja lehtiartikkelianalysissään, joiden mukaan työvoimaa nuorutettiin ja nöyryytettiin 1990-luvulla, kun yritykset nuorensivat väkeään ja tarjosivat enää vain kolmannekselle vakinaisen työsuhteen. Yksi Siltalan haastateltava tiivisti laman aiheuttaman muutoksen: henkinen rasitus oli astunut fyysisen sijaan ja työntekijän piti yhä enemmän taistella asemastaan muuttuvassa tilanteessa ja ikään kuin ansaita työpaikkansa. Lamasta selvinneitä työntekijöitä painoi nöyräksi pelkkä syyllisyys töissä olemisesta, kun toisilla ei työtä enää ollut. Siltala kuvaa myös työn subjektiivisen epävarmuuden lisääntymistä, kilpailuhengen kiristymistä ja kuinka työpaikkojen ilmapiiri on muuttunut raskaaksi ja jopa lausumattomien ja ilmassa roikkuvien uhkausten kyllästäväksi, jossa tuotannolliset ja taloudelliset syyt voivat milloin tahansa perustella irtisanomisia ja siten ylläpitää turvattomuuden tunnelmaa työpaikoilla (Siltala, 2004, ss. 221–222.)

Myös Sennet (2002) on kiinnittänyt huomiota muuttuviin paineisiin, joita uusi työelämä aiheuttaa toimijoilleen. Globaaleilla markkinoilla ja uuden teknologian kapitalismissa ajankäyttö ja erityisesti työaikajärjestelyt ovat muuttumassa. Eniten Sennetin mielestä vaikuttavat lyhytjänteisyys, vaihtuvat projektit ja sitoutumattomuuden hyve. Uusi talous perustuu kokemukseen, joka ajalehtii ajassa paikasta toiseen ja työstä toiseen (Sennet, 2002, s. 23).

Tilastokeskuksen vuoden 2003 työolotutkimuksen mukaan muutosten ennakoitavuus työpaikoilla on heikentynyt, sillä suomalaiset saavat tietoa työtään koskevista muutoksista selvästi heikommin kuin aikaisemmin. Vuonna 1997 vielä 41 prosenttia palkansaajista kertoi saavansa tietoa muutoksista jo suunnitteluvaiheessa, vuoden 2004 lopulla tietoa saavien osuus oli enää 34 prosenttia. Yksityisestä sektorista on työolotutkimuksen mukaan tullut muutosten suhteen kaikkein

arvaamattomin. Kuitenkin suomalaiset ovat hyvin työelämäorientoituneita ja omaan työhönsä voimakkaasti sitoutuneita. Työntekijöiden osaaminen ja koulutustaso ovat nousseet nopeasti, samoin palkansaajien työssään kokemat kehitymis- ja kouluttautumismahdollisuudet. Myös työntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa työn eri osatekijöihin ovat yleisesti ottaen lisääntyneet, työtahtiin vaikuttamista lukuun ottamatta. Työolojen myönteisten muutosten ohella monet työtä koskevat uhat ja vaatimukset ovat kuitenkin kasvaneet, sillä aiempaa useampi palkansaaja kokee työssään kiirettä sekä pelkää muun muassa työuupumusta, ennakoimattomia muutoksia ja väkivallan kohteeksi joutumista työpaikalla. (Tilastokeskus, 2004c)

3.2 Jatkuva työaika ja näkymätön tulos

Siltala (2004) kuvaa, kuinka työelämässä kaikesta ajasta on tullut työaika, jossa omaa elämää on vaikea suunnitella. Aikaisemmin vapaat illat, viikonloput ja vuosilomat takasivat oman elämän rajojen turvaamisen, mutta nyt selvät vapaat ja rytmi ovat kadonneet. Kuin varkain hyvinvointivaltioissa työaika lähti pitenemään, vaikka 150 vuoden ajan työaika oli Euroopassa supistunut, ja 1970-luvulla Euroopan ay-liike tavoitteli yleisesti jo 35 tunnin työviikkoa ja 60 vuoden eläkeikää. (Siltala, 2004, ss. 224–225.)

Jokinen (2005, s. 70) on havainnut haastatteluissaan saman kuin Siltala (2004), että aina täytyy aloittaa uudelleen tai sietää sitä, ettei mikään tule koskaan kunnon ”valmiiksi” (Siltala, 2004, ss. 247–256.) Myös Vähämäki (2003) kuvaa työn ja työsuoritusten muuttuneen rajoiltaan epämääräisiksi niin tilaltaan kuin ajaltaan ja työstä on tullut sekä rajatonta että loputonta. Vähämäki puhuu uudesta työstä erotuksena teollisen yhteiskunnan tyyppityöhön. Ulospäin teollinen työ näyttää eriytyneeltä, mutta on sisällöltään persoonatonta. Uudessa työssä taas kaikki näyttää samalta (”värkätään” tietokoneen kanssa, kuten Vähämäen haastateltava kuvasi), mutta on sisällöltään erikoistunutta ja yhteismitatonta, persoonallista. Uusi työ pitää tehdä luovasti, joustavasti ja yksilöllisesti eikä yleisten normien mukaan, kuten teollinen työ. Uusi työ on paradoksaalisesti sitovammalla tavalla ruumiillisempaa kuin teollinen työ: nykytyössä ruumista ei voida erottaa tekijän personasta tai työn tuloksesta, eikä suoritusta voi irrottaa tekijästään

tai nähdä työn pysyviä jälkiä, jotka voisi varastoida tai vaihtaa. (Vähämäki, 2003, 17–19.)

Jokisen (2004, s. 286) mukaan kotityö ei enää pysy kotona vaan karkaa nykyiseen työelämään sekä vanhalla että uudella tavalla. Hänen mukaansa vanhastaan sosiaali-, koulutus- ja terveyssektorit ovat naisten kotona tehdyn työn julkisia vastineita, ja kotityöhön olennaisesti kuuluva hoiva ja huolenpito ovat olennainen osa myös työelämää. Uudella tavalla yhteys löytyy nykytyön tendenssistä muuttua kotityön kaltaiseksi. Jussi Vähämäki (2003) kuvaa nykyaikaista työtä sosiaaliseksi, toisen läsnäoloa vaativaksi ja suorituksiksi, jotka on usein suunnattu suoraan toisille. Työssä ei olla hiljaa eikä työstä usein tule mitään esinettä, vaan se tuottaa informaatiota ja tuotteita, joita ei voida erottaa tekijästään, tuotantokontekstistaan tai verkostaan. Samoin kuin kotityö, nykyaikainen työ on sangen ruumiillista. Jokinen (2004, s. 286) esittelee Vähämäen (2004) näkemyksen kuinka kotityö on nykyaikaisen työn malli. Tätä tukee Jokisen mukaan joidenkin haastateltujen kommentit, kun he puhuivat ohjelmistojen käyttöönotosta ”hämmäntämisenä”, projektien rinnakkaisuudesta ”tilkkutäkinä” tai ohjelmistojen ”kaatumisesta” sekä siitä, kuinka ”kaikki piti aloittaa alusta” - aivan kuten kotiäidinkin arjessa voi käydä. Myös toiseen suuntaan tapahtuu kodin ja työn välistä karkailua, kun ansiotyöt eivät tahdo jäädä työpaikoille vaan valuvat kotiin ja valtaavat nurkan, kuten Julkunen arvioi (Julkunen, Nätti & Anttila, 2004, s. 134).

Vaikka työaika ei enää ole tarkkarajainen käsite eikä työn tulos aina näkyvä, sitoutuvat ihmiset edelleen työhönsä vahvasti. Julkunen ym. (2004) selvittivät tutkimuksessaan mm. työn henkilökohtaista merkitystä ja työhön kiinnittymistä. Tutkittavien vastauksista välittyi intohimoinen suhde työhön; tutkittavien keskeiset tavoitteet ja useimmat mielenkiintoiset asiat elämässä liittyivät työhön. Vaikka perhe ja lapset sijoituivat tärkeiden elämänalueiden kärkeen, oli oman työn tekeminen kunnolla listan kärjessä heti perheen jälkeen. Vastaajista enemmistön suhdetta työhön leimaa velvollisuus tai kunniallisuus - pikemminkin työnsä tekeminen kunnolla kuin menestyminen ja vaurastuminen. Koulutetun keskiluokan elämänakseliin kenttään mahtuu valintojen alue, jossa elämänsisältöjen painopiste voi asettua joko työn ulkopuolelle (ystävät, liikunta, harrastukset) tai työhön. Julkunen ym. mukaan sosiaalinen elämä painottuu nuorilla, nai-

silla ja akateemisen keskiluokan reunalla toimihenkilö- ja työntekijä-asemissa. Ura ja vaurastuminen painottuvat miehillä, johtajilla ja yrittäjillä, erityisesti tietoliikenteessä, rahoitus- ja liike-elämän palveluissa sekä korkeakouluissa. Vähemmistöksi jäävät ne vanhemmat professionaaliset naiset ja yliopistojen opettajat, jotka painottavat taidetta ja kulttuuria elämänsisältönä (Julkunen ym., 2004, ss.172–174.)

3.3 Työn ja perheen yhteensovittaminen

Työn ja perheen välistä suhdetta on tutkittu runsaasti eri tieteenalojen piirissä ja sitä koskevia tutkimusnäkökulmia on ollut useita. Työn ja perheen muodostaman kokonaisuuden (mm. Kanter, 1979; Salmi, 1996; Barnett, 1999; Kauppinen, 2000; Kinnunen & Mauno, 2002) lisäksi tarkastelun kohteena on ollut myös miesten ja naisten erilainen työmarkkinakäyttäytyminen, sukupuolirooli- tai gender-näkökulma työelämässä ja perheessä (Rapoport & Rapoport, 1971; Feldberg & Glenn, 1979; Kvande & Rasmussen, 1990; Duvander & Sundström, 2000). Tarkastelujen erityisiä painopisteitä ovat olleet työaikojen vaikutus työn ja perheen suhteeseen (Julkunen & Nätti, 1999; Lehto & Sutela, 1999b), psykologisempi näkökulma työn ja perheen välisestä stressistä (Mauno, 1999) ja uusimpana tulokkaana perheystävällisten työpaikkojen teema (Lewis & Lewis, 1996; Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta, 2003; Salmi & Lammi-Taskula, 2004).

Tutkimusteemat ja kiinnostuksen kohteet ovat seuranneet yhteiskunnallisia kehityssuuntia, kuten naisten siirtymistä työmarkkinoille ja sen vaikutuksia työelämän ja perheiden käytäntöihin (Kivimäki, 2003, s. 188). Suomalainen työn ja perheen vuorovaikutuksen tutkimuksen klassikko on Elina Haavio-Mannilan, Riitta Jallinojan ja Harriet Strandellin tutkimus *Perhe, työ ja tunteet* (1984). Tutkimuksen julkaisun aikaan suomalaisten parisuhteista ja perheistä oli tullut yhä selvemmin kahden yksilön välinen yksityisasia, ja omavaraistalouteen perustuvasta maatalousyhteiskunnasta oli melkein suoraan siirrytty jälkiteolliseen palkkatyöhön perustuvaan yhteiskuntaan. (Haavio-Mannila ym. 1984, ss. 295–296.)

Salmi & Lammi-Taskula (2004, ss. 2–3.) pyrkivät hahmottamaan työn ja perheen yhdistämisen problematiikkaa kokonaisvaltaisesti ja he kuvaavat työn ja perheen yhteensovittamista eräänä nyky-yhteiskunnan kehityksen solmukohdis-

ta. Yhteensovittaminen liittyy yhteen kolme kenttää (ks. KUVIO 2), jotka leikkaavat toisiaan niin ihmisten arkielämässä kuin yhteiskuntapoliitikassakin. Nämä kentät ovat 1) työelämä ja työpoliittikka, 2) perhe-elämä ja perhepolitiikka (sosiaalipoliittikka laajemminkin) sekä 3) sukupuolen rakentuminen ja naisten ja miesten tasa-arvoinen asema ja toimintamahdollisuudet työelämässä ja perheessä. Salmi tarkentaa, että työn ja perheen yhdistämisen ongelmien ratkaiseminen riippuu yhtä aikaa kaikilla kolmella kentällä tapahtuvista asioista (Salmi, 2004, s. 27).

KUVIO 2. Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät ja tasot (Salmi, 2004, s. 28)

Lisäksi Salmi painottaa, että vasta rakenteellisen tason ja arkielämän tason vuorovaikutusta analysoitaessa tulee ilmi se, että nuo kentät muodostavat ihmisen elämäkokonaisuuden. Esimerkiksi rakenteellisella tasolla Suomessa on kansainvälisesti vertaillen varsin hyvät perhepoliittiset järjestelmät, mutta vasta arkielämän tasolla käy ilmi, miten ne jokapäiväisessä elämässä toteutuvat. Samat ihmiset toimivat niin työelämässä kuin perhe-elämässäkin ja kantavat arkensa kokonaisuudessa ne ristiriidat, joita seuraa erilaisista ratkaisuista niin työelämässä kuin perhepolitiikassakin. Arkielämän tarkasteluun liittyy kaksi metodologista vahvuutta: 1) se pakottaa arkielämän ja sen yhteiskuntapoliittisten rakenteellisten ehtojen vuorovaikutuksen tarkasteluun, 2) arkielämästä lähtemällä saadaan esiin ihmisten erilaisia elämäntilanteita ja niitä käytäntöjä, joilla ihmiset rakentavat elämäänsä (Salmi, 2004, s. 27–28.)

Suomalaisissa työn ja perheen yhteensovittamista pohtineissa tutkimuksissa on todettu erityisesti tietotyöntekijöiden keskeiseksi ongelmaksi ajan riittäminen perheelle ja työn ulkopuoliselle elämälle kovien työ- ja tulospainoiden rinnalla. (Blom, Melin & Pyöriä, 2001, ss. 135–137.) Työaika ei kuitenkaan ole ainoa työn ja perheen väliseen suhteeseen vaikuttava tekijä. On tärkeää kiinnittää huomiota myös työn organisointiin, työn luonteeseen, osaamisvaatimuksiin, henkiseen ja fyysiseen kuormitukseen sekä työprosesseihin, vaikka suomalaisten tutkimusten mukaan pitkät työajat lisäävätkin eniten työn ja perheen välistä ristiriitaa. (Nätti & Väisänen, 2002, ss. 58–60.)

Tunne ajan riittämättömyydestä on subjektiivinen kokemus. Kuitenkin vapaa-aika on lisääntynyt, mutta samalla kiireen tunne on lisääntynyt. Kiireen tunne liittyy työmarkkina-asemaan, sillä työttömät ja eläkeläiset eivät kärsi kiireestä, mutta osa-aikatyötä tekevät tuntevat yhtä paljon kiirettä kuin kokopäivätyössä olevat. Myös kotitaloutta hoitavat naiset tuntevat itsensä kiireisiksi yhtä usein kuin työssä käyvät (Takala, 2002, s. 10). Kiirevertailussa suomalaiset naiset näyttäisivät eurooppalaisittain olevan kovimmassa paineessa ja kiireen lisääntyminen onkin työolotutkimusten mukaan suomalaista työelämää leimaava muutos (Järnefelt & Lehto, 2002, s. 110; Lehto, 1999, s. 33). Se, että erityisesti naiset kokevat aikapulaa ei selity sillä, että heillä on vastuu kodista ja lapsista, sillä myös lapsettomat ja keski-ikäiset naiset kokevat aikapulaa. Julkunen, Nätti & Anttila (2004) pitävät yhtenä selityksenä feminiinisen monipuolisen, vähemmän kurinalaisen ja ei-niin-läpensä-rationalisoidun elämän ideaalia. Kun koko maailma kaikkine ovineen on auki naisille, nimenomaan naiset haluaisivat kaiken. Ansiotyö on naisille nykyään yhtä tärkeä identiteetin ja toimeentulon lähde kuin miehillekin, mutta naisia ei ehkä ole yhtä helppo kuin miehiä houkutella pitämään työtä koko elämänä (Julkunen, Nätti & Anttila, 2004, s. 236).

Kun Salmi ja Lammi-Taskula (2004) kysyivät Työ ja perhe-tutkimushankkeessaan yhdellätoista työpaikalla, minkälaisia työn ja perheen yhteensovittamista helpottavia ratkaisuja työpaikalla tarvittaisiin, kolme viidestä ehdotuksesta koski työaika- tai työvuorojärjestelyjä. Suomessa työn ja perheen yhteensovittaminen ei siis enää ole ensisijaisesti lastenhoidon järjestämisen asia,

vaan nimenomaan työn organisoinnin asia (Salmi & Lammi-Taskula, 2004, s. 173).

Kivimäki ja Otonkorpi-Lehtoranta (2003, s. 93) tiedustelivat suomalaisyrityksiltä työn ja perheen yhteensovittamiskysymysten näkyvyyttä erilaisissa henkilöstöhallinnon asiakirjoissa, kuten toimipaikan henkilöstöstrategioissa, tiedotus- tai henkilöstölehdissä ja tasa-arvosuunnitelmissa. Lisäksi he kysyivät, kuuluuko työn ja perheen yhteensovittaminen jollakin tavalla toimipaikan julkilausuttuihin arvoihin. Toimipaikkaa koskeva henkilöstöstrategia oli 62 prosentilla toimipaikoista. Näistä noin kolmasosasta löytyi mainintoja työn ja perheen yhteensovittamisesta. Tutkijoiden mukaan työtä ja perhettä koskevia mainintoja työpaikkojen julkilausutuissa arvoissa ei juuri ollut ja kyselyaineiston valossa näyttää siltä, että työn ja perheen yhteensovittamisen näkökulma on työpaikkojen henkilöstöhallinnossa julkilausuttuna päämääränä uusi.

Kivimäki ja Otonkorpi-Lehtoranta (2003, s. 25) huomauttavat, arvioidessaan työn ja perheen yhteensovittamista tasa-arvon kannalta, kuinka naisten ja miesten yhdenvertainen työmarkkinoille osallistumisen historia Suomessa on nuori. Vasta 1970-luvulla suomalainen sosiaalipolitiikka muotoutui tukemaan kahden kokopäivätyössä käyvän vanhemman perheitä ja päivähoitolaki tuli voimaan 1973. Tätä ennen lasten päivähoiton järjestäminen oli lähes pelkästään vanhempien vastuulla.

Anttosen ja Sipilän (2000, s. 259) mukaan työn ja perheen yhteensovittamisessa naisten kokoaikatyö ja saavutetut perhepoliittiset etuudet ovat merkinneet asemien jähmettymistä perinteisiin sukupuolirooleihin, jossa naiset ovat sopeuttaneet työssäkäyntinsä perheen hyväksi. Miesten käyttäytyminen työmarkkinoilla taas ei ole muuttunut heille tarkoitetuista perhepoliittisista vaihtoehtoista huolimatta ja viime aikoina myös naisten elämä on muuttunut entistä työkeskeisemmäksi. Lisäksi on pohdittu, onko naisten ja miesten työkeskeinen orientaatio johtanut liian voimakkaaseen ansiotyöhön sitoutumiseen, jolloin aikaa tärkeään kotityöhön ja muuhun yhteisölliseen elämään jää vain vähän.

Haastattelututkimuksessaan Mauno (1999) havaitsi, että työ häiritsi useampien haastateltujen perhe-elämää enemmän kuin perhe työtä. Erityisesti työn aiheut-

tamat stressitekijät - työn epävarmuus, huonot esimissuhteet ja vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhön - olivat yhteydessä työn ja perheen väliseen koettuun ristiriitaan. Sekä miehet että erityisesti naiset olivat kokeneet työn epävarmuuden aiheuttamaa työuupumusta. Työn ja perheen vuorovaikutuksen edistämiseksi olisi tärkeää lisätä työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia työssä, vähentää aikataulupaineita ja parantaa työyhteisön ihmissuhteita. (Mauno, 1999, ss.43–45.)

Miten sitten työn ja perheen välinen suhde tulisi ymmärtää? Bonke on kuvannut erilaisia malleja, joilla työn ja perheen väistä suhdetta on analysoitu. (Bonke, 1997, ss. 10–12.) Segmentaatiomallin mukaan työn ja perheen välillä ei ole mitään suhdetta, vaan niitä pidetään erillisinä alueina, joiden tapahtumilla ei ole seurausvaikutuksia toisilleen. Segmentaatiomallin vastakohtana on integraatiomalli, joka pitää työtä ja perhettä erottamattomina. Kolmannessa eli spill-overmallissa työn ja perheen nähdään asettavan ehtoja toisilleen ja vaikuttavan toisiinsa. Kompensaatiomallissa ihmisten ajatellaan kompensoivan perhe-elämässä kokemiaan pettymyksiä työssään ja päinvastoin työelämässä saatuja kielteisiä kokemuksia perheen parissa. Lisäksi työn ja perheen suhdetta on pidetty myös välineellisenä: yhdellä alueella saatua käytetään välineenä toisella alueella. Esimerkiksi työstä saatu palkka käytetään perheen kulutukseen ja vapaa-aikaan. Kinnunen ym. (1995a) ja Lambert (1990) ovat myös nähneet työn ja perheen vuorovaikutussuhteissa olevan samoja perusmalleja, mutta nimenneet ne toisin korvaavuus-, erillisuus-, väline- ja ristiriitamalleiksi. Korvaavuusmallin mukaan työhön liittyvät täyttymättömät odotukset korvataan muun elämän alueella; ristiriitoja perheessä paetaan työntekoon ja haetaan siitä tyydytystä. Erillisuusmallissa työ ja muu elämä ovat erillisiä, eikä niiden välillä nähdä vuorovaikutusta. Välinemallissa yhtä elämänaluetta käytetään toisen päämäärien hyväksi; perhe on vain huoltopiste työntöön mahdollistamiseksi tai työ on vain keino saada rahaa, jotta perhe-elämän viettäminen olisi mahdollista. Maunon mukaan (1999, s. 11) siirräntä- ja ristiriitamallit kuvaavat parhaiten todellisuutta. Ristiriiteteorian mukaan menestys toisella alueella merkitsee uhrauksia toisella, tai sitä että työntekijän erilaiset roolit työssä ja perheenjäsenenä sisältävät ristiriitaisia odotuksia. Siirräntä-termillä tarkoitetaan yksilötasolla tapahtuvaa vuorovaikutusta, kun taas ristisiirräntä-termillä tarkoitetaan puolison työstä syntyvää vuorovaikutustilannetta (Zedeck & Mosier, 1990).

Kinnunen, Nätti, Happonen, Kalliolahti, Kelhämä & Mauno (2000) kysyivät tutkimuksessaan ihmisten kokemuksia työstä ja perheestä laman jälkeisessä Suomessa. Tutkimuksessa kartoitettiin muun ohella myös työn ja perheen välistä vuorovaikutusta ristiriitanäkökulmasta ja yleisimmät ristiriitatyypit liittyivät ajan puutteeseen ja käyttäytymiseen. Neljäs miehistä ja viides naisista koki joutuvansa työn vuoksi olemaan poissa perheen parista enemmän kuin haluaisivat. Lisäksi noin viides naisista ja miehistä arvioi, että työssä ja kotona vaadittavat käyttäytymistavat ovat keskenään ristiriidassa. Aikaan liittyvät työstä perheeseen ja perheestä työhön suuntautuvat ristiriidat olivat harvinaisempia silloin, kun perheessä ei ollut lapsia ja erityisesti perhe-työ-ristiriita lisääntyi lasten lukumäärän kasvaessa. (Kinnunen ym., 2000, ss. 23–24.) Kinnunen ym. mukaan ongelmallisessa asemassa työn ja perheen yhteensovittamisessa näyttävät olevan työssäkäyvät naiset, erityisesti ylemmät toimihenkilöt, jotka arvioivat parisuhteensa laatua miehiä kriittisemmin, kokivat vanhemmuutensa muita raskeampana ja raportoivat vastaavassa asemassa olevia miehiä useammin työnsä vievän liikaa aikaa perheeltä (Kinnunen ym., 2000, ss 37–38.)

Työn ja perheen ristiriitaa lisääviä keskeisiä tekijöitä ovat lasten suuri lukumäärä, alle kouluikäisten lasten olemassaolo, puolison työssäkäynti, kotitöiden epätasainen jakautuminen, korkea koulutus ja ammattiasema, runsaat työtunnit, epätavanomaiset työajat, työn aikapaineet ja epävarmuus sekä työpaikan huono ilmapiiri (Haavio-Mannila, 1984; Greenhaus ym., 1987; Tolkki-Nikkonen, 1990; Kinnunen ym., 1997; Kinnunen ym., 1995b; Kinnunen & Mauno 1998).

Gerris (2005) on tutkinut työssäkäyvien miesten ja naisten työn ja perheen tasapainoa sekä hyvinvointia Hollannissa. Tutkittavat vastasivat päivittäin itsearviointi- ja havaintokysymyksiin (self-observation), joiden tarkoituksena oli selvittää muun muassa minkälaisia tapoja ihmiset käyttävät tasapainoillessaan työn ja perheen välillä, miten ihmiset ratkaisevat erilaisten roolien välillä tasapainoilun erilaisissa elämänvaiheissa ja voidaanko ennustaa miesten ja naisten kokemia tunteita erilaisten roolien tasapainoilussa. Henkilön persoonallisuus, suhde puolison, riitelytavat, suhteen luonne, roolien tasapuolisuus ja stressi sekä arvot osoittautuivat tekijöiksi, jotka ennustavat työn ja perheen tasapainoilua ja hyvinvointia. Lisäksi tutkimuksessa todettiin miehillä esiintyvän kahden tasoista (high and low level) ja naisilla kolmen tasoista (high level, varying levels, low level)

työn ja perheen tasapainoilua (level of problematic work-family balance). Miehillä työn ja perheen tasapainoa ja hyvinvointia ennustavat stressi, persoonallisuus ja arvot. Naisilla persoonallisuus, parisuhteen laatu ja erityisesti konfliktien määrä ja niiden ratkaisutavat, kuinka oikeudenmukaiseksi roolijako koetaan sekä stressi ennustavat työn ja perheen tasapainoa ja hyvinvointia (Gerris, 2005). Gerrisin tutkimuksessa havaituista naisten ja miesten erilaisista työn ja perheen ristiriitojen ratkaisutavoista olisi mielenkiintoista keskustella tutkittavien kanssa tutkimuksen toisessa vaiheessa.

Työn ja perheen yhteensovittamisen kenttä on laaja ja siihen vaikuttavat muun muassa miesten ja naisten erilainen työmarkkinakäyttäytyminen, sukupuoliroolit työelämässä ja perheessä, erilaiset työajat, stressi sekä työpaikan perheystävällisten käytäntöjen puute. Yhteensovittamisen ongelmina pidetään ajan riittämättömyyttä ja kiirettä, ja suuri osa yhteensovittamista helpottavista toiveista liittyy työaika- tai työvuorojärjestelyihin. Harvassa työpaikassa työn ja perheen yhteensovittaminen on tuotu yrityksen arvoissa esiin eikä siitä ole usein mainintojakaan työpaikan kirjallisissa dokumenteissa. Työn ja perheen yhteensovittaminen on myös tasa-arvokysymys; naiset ovat pitkään sopeuttaneet työssäkäyntiään perheen hyväksi, mutta miesten käyttäytyminen ei ole juuri muuttunut. Työ kiistatta häiritsee perhe-elämää enemmän kuin perhe työtä ja ristiriita lisääntyy, kun perheessä on lapsia. Lisäksi runsaat ja epätavanomaiset työtunnit epävarmassa ja ilmapiiriltään huonossa työyhteisössä lisäävät työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia. Puolisoiden työnjako, työssäkäynti, koulutus, ammattiasema sekä myös naisten ja miesten yksilölliset ominaisuudet vaikuttavat siihen, miten työn ja perheen yhteensovittamisessa tasapainollaan. Työn ja perheen yhteensovittaminen vaatii ilmiön tarkastelua rakenteellisen tason lisäksi myös arkielämän tasolla, jossa yhteensovittaminen näyttäytyy konkreettisimmillaan.

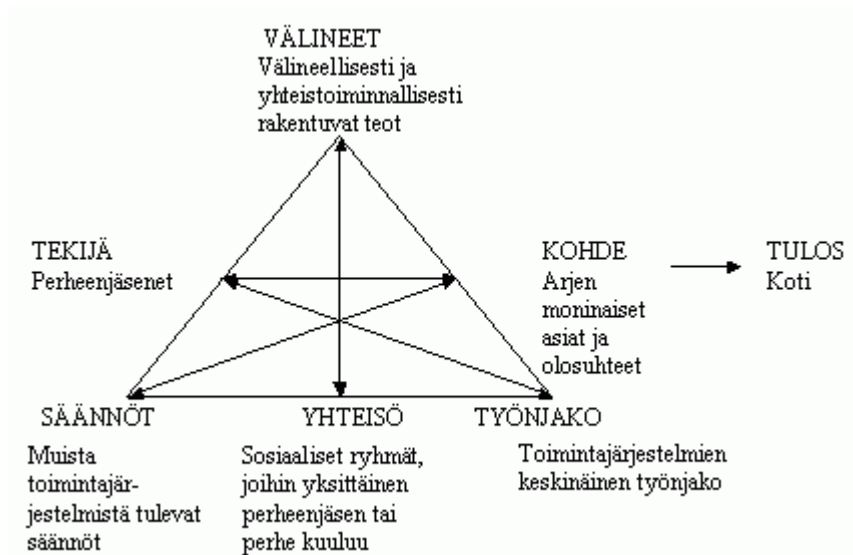
4 Kodin ja työn välinen rajavyöhyke ja siinä esiintyvät jännitteet

Tässä luvussa määritellään koti toimintajärjestelmänä, rajavyöhyke, ristiriita sekä jännitteen käsite.

4.1 Toimintajärjestelmä ja rajavyöhyke

Korvelan (2003, s. 20) mukaan kodin toiminta -käsitteen yhteyteen tulisi sisällyttää analyysiä toiminnan kohteesta, jotta käsitettä voisi käyttää kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian tarkoittamassa merkityksessä. Lisäksi kodin toimintaa tulisi tarkastella yksilöllistä käyttäytymistä ylittävänä sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvana ilmiönä. Yrjö Engeström on kiteyttänyt toiminnan osatekijät toimintajärjestelmän mallin muotoon, joka on kehittävän työntutkimuksen keskeinen työväline (Engeström 1987). Mallin mukaan inhimillinen toiminta on aina kohteellista ja välittyntä ja jokainen inhimillinen teko suuntautuu johonkin kohteeseen, joka voidaan tavoittaa tarkastelemalla toimintaa yksilön näkökulman lisäksi myös kollektiivisesti ja historiallisesti muotoutuneena. Näennäisesti yksin toimiva yksilö on sidoksissa laajempaan toimintajärjestelmään, jossa tarkasteluun otetaan tekijä, kohde, välineet, säännöt, yhteisö, työnjako ja tulos. Toimintajärjestelmän komponenttien dynaaminen luonne ilmenee sen kaikkien ulottuvuuksien välisinä kaksisuuntaisina yhteyksinä. Jokainen toimintajärjestelmä on altis muutoksille ja jatkuvalla kehitykselle. Esimerkiksi toimintajärjestelmän eri osien tai eri toimintajärjestelmien välillä kohdatut ristiriidat tai niiden ylittäminen uutta toimintaa tuottamalla ovat lähtökohtaisen tärkeitä (Engeström, 1987; 1995).

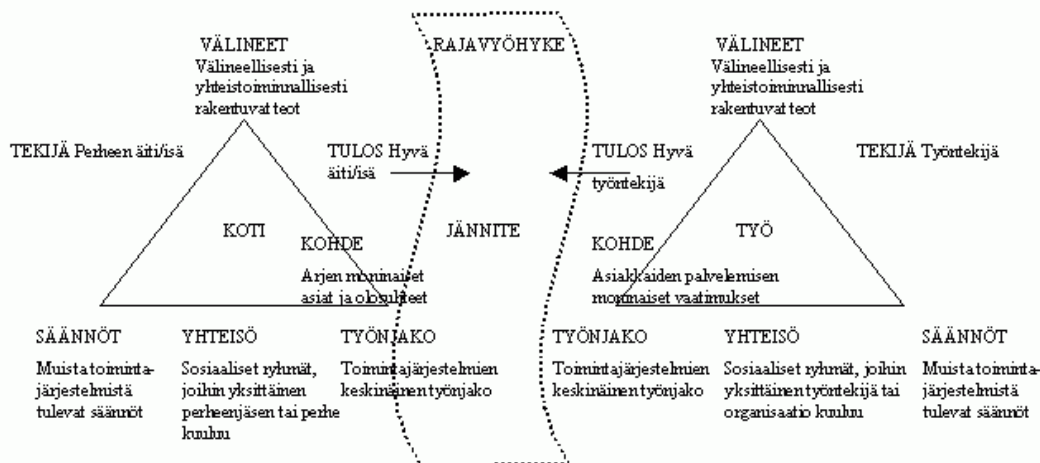
Korvela (2003, ss. 22–25.) on analysoinut kotia tilana, joka syntyy ja jossa koti tuotetaan perheenjäsenten keskinäisissä suhteissa aikaansaadun toiminnan tuloksena, jota hän kutsuu kodintuottamistoiminnaksi (ks. KUVIO 3).

KUVIO 3. Kodintuottamistoiminta (Korvela, 2003, ss. 21–22.)

Korvelan toimintajärjestelmässä tekijä on yhteistoiminnallisesti perhe, jossa yksilötekijä voi vaihtua ja tekijää tarkastellaan tilanteisesti ja paikallisesti tuotettujen sosiaalisten suhteiden avulla. Ne sosiaaliset ryhmät, joihin perheenjäsenet kuuluvat yksilöinä ja ryhmänä muodostavat toimintajärjestelmän yhteisön, joita ovat esimerkiksi harrastusryhmät, uusperheiden vanhempien ja lasten aikaisemmat kodit sekä lapsuuden aikaiset kodit. Työnjako viittaa kodin ja muiden toimintajärjestelmien keskinäiseen työnjakoon, kuten esimerkiksi päiväkotiin tai isovanhempiin, jotka jakavat perheen kanssa lasten hoitoon liittyviä tehtäviä sekä perheen sisäiseen työnjakoon, joka kytkeytyy olennaisella tavalla kotia tuottaviin tekoihin eli välineisiin, jotka sisältävät neuvottelua vastuunjakamisesta ja perheenjäsenten välisestä työnjaosta. Säännöt koostuvat kodin sisällä muodostuneista sekä muista toimintajärjestelmistä - esimerkiksi vanhempien työstä, lasten päivähoidosta tai koulusta - tulevista säännöistä. (Korvela, 2003, ss. 22–25.)

Tässä tutkimuksessa kohtaavat kaksi toimintajärjestelmää, koti ja työ, järjestelmien rajavyöhykkeellä (ks. KUVIO 4). Mikä sitten on rajavyöhyke, jolla järjestelmät kohtaavat ja miten sitä voi kuvailla? Konkola, Tuomi-Gröhn, Lambert & Ludvigsen (2006) ovat pohtineet koulun ja työn toimintajärjestelmien rajojen ylittämistä (boundary crossing). Toimintajärjestelmien rajavyöhykkeiden ylittämiseen liittyy erilaisuuksien ja ennestään tuntemattomien asioiden kohtaaminen. Tuomi-Gröhn esittelee Konkolan (2001, 2003) käsitteen rajavyöhykkeestä (boundary zone) alueena, jossa eri toimintajärjestelmien henkilöt kohtaavat.

KUVIO 4. Toimintajärjestelmien kohtaaminen rajavyöhykkeellä Konkolaan ym. (2006) mukailten.

4.2 Jännitteistä ristiriitoihin

Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta (2003) esittelivät ja analysoivat tutkimusaineistoa suomalaisilta työpaikoilta työn ja perheen yhteensovittamisesta. He haastattelivat työntekijöiden lisäksi myös työnantajia ja esimiehiä työn ja perheen yhteensovittamisesta ja lainasivat yhden esimiehen kommenttia siitä, kuinka miesten ja naisten tila on erilainen sekä työelämässä että kotona. ”Miehille ja naisille on erilaiset odotukset. Miesten perheessä on normaalia, että mies on paljon töissä. Naisilla on aina se ristiriita. Se vaatii puolisoilta hirveästi, että hyväksyy toisenkin tärkeät menot” (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta, 2003, s. 86).

Mikä siis on tämä ristiriita, jonka useat tunnistavat ja nimeävät, mutta, jota ei tarkemmin pureta auki? Missä ristiriitaa esiintyy kodin ja työn yhteensovittelussa? Kehittävän työntutkimuksen mukaan ihmisen psyykeä ja käyttäytymistä voidaan ymmärtää vain kohteisiin suuntautuvan, kulttuuristen työvälineiden ja merkkien välittämän, historiallisesti kehittyvän toiminnan perustalta (Engeström, 2004, s. 103). Engeström (2004) on kehittänyt välineistöä toimintaan liittyvien keskustelujen ja tekstien tutkimiseen. Hän erottelee vuorovaikutuksessa esiintyviä häiriöitä, katkoksia, dilemmoja ja innovaatioita. (Engeström, Y., 2004, ss. 116–119.)

Innovaatiot ovat aloitteita ylittää käsikirjoituksen rajat uudenlaisen keskustelun, idean tai ratkaisun tuottamiseksi. Innovaatio onnistuu, kun uudenlainen aloite

saa vastakaikua muilta osanottajilta. Monet aloitteet jäävät kuitenkin innovaatioyriyksi, joihin muut osanottajat eivät tartu. Innovaatiota ei aina eroteta häiriöstä, sillä yhden osanottajan innovaatioyritys saatetaan kokea häiriöksi ja vastaavasti häiriötilanne saattaa johtaa innovaatioon. Tärkeää onkin nähdä häiriöissä piilevät innovaatiomahdollisuudet (Engeström, 2004, s. 118).

Engeströmin (1998, s. 62–63.) mukaan häiriöt, innovaatiot ja katkokset ovat toiminnassa ilmeneviä poikkeamia, jotka heijastavat toiminnan sisäisiä, syvemmän tason ristiriitoja, joita on monentasoisia eri osatekijöiden sisällä ja välillä. Ensimmäisen asteen ristiriita ilmenee toimintajärjestelmäkolmion yhden kulman sisällä. Toisen asteen ristiriita taas ilmenee toimintajärjestelmäkolmion kulmien eli osatekijöiden välillä.

Tässä tutkimuksessa ei häiriöitä tai katkoksia ole mahdollista saada esiin Engeströmin tarkoittamalla tavalla. Jos tutkittavat kertovat perheiden käyttämisestä käytännön innovaatioista eli työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaisutavoista, on se arvokasta tietoa, jota olisi jaettava eteenpäin. Häiriötä, katkosta ja dilemmaa käyttökelpoisempi käsite tässä tutkimuksessa on mielestäni jännitteen käsite, joka esitellään seuraavaksi.

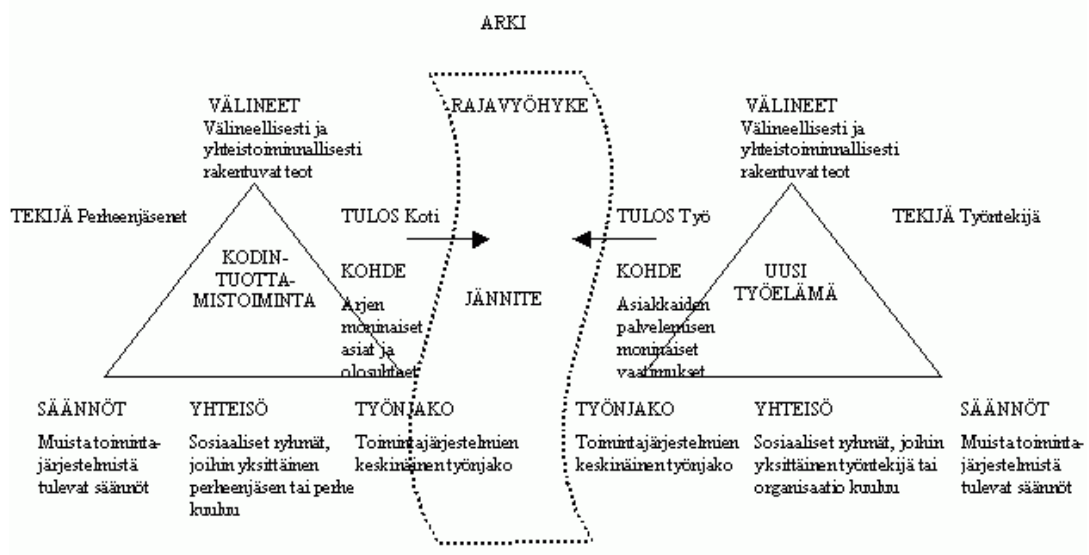
Korvelan (2003) mukaan kodin ja perhe-elämän yhteydessä ristiriidan käsitteen käyttäminen on ongelmallista, sillä se mielletään perheenjäsenten välisessä suhteessa ilmenevänä konfliktina tai joskus lähes ylitsempääsemättömänä ongelmana, joka saattaa johtaa perheen hajoamiseen tai jonka selvittämiseen tarvitaan ulkopuolista apua (Korvela, 2003, s. 46). Kodin arjen analysoinnissa voidaan käyttää jännitteen käsitettä, joka teoreettisesti sijoittuu ristiriidan ja niitä ilmentävien häiriöiden välimaastoon. Kodin ja perhe-elämän yhteydessä jännitteet ymmärretään tavallisesti yhteisen sävelen ja harmonian muodostumisen vastakohtana. Korvelan mukaan *jännitteellä tarkoitetaan siis tekojen keskinäisissä suhteissa ilmenevää, niillä aikaansaadun toiminnan sisällä olevaa tekijää ja muodostumista vastakkaisista voimista. Näin ollen jännite saattaa synnyttää tilanteen, jossa perheenjäsenten suhteet kärjistyvät ja muodostuu konflikti, mutta jännitteitä ei käsitellä toimijoiden itsensä välttämättä havaitsemina ilmiöinä, vaan ne syntyvät meneillään olevassa toiminnassa, tätä toimintaa ilmentäen, tekojen välille.* (Korvela, 2003, ss. 46–47.) Jännitteet siis heijastavat ristiriitoja ja Enge-

strömin (1998, s. 64) mukaan ristiriidat ovat jännitteitä vastakkaisiin suuntiin vetävien voimien välillä.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohde kuvaillaan niin, että koti toimintajärjestelmänä ja työelämä toimintajärjestelmänä kohtaavat ja sijoittuvat lomittain toisiinsa nähden rajavyöhykkeellä. Tällöin kummankin elämänalueen osatekijät asettavat perheenjäsenelle ja työntekijälle vaatimuksia, jotka voivat rajavyöhykkeellä ilmetä yksilön tasolla tekojen välillä ja toimintajärjestelmän osien välisinä ristiriitoina. Näitä jännitteitä ja ristiriitoja haluan käsitellä ja avata tarkemmin mahdollisesti yhdessä tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen osallistuneiden henkilöiden kanssa tutkimuksen toisessa vaiheessa.

5 Tutkimusasetelma ja tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa selvitetään perheenjäsenten yksilöllisiä kokemuksia kodin, perheen ja työn yhteensovittamisesta, kun toimintaa yhteensovitetaan kodin ja työn välillä. Kuviossa 5 tiivistyvät tutkimuskohde ja tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Kodin ja työn rajavyöhykkeellä ilmenevien yhteensovittamisen tilanteiden auki purkamiseksi on olennaista ottaa huomioon tutkimushenkilöiden perhetilanne ja perheiden elämänkaaren vaiheet, jotka asettavat erilaisia vaatimuksia kotitalouden toiminnalle ja työnjaolle perheen sisällä (ks. KUVIO 5). Perheen ja sen jäsenten yksilöllisten ominaisuuksien lisäksi arjen hallitsemisessa yhteensovitetaan vanhempien työelämän ja perhe-elämän vaatimuksia.

KUVIO 5. Tutkimusasetelma

Tutkimukseni mielenkiinto kohdistuu kodin ja työn rajavyöhykkeellä ilmeneviin jännitteisiin, kun työtä ja kodin toimintaa yhteensovitetään. Tutkimuksen avulla selvitetään, minkälaisena vastaaja - äiti tai isä, puoliso ja työntekijä - kokee kodin ja työn yhteensovittamisen ja miten yhteensovittamista toteutetaan arkipäiväisessä kodin toiminnassa.

Tutkimusongelma:

Miten perheen, kodin ja työn vaatimuksia sovitetään yhteen arkipäivän tilanteissa?

1 Minkälaisia vaikeuksia yksilö kokee sovittaessaan kodin toimintaa ja työvaatimuksia yhteen?

2 Minkälaisia toimintakäytäntöjä perheet ovat luoneet helpottaakseen arkeaan?

3 Minkälaisia tavoitteita ja vaatimuksia koetaan olevan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla?

4 Minkälaiset muutokset helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamista?

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa esitellään tutkimushenkilöt sekä aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät.

6.1 Tutkimushenkilöt

Julkista sektoria edustavat tutkimushenkilöinä Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisen tiedekunnan opiskelijat ja henkilökunta sekä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan perheelliset opiskelijat.

Tutkimushenkilöitä tavoiteltiin vakuutusyhtiö Tapiolan, energiayhtiö E:ON Finlandin sekä Finnet-konsernin henkilökunnasta. Näiden yritysten työntekijöiden joukossa voisi olla lapsiperheellisten lisäksi myös työelämänsä viimeisiä vuosia viettäviä vastaajia, jotka mahdollisesti vastaavat vanhempiansa hoitamisesta ja näin sovittavat työtä ja perhettä yhteen eri lähtökohdasta kuin esimerkiksi lapsiperhe. Lisäksi yritysten työntekijät ovat nimenomaan nykyisen työyhteiskuntamme tietotyöntekijöitä, jotka käyttävät työvälineenään tietokoneita ja -järjestelmiä (vrt. Hautamäki 2001) ja ovat siten työaikanaan sähköpostin tavoitettavissa ja kirjalliseen vastaamiseen orientoituneita.

Kaks' Plus - ja Vauva-lehden www-sivustojen kautta tavoiteltiin tutkimushenkilöiksi työn ja kodin yhteensovittamista pohtineita ihmisiä. Yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Joka kodin konstit-tutkimusprojektin kanssa pyydettiin tutkimushenkilöiksi liiton tutkimustoimintaan vapaaehtoisesti osallistuvia vanhempia. Joka kodin konstit -projekti on MLL:n perheiden omaehtoista selviytymistä tukeva projekti, joka toteutetaan RAY:n rahoituksella vuosina 2003 - 2006. Sen tavoitteena on tukea perheiden arjessa jaksamista kehittämällä menetelmiä, joiden avulla on mahdollista ratkoa arjen pulmatilanteita ja vähentää vanhemmuuteen liittyvää epävarmuutta. Projektissa kehitetään interaktiivinen websovellus, jonka avulla vanhempien on mahdollista käynnistää omaehtoinen selviytymisprosessi. Menetelmä tarjoaa mm. tietopankkeja, välineitä tilanteen arviointiin ja työkirjoja. Menetelmä kehitetään ja sitä testataan yhdessä perheiden kanssa (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2005). Yhteistyö tutkimusprojektin kanssa sopii aihealueeltaan hyvin työn ja perheen yhteensovittamisen tutki-

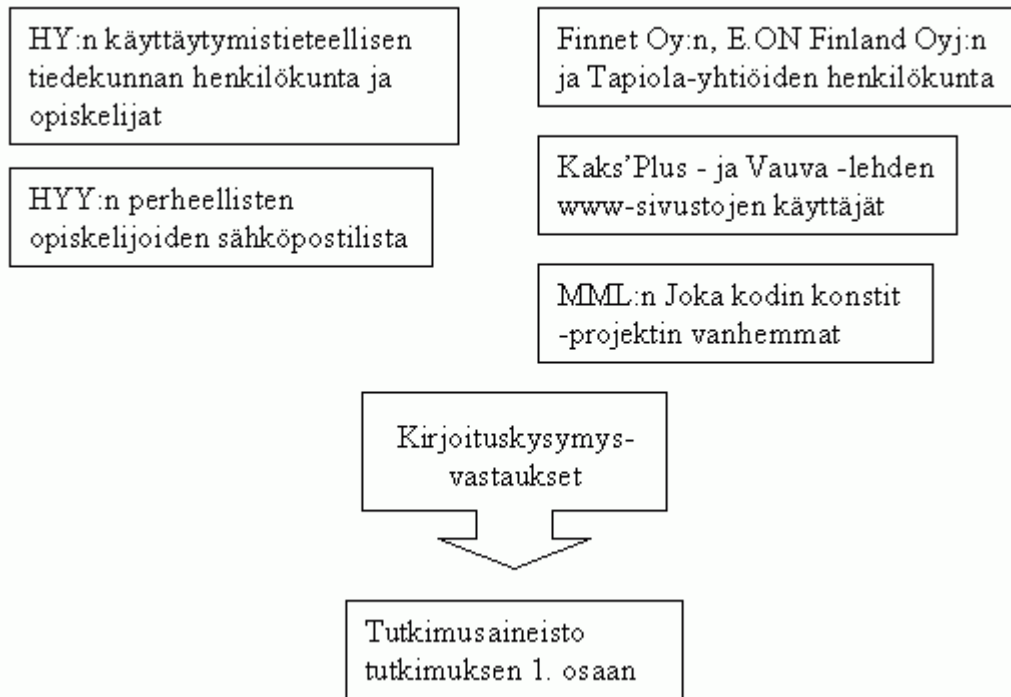
miseen ja sitä kautta tavoitetaan vanhempia, jotka aktiivisesti refleктоivat toimintaansa vanhempana ja ovat täten luultavasti valmiita pohtimaan myös työn ja perheen yhteensovittamista.

Tutkimushenkilöitä tavoiteltiin useiden eri tahojen kautta juuri sen vuoksi, että tutkimus toteutetaan kahdessa vaiheessa ensin kyselyn muodossa, jota syvennetään myöhemmin haastatteluin.

Tutkimushenkilöiden joukossa olivat edustettuina tutkimus-, yritys- järjestö- sekä www-palvelu-sektorit ja lähtökohtana voitiin pitää, että jokaisen yhteistyökumppanin kautta löydetään vastaajia kirjoituskysymyslomakkeelle. Vastaajien jakautuminen eri sektoreihin voi herättää kysymyksen, miksi esimerkiksi teollisuuden tai terveyspalveluiden parissa työskenteleviä ei ole tavoiteltu vastaajiksi. Yksi merkittävä tekijä, jonka mukaan vastaajia tavoiteltiin, oli se, työskentelevätkö he tietoyhteysien ääressä eli ovatko he sähköpostitse tavoitettavissa ja sen myötä kirjalliseen vastaamiseen orientoituneita. Esimerkiksi teollisuuden koneita käyttävät ja toimintaa valvovat henkilöt tai sairaalassa ihmisiä hoitavat työntekijät eivät pääsääntöisesti työskentele tietokoneiden äärellä, joten heidän tavoittaminen ei ole vaivatonta. Kaks'Plus- ja Vauva-lehtien sivustoilta voivat kuitenkin ketkä tahansa asiasta kiinnostuneet osallistua ja jokainen, joka haluaa kertoa työn ja perheen yhteensovittamisesta, voi sen tehdä.

Tutkimushenkilöitä pyydettiin kertomaan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksista vastaamalla kirjoituskysymyksiin, jotka olivat esillä internetissä. Tiedekunnan opiskelijoita ja henkilökuntaa sekä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan perheellisiä opiskelijoita lähestyttiin sähköpostiviestillä (Ks. LIITE 1), jossa oli linkki kirjoituslomakkeelle (Ks. LIITE 2). Finnet Oy:n, E.ON Finland Oyj:n ja vakuutusyhtiö Tapiolan henkilökunnalle lähetettiin joko linkillä varustettu sähköpostiviesti tai viesti ja linkki vastauslomakkeelle laitettiin näkyviin yrityksen intranet-sivustolle syyskuussa 2005. Yritysten henkilökunnalla oli kaksi viikkoa aikaa vastata kirjoituskysymyksiin. MLL:n Joka kodin konstit-projektin vanhemmille lähetettiin linkillä varustettu sähköpostiviesti ja heillä oli kaksi viikkoa aikaa vastata. Kaks'Plus ja Vauva-lehden www-sivustoilla linkki kirjoituskysymyslomakkeelle sekä lyhyt esittelyteksti olivat esillä 4 viikon ajan syys- ja lokakuussa 2005, jotta www-palvelujen aktiivikäyttäjät eli perheelliset

ihmiset voivat osallistua tutkimukseen. Sivustoilla on keskimäärin 25 000 sivunavausta päivässä.

KUVIO 6. Tutkimushenkilöt

6.2 Aineiston hankinta

Puolistrukturoidussa kirjoituskysymyslomakkeessa kysyttiin taustatietona mm. vastaajan sekä hänen puolisonsa ikää, sukupuolta, koulutusta sekä työ- että opiskelutilannetta. Lisäksi kysyttiin lasten lukumäärästä, iästä ja päivähoitojärjestelyistä. Varsinaisten kirjoituskysymysten avulla pyrittiin virittämään vastaajia pohtimaan työn ja kodin yhteensovittamisen taustalla olevia vaatimuksia, itse yhteensovittamisen tilanteita sekä niiden ratkaisutapoja. Lisäksi vastaajia pyydettiin kuvaamaan työn ja kodin yhteensovittamisen tilanteita sekä miten niitä on ratkaistu. Heitä pyydettiin myös kertomaan perheiden arkea helpottavista toimintakäytännöistä. Lopuksi vastaajat pystyivät halutessaan jättämään tutkijalle yhteystietonsa, jos he ovat halukkaita osallistumaan tutkimuksen toiseen vaiheeseen eli haastatteluun.

TAULUKKO 1. Vastaajien ikäjakauma

Ikäryhmittäin	Määrä	%
21-25	19	5,6
26-30	94	27,9
31-35	88	26,1
36-40	67	19,9
41-45	35	10,4
46-50	16	4,7
51-55	12	3,6
56-60	6	1,8
Yhteensä	337	100

Yhteensä 337 henkilöä osallistui tutkimukseen eli kirjoitti työn ja perheen yhteensovittamisesta syys- ja lokakuussa 2005. Tutkittavista 11 prosenttia (38 hlö:ä) on miehiä ja 89 prosenttia (299 hlö:ä) on naisia eli aineistossa naisten kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta korostuvat. Vastaajat ovat iältään 22 - 60-vuotiaita. 26 - 40-vuotiaiden kirjoitukset muodostavat 74 prosenttia kaikista vastauksista. Innokkaimpia työn ja perheen yhteensovittamisen kirjoittajia tässä aineistossa ovat 26- ja 30-vuotiaat, joiden osuus kaikista vastaajista on suurin, 28 prosenttia.

TAULUKKO 2. Vastaajien työssäkäynti

Työssäkäynti	Määrä	%
Kokoaikatyö	263	78
Osa-aikatyö	40	12
Ei käy töissä	34	10
Yhteensä	337	100

Valtaosa vastaajista käy ansiotyössä, sillä vastaajista 78 prosenttia tekee kokopäivätyötä.

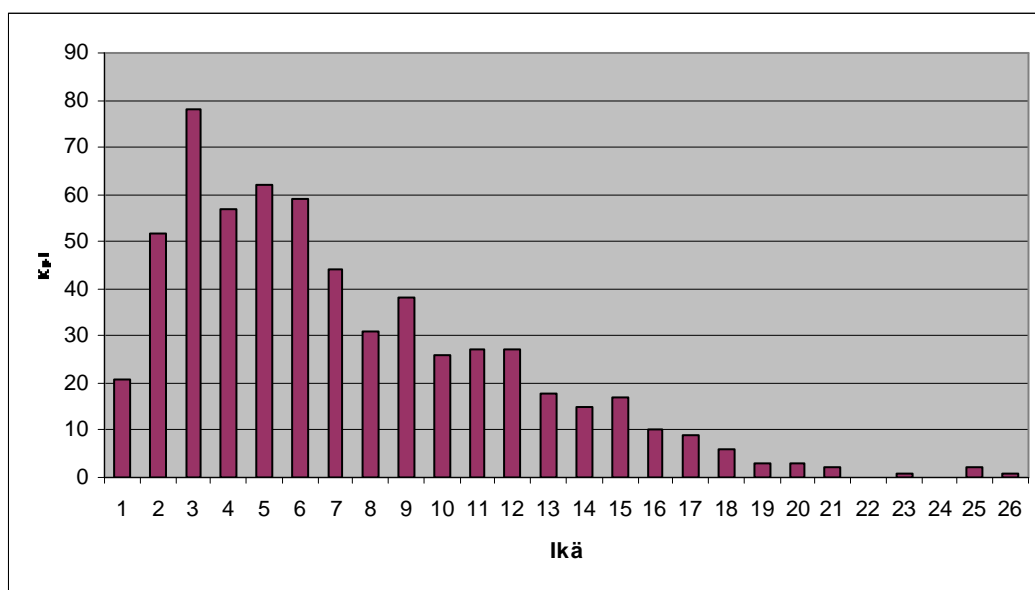
TAULUKKO 3. Vastaajien opiskelu

Opiskelu	Määrä	%
Opiskelee kokoaikaisesti	55	16
Opiskelee osa-aikaisesti	56	17
Ei opiskele	226	67
Yhteensä	337	100

Vastaajista vain 16 prosenttia opiskelee kokoaikaisesti ja 17 prosenttia osa-aikaisesti.

Näin suuri aineisto kerättiin juuri sen vuoksi, että tutkimus toteutetaan kahdessa eri osassa. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tutkimushenkilöt vastasivat kirjoituskysymyksiin, jotka analysoidaan. Tutkimuksen toisessa vaiheessa aineisto käsitellään tilastollisesti ja muodostetaan haastatteluteemat sekä haastatellaan yhteystietonsa jättäneitä tutkittavia.

TAULUKKO 4. Vastaajien lasten ikäjakauma

Tutkittavista valtaenemmistö on lapsiperheitä; 95,5 prosentilla vastaajista on lapsia. Lasten ikäjakauma vaihtelee alle 1-vuotiaista aina 25-vuotiaisiin. Yli kaksi kolmasosaa lapsista, 69 prosenttia, on 1 - 8-vuotiaita ja reilu neljännes, 26 prosenttia, lapsista on 9 - 18-vuotiaita. Eniten vastaajien perheisiin kuuluu 2 – 7-vuotiaita lapsia, jotka muodostavat 43 prosenttia, kaikista aineiston lapsista. Tutkittavissa perheissä on erityisesti 2-vuotiaita lapsia, joiden osuus, 13 prosent-

tia, kaikista lapsista on suurin. Yli 80 prosenttia perheistä elää yhdessä tai useammassa elämänkaarijaoittelun kolmesta vaiheesta, jossa perheessä on leikki-, koulu- tai murrosikäisiä lapsia. Monissa vastaajien perheistä on useampia lapsia, joten perhe siirtyy vaiheesta toiseen vanhimman lapsen mukaan ja kokee toistamiseen saman perhevaiheen nuorempien lasten varttuessa. (Duvall & Miller, 1985; Kalliopuska & Karjalainen, 1988.) Olennaista ei ole kuvata tarkasti perheiden elämänkaaren vaihetta, vaan tiedostaa, että tutkittavien elämänkaaren vaiheet limittyvät ja lomittuvat sekä mahdollisesti toistuvat, sillä lähes 67 prosentilla (224 vastaajalla) tutkittavista on useampia lapsia. Kolmasosa perheistä on yhden lapsen perheitä. Perheitä, jossa lapset ovat yli 18-vuotiaita ja mahdollisesti asuvat jo itsenäisesti on aineistossa vain 1,5 prosenttia.

Kodin ja työn rajavyöhykkeellä yhteensovittelua ei voi kuvata luonnollisesta ympäristöstään irrotettuna, vaan ilmiön kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatii tutkimusotetta, jossa tutkimusaineisto hankitaan aidosta ympäristöstä ja tutkimustulokset raportoidaan ilmiötä sanallisesti kuvailemalla. Silvermanin (2000, s. 8) mukaan kvalitatiivisella tutkimusotteella voidaan saavuttaa syvällisempää ymmärrystä sosiaalisista ilmiöistä kuin kvantitatiivisilla tutkimusmenetelmillä. Näin ollen sanallisen kuvailun avulla voidaan tarkastella ilmiötä tarkemmin ja syvällisemmin kuin määrällisessä esitystavassa. Tutkimuksen tulosten kannalta pidän arvokkaana jo yhden perheen esille tuomaa näkökulmaa perheensä ja kotinsa toiminnan sovittamisesta ansio- tai opiskelutyöhön eikä sen arvoa vähennä se, jos muut tutkittavat kuvailevat yhteensovittamista eri tavalla. (vrt. Gröhn, 1992, ss. 94–98.) Tässä tutkimuksessa kvalitatiiviselle tutkimukselle ominainen fenomenologinen eli kuvaileva ja subjektiivinen lähtökohta painottuu.

Juuri laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä sen monitahoinen ja rikas aineisto (Alasuutari, 1993, 84). Ilokseni sain 337 vastausta kirjoituskysymyksiin, mikä osoittaa, että työn ja perheen yhteensovittaminen on ihmisiä juuri tällä hetkellä askarruttava asia. Kirjoitusvastausten suuri määrä vaikutti ja muutti osaltaan koko tutkimuksen tieteenfilosofiseen asetelman. Tutkimuksessa yhdistyvät nyt positivistiset, (suuri otos, ulkoinen perspektiivi) ja fenomenologiset (kuvailevat, henkilökohtaiset kirjoitukset) lähtökohdat, sillä kirjoituskysymysten vastaukset on kerätty tutkijasta riippumattomasti eikä minulla ole suhdetta tutkittaviin. Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalón (1994) mukaan niin kvalitatiivisessa kuin kvantita-

tiivisessäkin tutkimuksessa tutkija voi olla etäällä tutkittavista tai lähellä heitä. Näin ollen kvalitatiivinen tutkimus ei välttämättä merkitse läheistä kontaktia tutkittaviin, vaikka usein ehkä niin esitetään. Toisaalta pyytämällä ihmisiä vastaamaan puolistrukturoituihin kysymyksiin, joilla ohjataan, rajataan ja kohdistetaan ihmisten ajatuksia, en ole kuitenkaan täysin objektiivinen tai tilanteesta ulkopuolinen, vaikka en olekaan lomakkeen kirjoitustilanteessa läsnä, kuten tutkija on esimerkiksi haastattelutilanteessa. Kirjoituskysymykset tarjoavat vastaajalle mahdollisuuden vastata hyvin vapaamuotoisesti, kehitellä päätelmiä ja tuoda esiin tutkittavien ääni, mutta samalla vastaaja voi säilyttää yksityisyytensä suhteessa tutkijaan vastaamalla nimettömänä. Kriittisen dialektiikan vapaamuotoisuus ja tutkittavien äänen painoarvo tulevat vahvasti esiin tässä tutkimuksessa. Induktiivinen eteneminen tutkimusprosessissa, jossa tutkimusmalli ja -teoriat kehittyvät prosessin aikana, tähtäävät ilmiön ja tutkimuskontekstin ymmärtämiseen, todellisuuksien kuvaamiseen sekä ymmärryksen lisäämiseen. Toisaalta ilmiötä pyritään selittämään ja hahmottamaan, kuinka eri osa-alueet liittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Tutkimuksessa nojaututaan relativismin koherenssiteoriaan eli väitteen johdonmukaisuuteen ja siihen, että on useita totuuksia ja eri yksilöillä omat kokemuksensa ja totuutensa (Silverman, 2000).

6.3 Laadullinen kysely

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2000, s. 126) toteavat, että usein tutkimuksen tekijöillä on taipumus nojautua johonkin tiettyyn tutkimukselliseen lähestymistapaan kerta toisensa jälkeen eikä vaihtoehtoja aina muisteta olevan olemassa. Alustavaa tutkimussuunnitelmaa valmistellessani pidin ajattelemattomasti itsestään selvänä, että kuvaillakseni syvällisesti työn ja perheen yhteensovittamisen jännitteitä tulen haastattelemaan ihmisiä. Yritin asettua tutkimushenkilön asemaan ja pohtia, miltä tuntuisi vastata työn ja kodin yhteensovittamisen kysymyksiin ja purkaa omaa arkielämää auki. Totesin, että vastaaminen tuntui vaativalta, joten päättelin, että vastaajan olisi hyödyllistä virittäytyä työn ja kodin yhteensovittamisen aiheeseen kirjoittamalla siitä ennen itse haastattelutilannetta. Tämä virittäytyminen yhteensovittamisen maailmaan oli lähtökohtana kirjoituskysymyksiä ja puolistrukturoitua lomaketta laadittaessa.

Kun kirjoituskysymysvastauksia tuli odotettua runsaammin oli perusteltua muuttaa tutkimusstrategiaa ja päättää, että paneudun kirjoituksiin huolella ja se työ kattaa tämän pro gradu-tutkielman. Jatkotutkimuksen ja ilmiön käsitteellistämisen näkökulmasta tutkimustyötä tällä aineistolla ja vapaaehtoisesti yhteystietonsa jättäneiden tutkimushenkilöiden avulla olisi tärkeätä jatkaa syventämällä kirjoituksissa esiin nousevia teemoja mahdollisesti teemahaastattelun muodossa. Jatkotutkimusideoita esitellään jäljempänä luvussa 9.

Kuten Kiviniemi (2001) toteaa, on laadullinen tutkimus prosessorientoitunutta ja aineiston keruuvälineenä toimii tutkija itse, jolloin näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät vähitellen tutkijan tietoisuudessa. Tutkimustehtävä, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja analysointi limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat tutkimuksen edetessä, minkä vuoksi tutkijan tulee olla avoin uusille näkemyksille, mutta rajata tutkimus johtaviin ideoihin. (Kiviniemi, 2001, 68 – 72). Tähän olen pyrkinyt arvioimalla ja mukauttamalla tutkimusmenetelmävalintoja tutkimusprosessin edetessä.

Tässä Survey-tutkimuksessa tietoa kerättiin standardoidussa muodossa, kyselylomakkeen avulla, joukolta ihmisiä. Kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään ilmiötä (ks. Hirsjärvi ym., 2000, s. 130). Kyselytutkimuksen etuna on, että sen avulla voidaan kerätä vastaajiltaan laaja tutkimusaineisto ja samalla voidaan kysyä monia asioita. Toisaalta olemme jokainen joskus joutuneet vastaamaan huolimattomasti ja nopeasti laadittuihin kyselyihin, ja monille ihmisille on voinut syntyä kielteinen asenne kyselylomakkeisiin. Näin ollen tässä tutkimuksessa on käytetty useita kuukausia eli runsaasti aikaa kirjoituskysymyslomakkeen muotoilemiseen.

Kyselytutkimukseen liittyy heikkouksia. Tutkija ei voi varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet ja ovatko he pyrkineet vastaamaan huolellisesti ja rehellisesti (Hirsjärvi ym., 2000, 191.) Toisaalta tutkija voi kirjoitusvastauksista lukemalla arvioida kirjoittajan paneutumisen tasoa ja sanavalinnoista sekä vastauksen huomattavasta lyhyydestä voi myös päätellä, onko vastaaja suhtautunut kyselyyn vakavasti. Ne vastaukset, joissa on täytetty taustatietokysymykset, mutta jätetty vastaamatta itse kirjoituskysymyksiin olen jättänyt aineistossa huomiotta eli niitä en ole edes laskenut kuuluvaksi aineistoon, koska niissä ei ole

lainkaan tietoa, jota voisin hyödyntää. Kokonaiset kirjoitusvastaukset eli sellaiset, joissa on vastattu kaikkiin esitettyihin kysymyksiin osoittavat sen, että kysymykset on pääosin ymmärretty ja että niihin on osattu vastata. Yksi vastaaja kirjoitti kirjoituskenttien loppuun tutkijalle viestin ja kertoi pitävänsä taustatietokysymyksissä loukkaavana sitä, että kysyttiin huolehtiiko hän vanhemmistaan tai asuvatko nämä vielä kotona vai tuetun asumisen piirissä. Vastaaja koki, että lomakkeessa oletettiin hänen vanhempiensa olevan vanhoja, vaikka ennen taustakysymyksiä sijaitsevassa tutkijan viestissä houkuttelen vastaamaan lapsiperheiden vanhempien lisäksi myös elämänkaaren myöhemmässä vaiheessa olevia esimerkiksi ikääntyvistä vanhemmistaan huolehtivia ihmisiä. Lomake siis pyrki palvelemaan eri elämänkaareissa olevia vastaajia. Toisaalta muutamat vastaajat kirjoittivat tutkijaa rohkaisevia viestejä kirjoituskenttien loppuun tai lähestyivät sähköpostiviestillä ja totesivat, että tutkimus käsittelee tärkeätä aihetta ja toivoivat minun löytävän sen avulla uusia näkökulmia. Vastaajilla oli siis mahdollisuus tehdä lisäkommentteja rajattomiin vastauskenttiin, soittaa minulle puhelimitse tai lähettää minulle sähköpostiviesti.

Taustatietokysymyksissä muutama vastaaja olisi halunnut vastata tarkemmin kuin lomakkeessa pyysin eli erottaa huolehtivatko he ikääntyvistä vanhemmistaan vai appivanhemmistaan, kun tämä tieto kiinnosti minua vain sen vuoksi, että näkisin missä elämänkaaren vaiheessa vastaaja on ja huolehtiiko hän vanhemmista tai appivanhemmista erotuksena lapsista huolehtimiseen. Vastaajat osasivat vastata esitettyihin kysymyksiin, mutta kolmannessa kirjoituskysymyksessä, jossa kysyin työn ja perheen yhteensovittamisen taustalla olevia tavoitteita ja vaatimuksia, useat vastaajat totesivat ensin etteivät osaa sanoa. He pystyivät kuitenkin vastaamaan, koska kirjoitusta aiheesta oli syntynyt. Kolmas kysymys ilmeisesti vaikutti ensin vaikealta, mutta sitä pohdittuaan vastaaja pystyi vastaamaan. Voidaan kuitenkin todeta, että taustalla vaikuttavien tavoitteiden ja vaatimusten pohtiminen ei koskaan ole yksinkertaista ja vaatii paneutumista. Tämän vuoksi olin sijoittanut kysymyksen vasta kolmanneksi.

Tässä tutkimuksessa puran auki työn ja kodin yhteensovittamisen tilanteita, joiden kuvaileminen ja analysointi voi olla vaativaa. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa lähestyin tutkittavia sähköpostitse ja pyysin vastaamaan kirjoituskysymyksiin, jotka esiteltiin heille kyselylomakkeella (ks. LIITE 2). Sen perusteel-

la, minkälaiset aihealueet nousevat kirjoitusvastauksista esiin, muodostan haastatteluteemat ja pyydän vapaaehtoisia tutkimushenkilöitä teemahaastatteluun. Haastattelut muodostavat tutkimuksen toisen vaiheen, jota ei vielä toteuteta tässä tutkimusraportissa, mutta johon tutkimuksen ensimmäisellä osalla tähtään.

6.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysivaiheen tulisi selvittää ratkaisuja tutkimuksen alussa asetettuihin ongelmiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analysointia tapahtuu koko tutkimusprosessin ajan. (Hirsjärvi & ym. 2003, 207–208.) Analyysin avulla pyritään tiivistämään aineistoa kuitenkin hävittämättä sen sisältämää informaatiota. Aineistoon voidaan suhtautua kahdella tavalla. Toisaalta aineiston voidaan ajatella kertovan vääristelemättömän totuuden. Toisaalta aineisto voidaan nähdä järjestettynä kulloistakin tarkoitusta silmälläpitäen. (Eskola, & Suoranta, 1999, 138–141.) Tässä tutkimuksessa olen järjestellyt aineiston sitä silmälläpitäen, että kirjoituksista esiin nousevia teemoja voidaan syventää tutkittavien kanssa edelleen.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen muodoissa (Tuomi, ym., 2002, s. 93). Näin ollen laadullisen puolistrukturoidun kyselyn analyysimenetelmäksi sopii sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä edetään induktiivisesti (yksityisestä yleiseen) eli aineistosta lähtevästä tiedosta käsin. Analyyttisen prosessin avulla kerätty aineisto hajotetaan osiin ja kootaan tieteellisiksi johtopäätöksiksi. (Grönfors, 1985, s. 145; Tuomi, ym., 2002, ss. 95–97.)

Induktiivinen analyysi pitää sisällään pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa määritellään yhteinen analyysiyksikkö eli päätetään analysoidaanko esimerkiksi sanoja vai lauseita. Tässä tutkimuksessa yksikkönä toimivat lausumat, jotka kuvailevat tutkittavaa ilmiötä. Lausumat muodostavat merkityksiä, joiden pohjalta muodostuvat kategoriat. Aineistosta poimitaan ne lausumat, jotka vastaavat tutkimusongelmasta johdettuihin tutkimuskysymyksiin. Poiminta tapahtuu alleviivaamalla lausumat eri väreillä tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmassa. Lausumat pelkistetään sivun marginaaliin mahdollisimman tarkkaan samoilla termeillä kuin alkuperäisessä aineistossa.

Pelkistetyt lausumat kerätään tämän jälkeen listoiksi (Vrt. Kyngäs & Vanhanen, 1999, s. 10). Tässä tutkimuksessa pelkistin lausumat ensin tekstinkäsittelyohjelman taulukkoon, jonka jälkeen keräsin ne listoiksi.

Analyysin seuraavassa vaiheessa, ryhmittelyssä, samaa asiaa tarkoittavat lausumat kerätään yhteen. Tämän jälkeen lausumista muodostetaan kategorioita ja alakategorioita, joille annetaan niiden sisältöä kuvaavat nimet. Samansisältöiset alakategoriat yhdistetään toisiinsa muodostaen niistä kategorioita (abstrahointia). Kategoriat nimetään niiden sisältöä kuvaavasti. Tutkimuksen luotettavuutta lisäävät esimerkinomaiset suorat lainaukset (vrt. Kyngäs & Vanhanen, 1999, s. 10; Eskola ym., 1998, s. 186).

Kirjoituskysymyslomakkeeseen vastasi vuoden 2005 syys- ja lokakuun aikana yhteensä 337 henkilöä. Vastauksiksi on tulkittu lomakkeet, joissa vastaaja on täyttänyt taustatietokysymykset ja vastannut vähintään yhteen esitetyistä neljästä kysymyksestä tai parhaimmillaan kaikkiin neljään kysymykseen.

Turkin (1990, 2001) kuvailemia kotitaloustieteellisen tutkimuksen keskeisiä elementtejä hyödyntäen aineisto läpikäytiin deduktiivis-induktiivisesti niin, että jokaisen kirjoituskysymyksen vastaukset jaoin luokkiin sen mukaan liittyivätkö ne 1) vastaajaan itseensä, 2) kotiin ja sen sisäisiin sääntöihin, 3) kodin ja ulkopuolisen organisaation väliseen rajavyöhykkeeseen, 4) kodin ja työn rajavyöhykkeeseen vai 5) yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Täten vastaajan kommentit siitä, miten hän kokee työn ja perheen yhteensovittamisen esimerkiksi väsymyksenä, stressinä ja kiireenä liittyvät vastaajaan itseensä. Kotiin ja sen sisäisiin sääntöihin kuuluvat vastaajan kommentit kotitöiden tekemisestä ja puolisoiden työn- ja vastuunjaosta. Kodin ja ulkopuolisen organisaation väliseen rajavyöhykkeeseen kuuluvat mm. kommentit lapsen harrastuskuljetuksista ja koululaisen aamu- ja iltapäivähoidon järjestämisestä. Kodin ja työn rajavyöhykkeeseen liittyvissä kirjoituksissa vastaajat kertovat mm. sairaan lapsen hoitojärjestelyistä, lapsen hoitojärjestelyistä työpaikan iltamenojen, ylityön tai keikkatyömahdollisuuden ajaksi. Yhteiskunnalliseen viitekehykseen luokittelin vastauksen, jos vastaaja on esimerkiksi kirjoittanut yhteiskunnallisesta epäkohdasta tai esittänyt parannustoiveita lapsiperheille yhteiskunnallisella tasolla. Tämän jälkeen jaoin luokkien sisällä vastaukset alakategorioihin, joita ryhmittelin suu-

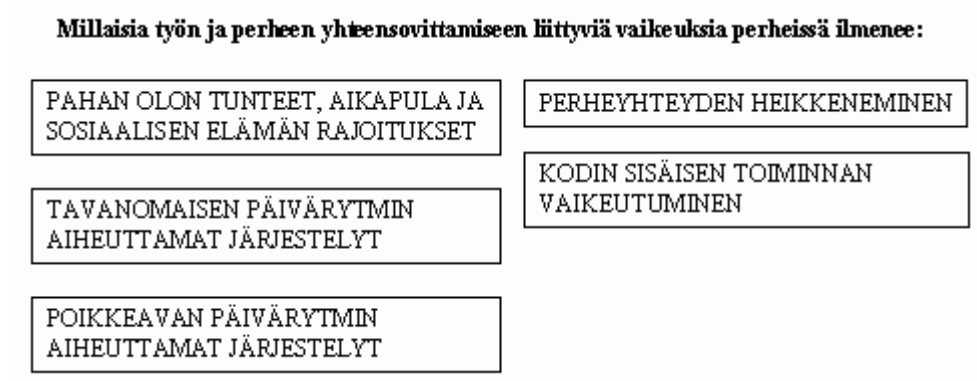
remmiksi kategorioiksi ja tämän jälkeen nimesin teemojen kimput sisältöä kuvaavasti. Lopuksi kokosin teemojen kimput luokiksi, jotka nimesin teemakimpuja mahdollisimman hyvin kuvaavilla otsikoilla. Nämä abstrahoidut kategoriat esitellään luvussa 7.

7 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen tuloksia, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen miten perheen, kodin ja työn vaatimuksia sovitetaan yhteen arkipäivän tilanteissa. Alaluvuissa 7.1, 7.2, 7.3 ja 7.4 kuvaan ja selitän, miten kirjoitusaineiston teemoittelun ja luokittelun jälkeen kategoriat tutkittavien esille tuomista asioista ja näkemyksistä muodostuivat. Samassa yhteydessä esitän lainauksia vastaajien kirjoituksista, jotka erotan muusta tekstistä *kursivoidulla* muodolla. Jotta työn ja kodin yhteensovittamisen ongelmien kuvauksia ja ratkaisuja voidaan esittää tiiviisti, olen tarvittaessa lisännyt lainaukseen sanan ratkaisu, jonka jälkeen kirjoittajan kuvaus ratkaisutavasta jatkuu alkuperäisenä lainauksena. Jokaista lainausta seuraa järjestysnumero, joka yksilöi vastauksen. Järjestysnumerot muodostuivat sen mukaan, missä järjestyksessä kirjoitusvastaukset saapuivat sähköpostiini aineistonkeruun aikana. Luvussa 8 liitän tutkimusaineiston tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja vastataan tutkimusongelman kysymyksiin.

7.1 Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät vaikeudet

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa jaoin vastaajien lausumia alaryhmiin sen mukaan liittyivätkö ne vastaajaan itseensä, vastaajan kotiin ja sen sisäisiin toimintoihin, kodin ja ulkopuolisen organisaation rajavyöhykkeeseen, kodin ja työn rajavyöhykkeeseen vai yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksista muodostuivat seuraavat kategoriat (ks. KUVIO7).

KUVIO 7. Yhteensovittamisen vaikeuksien kategoriat

Pahan olon tunteet, aikapula ja sosiaalisen elämän rajoitukset

Kirjoituksissa kuvataan itseen liittyvissä kommentteissa, kuinka työn ja perheen yhteensovittaminen aiheuttaa vastaajille huonon omatunnon, riittämättömyyden, syyllisyyden ja väsymyksen tunteita sekä stressiä. Tutkimusaineistossa kuvataan myös kiireen ja aikapulan kokemuksia eli kuinka aika ei tunnu riittävän. Lisäksi kirjoituksissa tulee esiin, kuinka työajan ja vapaa-ajan erottaminen on vaikeaa. Edellä kuvatuista kommentteista muodostin teemojen kimpun, *Pahan olon tunteet*, jossa vastaajat kuvaavat, miten työn ja kodin yhteensovittaminen koetaan.

Ainainen huono omatunto siitä, että pitäisi olla enemmän kotona lasten kanssa. Ja vielä jaksaa olla muutakin kuin väsynyt! Ja sama tunne myös töissä...(153)

Välillä aikataulu on minuutin tarkkuudella laadittava, ja silti yhtäkkiä voin huomata, ettei kukaan ole käynytäkään kaupassa tai pessyt pyykkiä. (105)

Kotiasiat harhailee mielessä työssä ollessa ja työasiat vastaavasti kotona. (293)

Myös vastaajien omat arvot ja tavoitteet vaikeuttavat työn ja kodin yhteensovittamista. Osassa kirjoituksista kuvataan, kuinka työssäkäynti tarjoaa haasteita ja on henkisesti välttämätöntä. Osassa taas perhe asetetaan työn edelle ja työ saa väistää perheen vuoksi. Näistä muodostui *omien arvojen ja tavoitteiden* teemakimppu.

Nautin työstäni ja sen haasteista sekä mahdollisuudesta olla oma itseni, eikä aina vain 'äiti', mutta toisaalta kärsin siitä, että en näe lapseni kehittyvän ja kasvavan. (59)

Kuvauksissa kerrotaan myös, että omaa aikaa ei juuri ole eikä sen vuoksi mahdollisuutta harrastaa tai tavata ystäviä. Näin muodostui *oman ajan puutteen* teemakimppu.

Peruutin kaikki harrastukset, joihin piti syksyllä mennä. Yritän olla kotona miettimättä työasioita ja töissä kotiasioita. (106)

Yksilöön itseensä liittyvistä työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksista muodostui kolme teemakimppua: *pahan olon tunteet, omat arvot ja tavoitteet sekä oman ajan puutteen teemakimppu.*

Työn ja perheen yhteensovittaminen sekä omat arvot ja tavoitteet aiheuttavat vastaajille erilaisia pahan olon tunteita. Tunne ajanpuutteesta vaivaa vastaajia jatkuvasti, ja oman ajan sekä harrastusmahdollisuuksien tai ystävien tapaamisen puute rajoittavat vastaajien sosiaalista elämää. Muodostin itseen liittyvistä työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksista kategorian pahan olon tunteet, aikapula ja sosiaalisen elämän rajoitukset.

Perheyhteyden heikkeneminen

Kirjoitusvastauksissa kerrotaan, kuinka yleisellä tasolla aika tuntuu loppuvan kesken. Erityisesti surraan sitä, että aika ei riitä edes läheisimpien ihmisten kanssa olemiseen. Kirjoituksissa pahoitellaan, kuinka vähän tavallisena arki-iltana vanhemmalla on aikaa olla kotona rauhassa lapsen kanssa niin, että jaksaisi virkeänä keskittyä lapsen kanssa tekemiseen. Myös koko perheen yhteistä aikaa

tuntuu olevan vaikea järjestää ja puolisoiden kahdenkeskeinen yhteinen aika on jäänyt vastaajilta lähes kokonaan. Osassa vastauksia murehditaan myös, miten ikääntyvien vanhempien asioita ehditään hoitamaan.

Kotiin ja sen sisäisiin toimintoihin liittyvistä työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksista muodostui neljä teemakimppua: *lapsen kanssa vietetyn ajan puute, puolison kanssa vietetyn ajan puute, koko perheen yhteisen ajan puute sekä ikääntyvästä vanhemmasta huolehtimisen ajan puute.*

Lapsille on aikaa vain aamulla pukiessa ja illalla ennen nukkumaanmenoa ilta-puuhien aikaan.(266)

Nyt on vielä oma isäni huonossa kunnossa sairaalassa ja hänen kotiuttamisensa sieltä aiheuttaa taatusti lisää huolia itsellenikin. En tiedä, miten sitä töiden ja oman perheen asioiden lisäksi enää sinnekään repeää, mutta äitini jaksamisen ja isäni mielialan takia on pakko (154)

Kun aikaa on yhä vähemmän lapsen, puolison ja perheen kesken oleiluun eikä ikääntyvästä vanhemmasta huolehtimiseen ole tarpeeksi aikaa, voidaan esittää huoli siitä, että perheyhteys heikkenee. Nimesin kategorian perheyhteyden heikkenemiseksi.

Kodin sisäisen toiminnan vaikeutuminen

Kodissa ja sen sisäisissä toiminnoissa ilmenee myös muita vaikeuksia. Perheen taloudellinen pärjääminen huolestuttaa osaa vastaajista. Monet vastaajat kokevat tekemättömät kotityöt rasitteena, joka estää heitä nauttimasta kotona olemisesta. Puolison työmatkat tai toisella paikkakunnalla työskentely heijastuvat perheen arkeen ja toisen puolison elämään konkreettisesti. Erityisesti vuorotyön tekeminen aiheuttaa työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksia perheen sisäisissä toiminnoissa.

Puolison työmatkat tai toisella paikkakunnalla työskentely sekä vuorotyö aiheuttavat perheen toiselle puolisolle vastuun- ja työnjaon epätasapainon. Kodista ja lastenhoidosta useammin huolehtiva puoliso kokee olevansa vastuussa arjesta

yksin ja joutuu alati joustamaan. Työmatka-, toisella paikkakunnalla työskentele- sekä vuorotyö-teemat kokosin teemojen kimpuksi, jonka nimesin *puolisoiden vastuun- ja työnjaon epätasapainoksi*.

Asumme Turussa, mutta mies on 3 päivää viikossa työssä Helsingissä. Matkat tekee junalla. Minä siis vien ja haen lapsen hoitoon. (138)

Olen silloin töissä, kun muu perhe on kotona ja päinvastoin. Vastuu lapsenhoitosta on liikaa mieheni harteilla, saati ettei tyttäreni näe äitiään tarpeeksi. (322)

Kun perheen taloudellinen pärjääminen huolestuttaa, tekemättömät kotityöt vaivaavat ja puolisoitten kesken vallitsee epätasainen vastuun- ja työnjako, muuttuu kodin sisäinen toiminta vaikeammaksi. Nimesin kategorian kodin sisäisen toiminnan vaikeutumiseksi.

Tavanomaisen päivän aiheuttamat järjestelyt

Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet näkyvät myös kodin ja ulkopuolisen organisaation - esimerkiksi päiväkodin ja koulun - rajavyöhykkeessä. Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeudet ilmenevät erityisesti lastenhoito-ongelmina. Kirjoituksissa kuvataan lastenhoidon sovittaminen työaikoihin tavanomaiseksi työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmaksi, joka toistuu jatkuvasti. Erityisesti pahoitellaan sitä, että lasten hoitopäivät venyvät liian pitkiksi. Myös koululaisten aamu- ja iltapäivähoidon järjestäminen tuottaa tutkittaville vaikeuksia. Hoitopäivän venymisestä ja aamu- ja iltapäivähoidosta huolehtimisen teemoista muodostui siis teemojen kimppu, jonka nimesin *lastenhoidon sovittaminen työaikoihin on vaikeaa* –kimpuksi.

Lasten hoitoajat venyvät liian pitkiksi jos tehdään työajan mukaista päivää (90)

Ekaluokkalainen aloitti koulun. Hän ei vielä tunne kelloa eikä osaa itse lähteä yksin kouluun. Koulu alkaa välillä 9.15. Omaan työmatkaani menee vajaa tunti. Eli jos laitan lapsen matkaan aamulla, olen työssä vasta 10 maissa. (289)

Kun osa tutkittavista pitää lasten hoitopäivien kohtuullisena pitämistä vaikeana toteuttaa, osa vastaajista taas tuo esiin, että päiväkodin aukioloaikojen noudattaminen aiheuttaa jatkuvaa kiirettä töihin ja iltapäivällä taas kiirettä päiväkotiin.

Hoitopaikan aukioloajat ovat liian lyhyet. Joka päivä joutuu myöhästymään aamulla ja lähtemään illasta aikaisemmin kuin pitäisi (301)

Lastenhoidon sovittaminen työaikoihin sekä kiire töihin ja päiväkotiin ovat jokapäiväisiä kirjoitusten kuvauksissa toistuvia teemoja. Yhdessä ne ovat *tavanomaiseen päivärytmiin kuuluvia järjestelyjä*, josta muodostin myös kategorian nimen.

Poikkeavan päivärytmin aiheuttamat järjestelyt

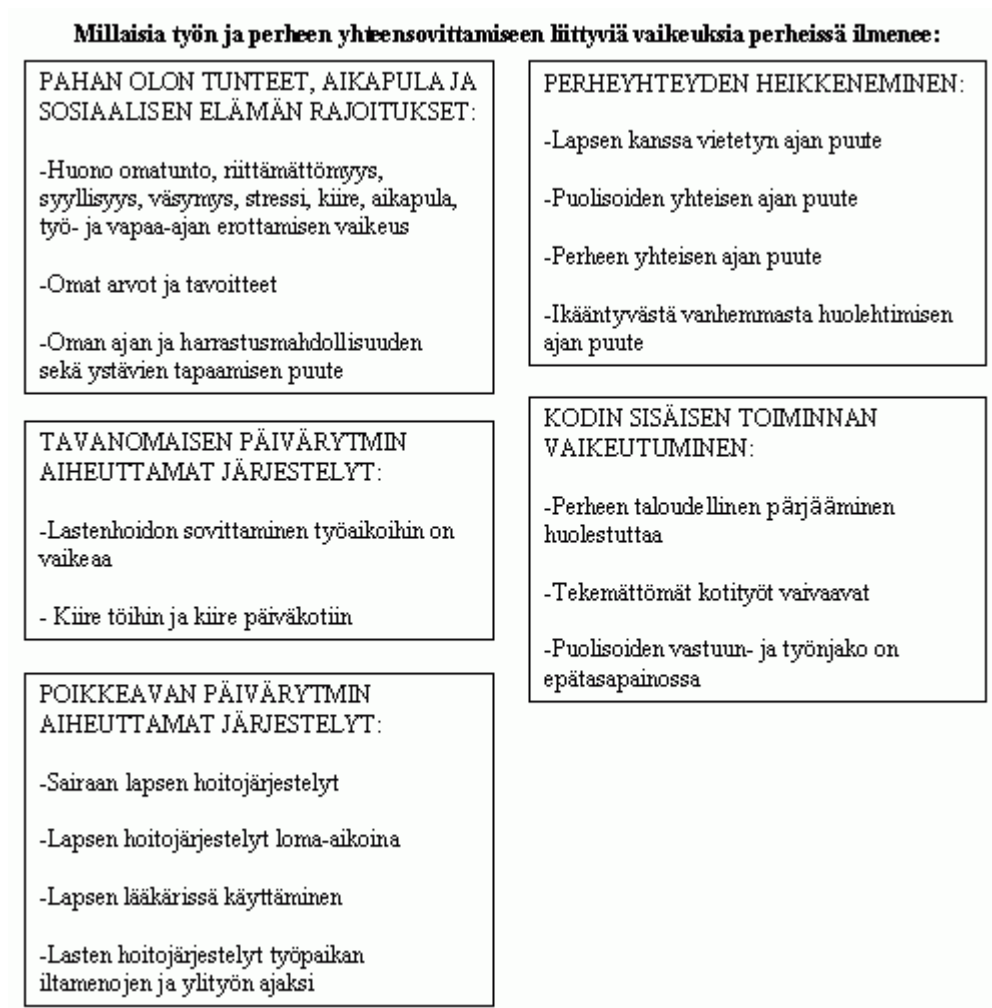
Kodin ja työn rajavyöhykkeeseen kuuluvat tilanteet, kun lapsi sairastuu ja vanhemmat joutuvat tekemään työpäiviinsä muutoksia. Tutkimusaineiston mukaan hankalia tilanteita syntyy, kun lapsia on työaikana käytettävä esimerkiksi lääkärissä tai neuvolassa. Lastenhoitojärjestelyt koulujen loma-aikoina ovat myös hankalia, jos vanhemmat eivät itse voi olla samaan aikaan lomalla. Kirjoituksissa ei suhtauduta innokkaasti työpaikan iltamenoihin tai ylitöihin, koska ne vaikeuttavat lastenhoidon järjestämistä.

Lasten sairastaessa hoidon järjestäminen on hankalaa, koska sukulaiset asuvat muualla. Periaatteessa laki antaa luvan olla pois töistä lasten sairastaessa, mutta käytännössä usein todella vaikeaa järjestää työpaikalla ainakaan useampaa kuin yhtä päivää. (198)

Koulun kesäloma 2,5 kk, vanhempien loma 3 vkoa. Kuka hoitaa lapset? (90)

Sairaalan lapsen hoito, lapsen lääkärissä käyttäminen, hoitojärjestelyt lomaaikoina sekä työpaikan iltamenojen ja ylitöiden ajaksi ovat teemoja, jotka eivät toistu perheissä aivan joka päivä, mutta sattuessaan, vaativat kirjoittajilta toimenpiteitä. Nimesin teemojen kimpun *poikkeavan päivärytmin aiheuttamiksi järjestelyiksi*.

Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeudet ilmenevät mm. pahan olon tunteina, aikapulana ja sosiaalisen elämän rajoittumisena. Kirjoituksissa kuvataan myös, kuinka perheyhteys on heikentynyt ja kodintuottamistoiminta on muuttunut monimutkaisemmaksi. Lisäksi kerrotaan, minkälaisia järjestelyjä tavanomainen ja poikkeava päivärytmi perheessä aiheuttavat. Abstrahoidut kategoriat esitellään kuviossa 8:

KUVIO 8: Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät vaikeudet

7.2 Ristiriitatilanteissa käytetyt ratkaisut

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmien ratkaisut ovat moninaisia. Väsymystä, riittämättömyyttä, syyllisyyttä kiirettä ja aikapulaa lääkitään monenlaisin ratkaisukeinoin. Kaikille ongelmakuvauksille vastaajat eivät ole kertoneet ratkaisua tai ovat todenneet, että ratkaisukeinot ovat tilannekohtaisia tai vaihtelevia. Ei ole olennaista raportoida jokaiselle ongelmalle tiettyä yksittäistä ratkaisukeinoja, vaan kuvata vastaajien työn ja perheen yhteensovittamisen ristiriitatilanteissa yleisesti käytettyjä ratkaisukeinoja. Yhteensovittamisen ratkaisuista muodostuivat seuraavat kategoriat (ks. KUVIO 9).

Millaisia ratkaisuja perheet käyttävät työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmassa:

KUVIO 9. Yhteensovittamisen ratkaisujen kategoriat

Yksilön arvojen, tavoitteiden ja toiminnan muutos

Työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaisut löytyvät usein tutkittavista itsestään luopumalla turhista ja ulkokultaisista vaatimuksista. Vastaajat kertovat tinkivänsä mahdollisuuksien mukaan työpaikan iltatilaisuuksista, välttävänsä ylitöiden tekemistä sekä työmatkoja. Lisäksi yhteensovittamisen ristiriitoja ratkaistaan esimerkiksi siirtymällä osittaiselle hoitovapaalle, lyhentämällä työaika tai jopa vaihtamalla työpaikkaa. Nämä teemojen kimput nimesin *työnteon vähentämiseksi*.

Itse vaihdoin kehittämisspäällikön tehtävistä aulapalvelijaksi, joka tarkoittaa palkassa yli 1000 euron menetystä, mutta olen ajatuksissa enemmän kotona ja ei tarvitse jatkuvasti kehittyä ja kehittää itseä. Myös mieheni harkitsee alan vaihtoa yksinkertaisemmalle alalle IT-pyörästä, sillä tahti on todella kova. Pehmeät arvot ja inhimillisyydet ovat työelämässä kateissa. (145)

Vastaajat kertovat priorisoineensa ja järkeistäneensä kotona tehtäviä askareita tai jättäneensä joitain kotitöitä tekemättä. Useat vastaajat kuvaavat, kuinka työviiikon päätteeksi viikonloput kuluvat kotitöitä urakoiden esimerkiksi seuraavan viikon ruokia valmistellen. Toisaalta vastaajat kertovat hyväksyvänsä kahden työssäkäyvän aikuisen lapsiperheessä sotkuisemman kodin, jotta perhe voisi viettää vähäisen vapaa-ajan yhdessä. Päätin kutsua teemojen kimppua *kotitöiden järkeistämiseksi*.

Koti sotkuinen, mikä tietenkin rassaa paljon. Ratkaisu on ollut se, että on asennoitunut siihen, että koti on nyt sotkuinen niin kauan kunnes lapset hieman tästä kasvavat. Siperia opettaa: kun on kerännyt legot 5 kertaa laatikkoon ja pikku-terminaattori käy heti laatikon kippaamassa lattialle, oppii siitä jotain: kuudetta kertaa ei legoja kerää. Onneksi ei ole anoppia arvostelemassa ;) (330)

Iltaisin olen väsynyt työpäivän jälkeen enkä jaksa keskittyä sekä lapsiin että kotitöihin. ratkaisu: Koska lapset ovat tärkeimpiä, olemme siirtyneet syömään ei-neksiä (minkä koen pahana, haluan tarjota mahdollisimman laadukasta ja maukasta arkiruokaa, mitä einokset eivät ole). (114)

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia ratkaistaan luopumalla myös itseensä liittyvistä tavoitteista esimerkiksi harrastuksista. Omasta ajasta luovutaan perheen arjen sujuvoittamiseksi. Harrastuksista ei luovuta mielellään, koska niiden hyvinvointia tukeva vaikutus tunnetaan. Yhteensovittamisen ratkaisukuvaukset omasta ajasta ja harrastuksista luopumisesta nimesin *harrastusten vähentämiseksi*.

Työnteon vähentämisen, kotitöiden järkeistämisen ja harrastusten vähentämisen teemakimput muodostavat kategorian, jonka nimesin yksilön arvojen, tavoitteiden ja toiminnan muutokseksi.

Perheen sisäisen toiminnan muutos

Yhteensovittamisen ongelmia ratkaistaan myös vanhempien tasapuolisella tai epätasapuolisella työnjaolla. Puolisot vuorottelevat esimerkiksi sairaan lapsen hoitamisessa ja lapsen päivähoitoon tai harrastuksiin kuljettamisessa. Perheen

sisällä miehet ja vanhemmat lapset pyydetään mukaan kotitöihin, jaetaan koti-työt tai lastenhoitovuorot tasa- tai epätasapuolisesti tai eletään kokonaan toisen puolison työn mukaan. Nimesin teemojen kimpun *perheenjäsenten roolien muuttamiseksi*.

Vaimo joustaa, kun miehen työssä palkallisia sairaslomia ei tunneta, ratkaisu: äiti hoitaa, vaikka opiskelukurssi jäisi suorittamatta, koska isän työ elättää perheen. (75)

Useampilapsisessa perheessä on myös kotitöitä hoidettavana. Välillä tuntuu, että illassa on aivan liian vähän tunteja käytettävänä eli aika ei riitä. Onneksi on isommat omatoimisia ja osaavat tehdä joitakin kotitöitä. Jää minullakin aikaa hengähtää hiukan. (316)

Mietitään kumpi jää hoitamaan, yleensä puolitetaan päivä eli toinen hoitaa aamupäivän ja toinen iltapäivän, minä yleensä saan sovittaa ja hammasta kiristää, että toinenkin sen hoitovuoronsa tekee. (109)

Perheen sisäisesti ei aina sovita ennakkoon, miten yhteisiä asioita hoidetaan ja vastaajat kuvaavatkin tilanteita, joissa väsyneenä riidellään. Työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaisukeinoina käytetään neuvottelua, palavereja ja jopa arjen selviytymiskeinojen miettimistä. Vastaajien kuvaukset keskustelun, neuvottelun, kinaamisen, riitelyn ja perhepalaverin käyttämisestä ratkaisukeinoina sekä selviytymiskeinojen miettimisen nimesin *perheneuvottelujen* teemakimpuksi.

Ratkaisu: sunnuntainen vanhempien "palaveri", jossa tarkastetaan molempien kalenterit ja tarkistetaan perheen yhteinen kalenteri, johon vielä merkitään kuka hakee ja vie lapset ja mitä muita menoja seuraavalla viikolla on (111)

Kuvaukset siitä, kuinka yhteinen aika käytetään tarkasti hyödyksi, vietetään laatu-aikaa ja etukäteen suunniteltuja lomiamuodostavat ratkaisuteemojen kimpun, jonka nimesin *laatuajan järjestämiseksi*.

...sovimme etukäteen jonkin viikonlopun jolloin toinen lähtee lasten kanssa sukuloimaan sillä välin kun toinen jää kotiin kirjoittamaan. Lasten ei tarvitse "kärsiä" stressaantuneesta vanhemmasta vaan pääsevät kivalle reissulle (joka tietenkin olisi kivempi jos toinenkin vanhempi olisi mukana) ja homma sujuu kotona kun ei ole huono omatunto perheen "pyöriessä jaloissa". Tämä tapa hyödyttää perhettämme ehdottomasti eniten; kirjoittava puoliso saa tehokkaasti aikaan yhtenä viikonloppuna sen sijaan että pyörisi jatkuvasti kotona että "pitäispitäis-pitäis". (272)

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia ratkaistaan muuttamalla perheenjäsenten rooleja. Perheenjäsenten kesken sovitaan työnjaosta kotona ja saatetaan vanhemmat lapset ja miehet osalliseksi kotona tehtävästä työstä. Lisäksi käytetään erilaisia tilannekohtaisia perheneuvotteluja riidoista selviytymiskeinojen miettimiseen sekä laatuajan varaamista ja suunnittelua. Teemojen kimpput muodostavat kategorian, jonka nimesin perheen sisäisen toiminnan muutokseksi.

Avun pyytäminen ja hankkiminen perheen ulkopuolelta

Työn ja kodin yhteensovittamisen tilanteissa avuksi pyydetään isovanhempia, muita sukulaisia, ystäviä, lasten kummeja tai naapureita. Lasten harrastuskuljetuksissa vanhemmat yhdistävät voimansa ja jakavat kuljetusvuoroja. Nimesin teemojen kimpun *tukiverkostoksi*.

Yleensä pahimmat ristiriidat syntyvät silloin, kun saman ihmisen (minun) pitäisi olla samaan aikaan lasten vanhempainillassa, omassa jossain opiskeluun liittyvässä jutussa tai työssä, ja vielä pitäisi kiidättää kuopus VPK-harjoitukseen 15 km:n päähän kotoa. Ratkaisu: apuna ovat vaihtelevat keinot, kuten kimppakyydit muiden perheiden kanssa, omien vanhempien tai vanhimman, jo aikuisen pojan tarjoamat kyyditysavut (105)

Useissa kirjoituksissa kerrotaan, kuinka isovanhemmat asuvat kaukana ja käyvät kokopäivätyössä eivätkä näin ollen voi auttaa lapsiperhettä yllättävissä tilanteissa. Lastenhoitopalvelujen ostaminen on vastaajille mahdollista satunnaisesti, mutta sitä ei voi käyttää jatkuvien lastenhoito-ongelmien ratkaisuna. Myös au-pairin hankkimista muutamit vastaajat suunnittelevat. Vastaajat kertovat myös

ostavansa siivouspalveluja tai harkitsevansa siivouspalvelujen ostamista kotityön määrän vähentämiseksi. Teemat muodostivat *palveluiden ostamisen* teemakimppun.

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia ei aina pystytä ratkaisemaan perheen sisällä, vaan apua pyydetään tukiverkostoilta sekä palveluja ostamalla. Nimesin teemojen kimput *avun pyytämiseksi ja hankkimiseksi perheen ulkopuolelta*.

Joustavan työajan ja työtilanteen hyödyntäminen perheen hyväksi

Vanhempien työaikojen limittäminen esimerkiksi niin, että toinen menee ylimääräisiin töihin, on useille tutkittaville tärkeä yhteensovittamisen ratkaisukeino, jolla lapsen hoitopäivä voidaan pitää kohtuullisena tai huolehtia pienen koululaisen aamu- ja iltapäivien sujuvuudesta. Liukuman lisäksi etätyöskentely on vähemmän käytetty ratkaisukeino, josta vastaajat ovat kiitollisia. Jos etätyöskentely ei ole mahdollista, lapsi haetaan ajoissa hoidosta kotiin ja palataan työpaikalle jatkamaan työskentelyä, kun toinen vanhempi on tullut kotiin. Vastaajat kuvailevat myös ylityötilanteita, jolloin he hakevat lapsen hoidosta ajoissa, mutta palaavat työpaikalle jatkamaan töitä, kun toinen puoliso on tullut kotiin. Liukuman, etätyömahdollisuuden ja kaksiosaisen työpäivän hyödyntäminen muodostavat teemojen kimppun, jonka nimesin *joustavaksi työajaksi*.

Lasten hoitopäivät tulevat liian pitkiksi, jos molemmat vanhemmat työskentelevät samaan aikaan. Niinpä olemme päätyneet systeemiin, että jos isä vie lapset päiväkotiin, niin äiti hakee ja päivän vastoin, silloin toinen voi mennä aikaisemmin töihin ja toinen taas olla pidempään. Ongelmia tuottaa kuitenkin autonkäyttö. Meillä on yksi auto, jolla lapset pitää viedä koska matkaa on sen verran ettei onnistu lasten kanssa kävellen. Ongelmia tuottaa siis se, kuinka auto saadaan puolisolta toiselle päivän aikana. Olemme päätyneet siihen, että mieheni vie lapset aamulla ja ajaa auton työpaikkaansa lähellä olevalle parkkipaikalle. Minä tulen iltapäivällä töistä bussilla ja haen auton vara-avaimia käyttäen, niin pääsen hakemaan lapset autolla päiväkodista. Ratkaisusta on tullut lähes pysyvä, sillä se on osoittautunut käteväksi. (272)

Kirjoituksissa kerrotaan, kuinka työnantajan kanssa neuvotellaan työmatkoista ja vaihdetaan työvuoroja. Myös satunnaisia lomapäiviä käytetään perheen hyväksi. Nämä muodostivat teemojen kimpun, jonka nimesin *ylimääräisen ajan järjestämiseksi perheelle*.

Pyrimme löytämään aikaa myös itselle mm. sovittamalla työvuoroja niin, että olisimme yhdessä samaan aikaan kotona ja näin myös järjestämään aikaa omille harrastuksille (141).

Joustava työaika ja ylimääräisen ajan järjestäminen perheelle muodostavat yhdessä kategorian, jonka nimesin joustavan työajan ja työtilanteen hyödyntämiseksi perheen hyväksi.

Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia ratkaistaan muuttamalla yksilön arvoja, tavoitteita ja toimintaa, muuttamalla perheen sisäistä toimintaa tai pyytämällä ja hankkimalla apua perheen ulkopuolelta. Lisäksi hyödynnetään joustavaa työaikaa ja työtilannetta perheen hyväksi. Abstrahoidut kategoriat esitellään kuviossa 10:

Millaisia ratkaisuja perheet käyttävät työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmassa:

<p>YKSILÖN ARVOJEN, TAVOITTEIDEN TAI TOIMINNAN MUUTOS:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Työnteon vähentäminen -Kotitöiden järjeistämisen -Harrastusten vähentäminen 	<p>PERHEEN SISÄISEN TOIMINNAN MUUTOS:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Perheenjäsenten roolien muuttaminen -Perheneuvottelut -Laatuajan järjestäminen
<p>JOUSTAVAN TYÖAJAN JA TYÖTILANTEEN HYÖDYNTÄMINEN PERHEEN HYVÄKSI:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Joustava työaika -Ylimääräisen ajan järjestäminen perheelle 	<p>AVUN PYYTÄMINEN JA HANKKIMINEN PERHEEN ULKOPUOLELTA:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Tukiverkoston apu -Palveluiden ostaminen

KUVIO 10. Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksissa käytetyt ratkaisut

7.3 Tavoitteet ja vaatimukset yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla

Työn ja perheen yhteensovittamisen taustalla vaikuttavien tavoitteiden ja vaatimusten kuvauksista muodostuivat seuraavat kategoriat (ks. KUVIO 11).

Minkäläisten tavoitteiden ja vaatimusten koetaan olevan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla:

KUVIO 11. Tavoitteiden ja vaatimusten kategoriat

Henkilökohtaiset ominaisuudet ja valinnat

Vastauksissa kuvaillaan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla olevien tavoitteiden ja vaatimusten laajaa kirjoa. Ihminen ei elä tyhjiössä, vaan häntä ympäröi joukko vaatimuksia, joista kukin vetää yksilöä eri suuntiin.

Ihmisten yksilölliset arvot ja tavoitteet ovat usein työn ja perheen yhteensovittamisen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Kirjoituksissa kuvataan, kuinka tavoitteet on asetettu korkealle hakeutumalla haasteellisiin työtehtäviin. Lisäksi vastaajat kuvaavat, kuinka he kärsivät täydellisen naisen myytistä, jonka mukaan heidän pitäisi hallita kaikkia elämänalueitaan sujuvasti ja kyetä tekemään aina parhaansa niin työelämässä kuin kotonakin. Vastaajat haluavat olla hyviä vanhempia, mutta samalla edetä työelämän urallaan. Myös työn vaatimusten koetaan kasvaneen eikä työelämässä enää pärjää, jos ei panosta siihen tarpeeksi ja pidä työmoraaliaan korkealla.

Yksilön arvot ja tavoitteet, täydellisen naisen myytti ja yksilön korkea työmoraali muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin henkilökohtaisten ominaisuuksien ja valintojen kategoriaksi.

Ristiriidat varmaankin johtuvat enemmänkin itse asetetuista tavoitteista kuin esim. työnantajan asettamista vaatimuksista. Itse olemme hakeutuneet haasteellisiin tehtäviin.(86)

Nykyihmisen malli ihannoin superäitejä: pitäisi olla aina ja joka paikassa tehokas, uraäiti, jolla on harrastuksia ja kuitenkin aikaa runsaasti lapsille. Ja olla äiti joka itse siivoaa, kokkaa, hoitaa pyykkivuoret (44)

Vanhemmuuden ja kodin sisäisen toiminnan vaatimukset

Vanhemmuus asettaa myös omat vaatimuksensa ja lapsista halutaan huolehtia hyvin. Myös perheen ja kodin toiminta vaativat tutkittavien mukaan puolisoiden kesken kompromisseja eikä sitä voi unohtaa, että taloudellinen pärjääminen asettaa omat velvollisuutensa.

Lapsesta huolehtimisen vaatimus sekä perheen ja kodin sisäisen toiminnan vaatimukset muodostavat teemojen kimput, jotka nimesin vanhemmuuden ja kodin sisäisen toiminnan vaatimuksiksi.

Omien lasten vastuullinen ja hyvä kasvatus on se, mikä enemmän painaa mieltä (12)

Perheen kannalta ajateltuna kaikki lähtee siitä, että me vanhemmat haluaisimme taata lapsilleen kiireettömän ja turvallisen lapsuuden, jossa voi kasvaa ilman suurempia huolia. Tämän takia on oltava aikaa olla lapsiensa kanssa, kasvattaa heitä ja siirtää perheen henkistä perintöä eteenpäin. Toisaalta, perheen hyvinvoinnin kannalta koen myös molempien vanhempien työssäkäynnin tärkeänä. Siinä perhe rakentaa talouttaan lapsia varten. (272)

Työelämän kiristyvät ehdot ja kasvavat odotukset

Kirjoituksissa kuvataan, kuinka työpaikoilla koetaan jatkuvaa kiirettä, ennestään suurta työmäärää vain kasvatetaan ja samaan aikaan tehokkuusvaatimuksia nostetaan. Kirjoituksissa tulee esiin, kuinka työnantajat eivät tunnu ymmärtävän lapsiperheellisen työntekijän tilannetta lainkaan ja vastaajat kokevatkin, että per-

heellisyys ei saisi työpaikalla näkyä ja työtehon olisi oltava yhtä suuri kuin lapsettomilla työtovereilla. Kirjoituksissa nousee vahvasti esiin, kuinka työnantajien asenteissa taloudelliset arvot korostuvat eikä joustoa ja ymmärrystä työntekijöiden elämäntilanteita kohtaan usein heru. Talouden lait painavat liian usein alleen inhimilliset tekijät. Erityisesti vuorotyön tekeminen voi vaikeuttaa lapsiperheen elämän suunnittelua. Lisäksi kirjoituksissa kuvataan, kuinka määräaikaisella työsopimuksella työskenteleviä pätkätyöläisiä vaaditaan olemaan loputtoman joustavia työnantajia kohtaan.

Perheellisten tilannetta ei ymmärretä, jos työkavereilla tai esimiehillä ei itsellään ole pieniä lapsia. (115)

Ainakin epäsäännöllistä vuorotyötä tekevät voisivat joskus edes saada esittää toivomuksia edes vapaapäivistään. Tai miksi hoitoalalla ei kerta kaikkiaan voi olla säännölliset vuorot, niin kuin on esim. teollisuudessa. Niistä vois laskea vaikka vuoden päähän miten vuorot ja vapaat kulkevat. Pystyis suunnittelemaan elämänsä vähän eteenpäin. (128)

Työssä pitää työntekijän olla joustava ja suostua lähes kaikkeen. Koska ei ole vakituista työtä, ei työntekijänä voi asettaa mitään ehtoja tai muuten huomaat kohta olevasi ilman työtä (128)

Jatkuva kiire, suuri työmäärä ja tehokkuusvaatimus sekä työnantajan ja yhteisön ymmärtämättömyys lapsiperheellisiä kohtaan ja määräaikaisen työsuhteen vaatimus loputtomaan joustavuuteen muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin työelämän kiristyviksi ehdoiksi ja kasvaviksi odotuksiksi.

Yhteiskunnan asenneilmapiiri

Yhteiskunnallisella tasolla kirjoituksissa kuvataan yleisen asenneilmapiirin olevan kahtalainen. Yhteiskunnassa kannustetaan ihmisiä tekemään työtä. Toisaalta lasten kasvattamista kotona pidetään lasten kannalta parhaana ratkaisuna. Ympäristön koetaan asettavan vaatimuksia, jotka tulee täyttää ollakseen mallikelpoinen kansalainen. Samalla ei kuitenkaan tarjota riittävästi palveluja, jotka kannustaisivat ihmisiä tekemään perheitään hyödyttäviä ratkaisuja.

Yhteiskunnassa työtä arvostetaan liian paljon. Todelliset elämänarvot hämärtyvät. (26)

Kuvaukset työorientoituneesta yhteiskunnasta ja kuinka tutkittavat kokevat, että lapsen kotihoitoa pidetään ihmisten puheissa parhaana vaihtoehtona muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin yhteiskunnan asenneilmapiiriksi.

Myös yhteiskunnan vaatimukset ovat raskaita - kotihoidon merkitystä korostetaan, vaikka se ei läheskään aina ole edes mahdollinen ratkaisu. Muut hoitovaihtoehdot mielletään automaattisesti huonoiksi lasten kannalta, joten lapsen hoitoon vieminen tuo aina huonon omatunnon. Jopa päivähoitopaikka saattaa painostaa vanhempia hakemaan lapsen aikaisemmin pois päivähoidosta (vaikka mitään ylipitkiä päiviä ei tehdä) tai muuten antaa ymmärtää, että lapsen paikka olisi oikeasti kotona (69)

Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla olevia tavoitteita ja vaatimuksia pohtiessaan tutkittavat kirjoittavat henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja tekemistään valinnoistaan sekä itselleen asettamista tavoitteista. Kirjoituksissa myös todetaan, että vastuullinen ja läsnä oleva vanhemmuus ja kodin tuottaminen on vanhemmille haaste, jota työelämän kiristyvät ehdot ja vaatimukset eivät helpota. Kirjoituksissa nousee esiin, että yhteiskunnan yleinen asenneilmapiiri ei tunnu lapsiperheiden vanhemmista kannustavalta. Abstrahoidut kategoriat esitellään kuviossa 12:

Minkäläisten tavoitteiden ja vaatimusten koetaan olevan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla:

<p>HENKILÖKOHTAISET OMINAISUUDET JA VALINNAT:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Yksilön arvot ja tavoitteet -Täydellisen naisen myytti -Yksilön korkea työmoraali 	<p>VANHEMMUUDEN JA KODIN SISÄISEN TOIMINNAN VAATIMUKSET:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Lapsista huolehtimisen vaatimus -Perheen ja kodin toiminnan vaatimukset
<p>TYÖELÄMÄN KIRISTYVÄT EHDOT JA KASVAVAT ODOTUKSET:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Jatkuva kiire, suuri työmäärä ja tehokkuusvaatimukset -Työnantajan ja -yhteisön ymmärtämättömyys lapsiperheellisiä kohtaan -Määräaikaisuus/pätkätyöläisyys 	<p>YMPÄRISTÖN ASENNEILMAPIIRI:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Työorientotunut yhteiskunta -Lapsen ”paras” on kohtihoito

KUVIO 12. Tavoitteet ja vaatimukset työn ja perheen yhteensovittamisen taustalla

7.4 Yhteensovittamisen vaikeuksia helpottavat muutokset

Vastaajien esittämistä työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia helpottavista muutoksista muodostuivat seuraavat kategoriat (ks. KUVIO 13).

Työelämän tai arjen käytäntöjen muutokset, jotka helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamista:

MUUTOS YKSILÖN TASOLLA	MUUTOS PERHEEN TASOLLA
MUUTOS TYÖNANTAJIEN TASOLLA	MUUTOS YHTEISKUNNAN TASOLLA

KUVIO 13. Muutostoiveet yhteensovittamisen helpottamiseksi

Muutos yksilön tasolla

Muutos voi alkaa vain yksilöstä itsestään ja näin kirjoituksista voi päätellä, sillä vastaajat tiedostavat, että omat arvot on laitettava tärkeysjärjestykseen. Kirjoittajien mukaan on myös muutettava asenteitaan sekä tehtävä valintoja, jotta työn ja kodin elämäalueet saisi pidettyä tasapainossa.

Laittamalla arvot tärkeysjärjestykseen, muuttamalla asenteitaan ja tekemällä valintoja yksilö voi helpottaa työn ja perheen yhteensovittamisen ristiriitoja. Nimesin teemojen kimpun muutos yksilön tasolla – kategoriaksi.

En peräänkuuluta suurempia kotihoidontukia tai lapsilisiä, vaan uskallusta vanhemmille pärjätä hetki taloudellisesti vähemmällä. Uskallusta irrottautua hetkesti työelämästä ja yrittää tovi elämästään pyörittää lapsiperheen arkea. Mitä useampi isä uskaltautuisi hiekkalaatikon laidalle, sitä oikeudenmukaisempaan työelämään uskoisin (81)

Asennemuutos työntekijänä, kaikesta ei tarvitse suoriutua parhaana (7)

Lapset ovat lainassa, niihin kannattaa satsata ensimmäiset 6 vuotta niin seuraavat 12 menevät itsestään. Jos lapsilta koko ajan nipistetään aikaa käy kuin kunnille (kunnat nipistävät varoja koko ajan peruspalveluilta, joten lopulta niitä ei ole enää). Jos ymmärtää mikä kasvattaa, siitä ei saisi nipistää. Näyttää siltä, että tämän päivän aikuinen ei osaa tätä mieltää vaan katsotaan että sinne ja tänne ja golfradalle ja susi-illallisille on vain PAKKO päästä, ja sen hinnaksi on sitten kaikki muu. (20)

Muutos perheen tasolla

Kirjoituksissa myös tiedostetaan, että yksilön tasolla tehtävien muutosten ohella perheenjäsenten kesken voidaan vahvistaa kodin toimintaa esimerkiksi korostamalla vanhempien tasa-arvoa, sitouttamalla vanhemmat lapset kotitöihin ja varaamalla yhteistä aikaa. Osa vastaajista totesi, että jos isovanhemmat asuisivat lähempänä ja voisivat auttaa, helpottaisi se perheiden arkea.

Korostamalla vanhempien tasa-arvoa, sitouttamalla vanhemmat lapset kotitöihin ja varaamalla yhteistä aikaa koko perheelle kirjoituksissa kuvataan *keinoja perheen ja kodin toiminnan vahvistamiseksi* ja tästä muodostui myös kategorian nimi.

Uskonkin työn ja arjen käytäntöjen yhteensovittamisessa olevan ensisijaisen tärkeää perheen sisäisen asennemaailman. Jos molemmat puoliset arvostavat

toistensa työtä niin oman uran kuin perheen eteen, on kaikki muut ongelmat ratkaistavissa tai voi niihin sopeutua (81)

Meidän tapauksessamme esimerkiksi isommat lapset olisi hyvä saada huolehtimaan joistakin kodin töistä säännöllisesti - tätä on myös käytännössä kokeiltu hyvin tuloksin. Ongelma on joskus pitää sovitut asiat muistissa. Pitäisi varmaan kirjoittaa jonnekin häviämättömälle listalle selkeät tehtävät ja niiden suorittajat. (168)

Uskon että tulemme jossain vaiheessa palaamaan takaisin siihen, että perheen vanhemmat ja isovanhemmat asuvat lähellä ja heiltä saa apua silloin kun ovat vielä jaksavia. Vastaavasti heitä voisi silloin auttaa kun he vanhenevat. Tosin missähän välissä sitä ehtii kun on käytävä töissä.(272)

Tarvittaessa apua voi hankkia myös ostamalla lastenhoitopalveluja. Osa vastaajista unelmoi myös kodinhoitajan palveluista. Siivouspalvelun ostaminen voi olla keino vapauttaa aikaa perheen yhteiseen, riidattomaan yhdessäoloon. Lastenhoito-, kodinhoito- ja siivouspalveluiden ostaminen muodostavat teemojen kimpun, jonka nimeksi valitsin *avun hankkimisen kodin ulkopuolelta*.

Yksi asia, mistä en luovu, on siivouspalvelu. Meillä on käynyt siivooja noin vuoden ja se jos mikä säilyttää rauhan meidän perheessämme. (214)

Perheen ja kodin toiminnan vahvistaminen sekä avun hankkiminen kodin ulkopuolelta muodostavat kategorian, jonka nimesin muutokseksi perheen tasolla.

Muutos työnantajien tasolla

Työnantajilta toivotaan joustoa työaikoihin, liukuman käyttöönottoa ja lyhennettyn työajan tarjoamista. Vastaajat toivoivat erityisesti etätyömahdollisuuden tarjoamista. Mikäli etätyötä ei voitaisi tehdä jatkuvasti voisi sitä tutkittavien mukaan hyödyntää ainakin muutamina kotityöpäivinä tai sairaan lapsen hoitopäivinä. Kirjoituksissa peräänkuulutetaan työnantajilta myös realistisempia työn suunnittelun ja tekemisen tapoja sekä todellisia helpotuksia perheellisille työntekijöille. Toiveet joustavasta työajasta, etätyömahdollisuudesta, realistisemmista

työskentelytavoista sekä perheellisten työntekijöiden helpotuksista muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin *yksilöllisempien työn tekemisen muotojen tarjoamiseksi*.

Lyhennetty työaika olisi yksi hyvä jos työnantaja tulisi vastaan eikä vaatisi suorittamaan samaa työmäärää vähemmässä ajassa kuten kokemuksiini kuuluu. (258)

Projektit ja työtehtävät tulisi suunnitella siten että ne olisi toteutettavissa normaali työtunnein sekä siitä vähennetty keskimääräiset sairauspoissaolot yms. Myös projektien rahoituksissa tulisi olla jonkinlaista inhimillisyytvara esim. työntekijän raskauksien, sairauksien yms. varalle. Työnantajan asenne tulisi olla sellainen että kun työntekijä voi hyvin, työkin sujuu paremmin. Toivoisin että tähdittäisiin myös pidempiaikaiseen hyvinvointiin. Vaikka kyse onkin vain vuoden kahden projekteista, kun nämä toistuvat jatkuvasti toistensa perään, ei kukaan pysty tekemään töitä tuhannenmetrin tuntivauhtia. (220)

Kirjoitusten perusteella työnantajien olisi aika ottaa vaatimuksissaan huomioon ihmisten vaihtelevat elämäntilanteet ja omaksuttava positiivisempi asenne lapsiperheellisiä työntekijöitä kohtaan. Esimerkiksi vuorotyötä tekevien tutkittavien toiveet edes kahdesta peräkkäisestä vapaapäivästä tai muutaman toiveen toteuttamisesta vuorosuunnittelussa eivät vaikuta mielestäni kohtuuttomilta.

Toiveet siitä, että työnantajat ottaisivat huomioon työntekijöiden vaihtelevat elämäntilanteet ja suhtautuisivat positiivisemmin lapsiperheellisiin työntekijöihin muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin *positiivisemmaksi asenteeksi lapsiperheellisiä työntekijöitä kohtaan*.

Tosiasioden tunnistaminen ja hyväksyminen. Työelämässä on eri-ikäisiä ja eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Kaikilla ei ole samanikäiset lapset, perhekoko tai venymiseen tarvittava jaksaminen (179)

Muutos yhteiskunnan tasolla

Nykyiset päivähoito- ja iltapäivähoitopalvelut eivät tutkittavien mielestä ole riittävän yksilöllisiä. Päivähoitopalveluiden kirjo on liian yksinkertainen, sillä se olettaa, että joko kummatkin vanhemmat käyvät ansiotyössä ja lapsi on päivähoitossa, tai sitten toinen vanhempi on kotona ja päivähoitopalveluja ei tarvita lainkaan. Kirjoituksissa kerrotaan, että on vaikea ottaa vastaan ns. keikkatyötä, kun lapsenhoitopaikkaa ei pysty helposti järjestämään esimerkiksi muutamaksi viikoksi tai kuukaudeksi. Sama ongelma varjostaa erityisesti perheellisiä opiskelijoita, jotka toivovat parempia lastenhoitopalveluja opintojensa edistämiseksi.

Tärkeintä kuitenkin olisi kehittää joustavia lastenhoitokäytäntöjä päiväkotilaitostuksen ja kotihoidon väliin (70)

Myös koululaisten aamu- ja iltapäivähoidon järjestäminen on ongelmallista ja siihen toivotaan yhteiskunnalta palveluja. Kirjoituksissa ehdotetaan mm. kokonaiskoulupäivää ratkaisuksi siihen, että lapsia on kuljetettava eri paikkoihin pitkien päivien. Harrastusajat pystyttäisiin samalla nivomaan osaksi koulupäivää, jolloin ilta-aika jäisi perheen yhteiseen käyttöön.

Toiveet yksilöllisistä lasten päivä- ja iltapäivähoitopalveluista, sekä toiveet kokonaiskoulupäivään siirtymisestä muodostivat teemojen kimpun, jonka nimesin *yksilöllisten päivä- ja iltapäivähoitopalvelujen tarjoamiseksi*.

Mielestäni koulu voisi ottaa vastuuta lasten harrastustoiminnan järjestämisestä. Ei ole mitään järkeä työ/tarha päivän jälkeen lähteä harrastamaan lasten kanssa. Miksi ei urheilu ja muu harrastustoiminta tapahtuisi koulun päätteeksi iltpäivällä? (72)

Vastauksissa toivotaan, että lapsiperheille tarjottaisiin lisää taloudellisia tukimuotoja verohelpotuksin ja nostamalla kotihoidontukea sekä kotitalousvähennyksiä. Lisäksi toivotaan, että osa-aikatyön tekemisestä tulisi taloudellisesti realistinen vaihtoehto. Erityisesti toivotaan uusien tukimuotojen käyttöönottoa, jotta perheet voisivat tehdä nykyistä yksilöllisempiä ratkaisuja.

Toiveet taloudellisten tukimuotojen lisäämisestä sekä toiveet uusista yksilölliset ratkaisut mahdollistavista tukimuodoista muodostavat teemojen kimpun, jonka nimesin *taloudellisten tukimuotojen lisäämiseksi*.

Äitiys- ja isyyslomien kustannukset olisi ehdottomasti jaettava kaikkien toimialojen yhteisesti kustannettaviksi, jotta asenteita saataisiin edelleen muutettua. (178)

Ensimmäiseksi taloudellisesti realistinen mahdollisuus osa-aikatyöhön. Sen teki mahdolliseksi lapsiperhetuet (mm. verohelpotus, lapsivähennys tms.) jotka kattaisivat puuttuvan työtulon (23)

Yhteiskunta voisi antaa tukea eri-asteisille "vanhempain-lomille". Pienten lasten vanhempien työaika pitäisi voida lyhentää, mutta samalla turvata perheen talous. Myös vanhempien lasten osalta pitäisi pystyä luomaan järjestelmä joka antaisi joustoa työ-aikoihin. (94)

Oikeus osittaiseen hoitovapaaseen silloinkin, kun toinen vanhemmista ei ole kokopäivätoisissä, mutta on kokopäiväinen opiskelija! (71)

Vaikka erilaiset konkreettiset tuet ja palvelut helpottaisivat osaltaan työn ja kodin yhteensovittamista, peräänkuulutetaan kirjoituksissa myös koko yhteiskunnalta nykyistä perhemyönteisempää asennetta lapsiperheellisiä kohtaan. Kirjoituksissa toivotaan, että esimerkiksi työssäkäyviä äitejä tuettaisiin mieluummin kuin syyllistettäisiin siitä, että he eivät ole jääneet kotiin hoitamaan lapsiaan. Lisäksi toivotaan, että yhteiskunnassa kannustettaisiin ja tuettaisiin nykyistä enemmän lasten hoitamisesta vastuunsa ottavia isiä. Nämä muodostivat teemojen kimpun, jonka nimesin *perhemyönteisemmän asenteen korostamiseksi*.

Vanhempien syyllistäminen yhteiskunnan taholta tulisi loppua eli jos nainen valitsee sekä uran että äitiyden, tässä järjestyksessä, voi saada kuulla olevansa huono äiti esim. päiväkodissa. Mutta ehkä juuri näiden rohkeiden(?) äitien ansiosta naisen asema/arvo saattaa nousta työmarkkinoilla ja jälkeen tulevat saattavat päästä hieman helpommalla (41)

Miehiä pitäisi myös kannustaa tähän enemmän. Aivan selväähän on se, että naiset aina "uhrautuvat" perheensä eteen, mutta miehet voisivat myös pistää uran holdiin lasten ja perheen takia. Se on kuitenkin tärkeintä tässä maailmassa! Ja koska järkätään ne koko perheen pikkujoulut työpaikalla?- siinä olisi ainakin ensimmäinen askel lähemmäksi kotijoukkojen arvostamista! (330)

Kirjoituksissa tuodaan esiin muutoksia, joita on tarpeen tehdä niin yksilön kuin perheenkin tasolla yhteensovittamisen vaikeuksien helpottamiseksi. Lisäksi kirjoituksissa tulee vahvasti esiin toiveet siitä, että työnantajat olisivat valmiita tekemään muutoksia, jotka tukisivat perheellisiä työntekijöitä nykyistä paremmin. Myös yhteiskunnalta toivotaan asennemuutoksen lisäksi konkreettisia muutoksia, jotka helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamista. Abstrahoidut kategoriat esitellään kuviossa 14.

Työelämän tai arjen käytäntöjen muutokset, jotka helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamista:

<p>MUUTOS YKSILÖN TASOLLA:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Arvojen tärkeysjärjestykseen laittaminen, asenteen muuttaminen ja valintojen tekeminen 	<p>MUUTOS PERHEEN TASOLLA:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Avun hankkiminen arkeen -Perheen ja kodin toiminnan vahvistaminen
<p>MUUTOS TYÖNANTAJIEN TASOLLA:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Yksilöllisempien ja realistisempien työn tekemisen muotojen tarjoaminen -Työnantajille positiivisempi asenne perheellisiä työntekijöitä kohtaan 	<p>MUUTOS YHTEISKUNNAN TASOLLA:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Yksilöllisempiä päivä- ja iltapäivähoitomahdollisuuksien tarjoaminen -Taloudellisten tukimuotojen lisääminen -Perhemyönteisen asenteen korostaminen

KUVIO 14. Työn ja perheen yhteensovittamista helpottavat muutokset

Työ ja koti näyttäytyvät negatiivisimmillaan ikään kuin kolikon kääntöpuolina. Jos toisessa saadaan jotain hyvää aikaan, on se pois siitä toisesta elämänalueesta. Useat kirjoittajat haluavat onnistua sekä työssään että perhe-elämässään kotona eivätkä halua luopua mistään. Toiset kirjoittajat taas toteavat jo kirjoituksensa alussa, että kaikkea ei voi saada ja täytyy tehdä valintoja arkielämän sujuvoittamiseksi.

Tutkimusaineistosta kootut kategoriat esitellään seuraavassa kuviossa (ks KUVIO 15) yksilön, kodin, työn ja yhteiskunnan tasoilla.

YHTEISKUNTA			Ympäristön asenneilmapiiri	Muutos yhteiskunnan tasolla	
TYÖ	Tavanomaisen päivärhythmin aiheuttamat järjestelyt	Epätavanomaisen päivärhythmin aiheuttamat järjestelyt	Joustavan työajan ja työtilanteen hyödyntäminen perheen hyväksi	Työelämän kiristyvät ehdot ja kasvavat odotukset	Muutos työnantajien tasolla
KOTI	Perheyhteyden heikkeneminen Kodin sisäisen toiminnan vaikeutuminen	Perheen sisäisen toiminnan muutos	Avun pyytäminen ja hankkiminen perheen ulkopuolelta	Vanhemmuuden ja kodin sisäisen toiminnan vaatimukset	Muutos perheen tasolla
YKSILÖ	Pahan olon tunteet, aikapula ja sosiaalisen elämän rajoitukset	Yksilön arvojen, tavoitteen tai toiminnan muutos	Henkilökohtaiset ominaisuudet ja valinnat	Arvojen tärkeysjärjestykseen laittaminen, asenteen muuttaminen ja valintojen tekeminen	
	VAIKEUDET	RATKAISUT	VAATIMUKSET JA TAVOITTEET TAUSTALLA	MUUTOS-TOIVEET	

KUVIO 15. Kootut kategoriat yksilön, kodin, työn ja yhteiskunnan tasoilla

Työ ja koti ovat isoja elämäalueita yksilön elämässä ja se näkyy vahvasti kirjoituksissa. Työn ja kodin yhteensovittamisen kentässä yksilö, koti ja työ ovat avainasemassa vaikeuksien ratkaisujen luomisessa. Yksilön ja kodin lisäksi myös työelämä on keskeinen yhteensovittamisen osatekijä, koska myös siellä näkyy ja siellä koetaan päivittäin yhteensovittamisen tilanteita. Yksilön ratkaisujen ja kotona tehtävien ratkaisujen lisäksi uusi työelämä, joka asettaa kiristyviä vaatimuksia työntekijöille, voisi tarjota vastapainoksi uusia välineitä ja lieventää osaltaan työntekijän olotilan kiristymistä. On selvää, että työn ja kodin yhteensovittaminen ei enää ole vain työntekijän ongelma. Siitä on kiihtyvällä tahdilla tulossa työnantajien lisäksi myös koko yhteiskunnan ongelma, joka kaipaa pikaista kurssinkorjausta. On paljon korjaamisen varaa, kun yhteiskunnan asenneilmapiiri on painostava ja syyllistävä. Talven ja kevään 2006 aikana työn ja kodin yhteensovittamisen ongelman on vaalipuheessaan muistanut presidentti Halonenkin ja perhevapaiden kustannusten tasaamista pohtinut työryhmä esitti sosiaali- ja terveysministerin Tuula Haataisen painostuksesta maaliskuussa 2006 ehdotuksen, jonka mukaan äitiyspäivärahaa ja isille maksettavaa vanhempainrahaa korotetaan (HS. 18.3.2006). Ongelmaksi vain muodostuu se, että työn ja kodin yhteensovittamisen kentässä ei ole kyse vain rahasta ja ajasta vaan yksilöl-

listyvistä perhetilanteista sekä myös yksilöllistyvistä työtilanteista. Kodin ja työn yhteensovittaminen helpottuu vain, jos kaikki osapuolet osallistuvat muutostal-koisiin.

8 Tulosten tarkastelu

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Lisäksi peilaan tuloksia tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkimusaineistossa nousee esiin, kuinka yhteensovittaminen todella liittyy yh-teen kolme kenttää. Toisiaan leikkaavat työelämä ja työpolitiikka, perhe-elämä ja perhepolitiikka, ja sosiaalipolitiikka laajemminkin sekä naisten ja miesten tasa-arvoinen asema ja toimintamahdollisuudet työelämässä ja perheessä. Työn ja perheen yhdistämisen ongelmien ratkaiseminen riippuu yhtä aikaa kaikilla kolmella kentällä tapahtuvista asioista. Näin on myös Salmi (2004) tutkimukses-saan havainnut.

Tutkimusongelmaan, miten perheen, kodin ja työn vaatimuksia sovitetaan yh-teen arkipäivän tilanteissa, saadaan vastaus selvittämällä neljä tutkimusongelmi-en kysymystä, jotka seuraavassa käyn läpi.

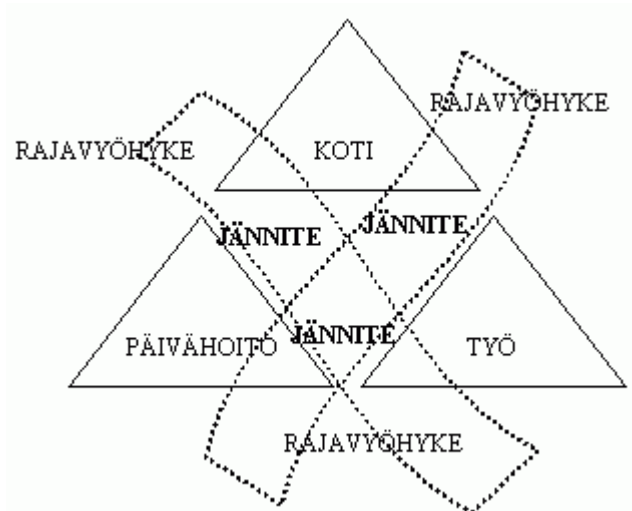
Minkälaisia vaikeuksia yksilö kokee sovittaessaan kodin toimin- taa ja työvaatimuksia yhteen?

Ihmisen moniulotteista elämänpiiriä tutkittaessa on tärkeää selvittää, mitkä teki-jät ovat osallisena yhteensovittamisessa. Yhteensovittamisen vaikeuksien kartoi-tus avaa tutkijalle oven kurkistaa vastaajien arkipäivän prosessiin (Salmi, 2004) ja siihen, minkälaisia työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia siellä esiin-tyy. Mielestäni vaikeuksien lisäksi tarkasteluun on samanaikaisesti otettava vai-keuksien taustalla olevat tavoitteet ja vaatimukset, koska silloin vasta paljastuvat jännitteisen tilanteen osatekijät yksilön kannalta.

Jännitteiden kimpua kuvaa esimerkiksi seuraava koonta vastauksesta 114. Jännitteet syntyvät siten, että aamut joudutaan aloittamaan kiirehtien, jotta ehdittäisiin viemään lapset hoitoon ennen työpäivän alkua. Äidistä tuntuu pahalta hoputtaa vielä väsyneitä lapsia syömään ja pukemaan. Täyttääkseen työnantajansa odotukset hän ei mene töihin normaalia myöhemmin, vaan herää aikaisemmin, jotta lapset saisivat osan hänen huomiostaan. Aamutilanteessa vaikuttavat äidin erilaiset tavoitteet: toive kiireettömästä aamusta, läheisyydestä ja pukemisen yhteisymmärryksestä, sekä toive päästä päiväkotiin ajallaan ja ehtiä ajoissa töihin. Lisäksi tilanteessa vaikuttavat äidin itselleen luomat kovat vaatimukset olla energinen ja jaksava työssäkäyvä äiti, jonka koti on siisti, lapset iloisia ja hyvinpuettuja. Äiti ei pääse lähelle kunnianhimoisia tavoitteitaan, koska työpäivät venyvät pitkiksi ja vastapainoksi hän tarvitsee hyvät yöunet. Tämän vuoksi vapaa-aika jää vähäiseksi ja se täytyy keskittää kokonaan lapsiin ja mieheen omista harrastuksista tinkien.

Jännite ilmenee edellisessä esimerkissä aamulla tekojen keskinäisissä suhteissa, niillä aikaansaadun toiminnan sisällä olevana tekijänä ja muodostuu vastakkaisista voimista, halusta olla hyvä äiti ja puoliso ja samalla hyvä työntekijä. Korvelan (2003) mukaan jännitteellä tarkoitetaan tekojen keskinäisissä suhteissa ilmenevää, niillä aikaansaadun toiminnan sisällä olevaa tekijää ja sen muodostumista vastakkaisista voimista. Jännite saattaa Korvelan sanoin ”synnyttää tilanteen, jossa perheenjäsenten suhteet kärjistyvät ja muodostuu konflikti, mutta jännitteitä ei käsitellä toimijoiden itsensä välttämättä havaitsemina ilmiöinä, vaan ne syntyvät meneillään olevassa toiminnassa, tätä toimintaa ilmentäen, tekojen välille”.

Jännitteisinä rajavyöhykkeinä (Konkola ym., 2006) tilanteeseen osallistuvat koti, päiväkoti ja työpaikka (ks. KUVIO 16). Jännitteet syntyvät meneillään olevassa toiminnassa, tätä toimintaa ilmentäen, tekojen välille ja äidin toiminnassa voi näkyä, kuinka eri suuntiin repivät jännitteet motivoivat häntä toimimaan tietyllä tavalla – sujuvoittamaan aamutoimia – töihin ehtimiseksi, jotta sieltä taas ehtisi kotiin viettämään yhteistä aikaa lasten ja puolison kanssa.

KUVIO 16. Jännitteet ja rajavyöhykkeet äidin aamutilanteen esimerkissä.

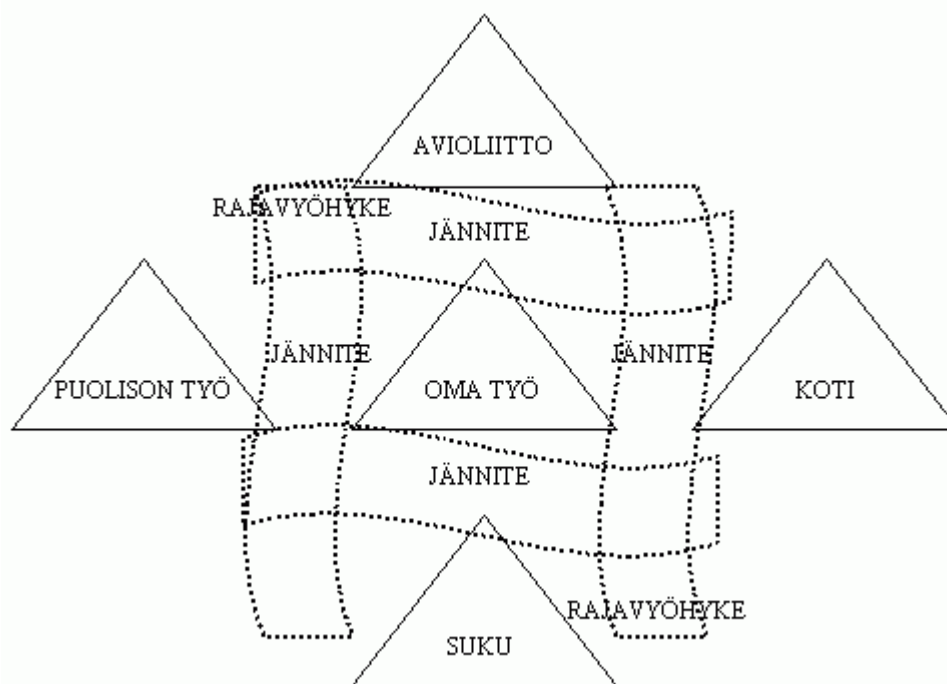
Jännitteitä muodostuu kodin ja työn välille, kun kotona joudutaan toimimaan tehokkaammin, jotta päästäisiin töihin. Samoin jännitteitä muodostuu kodin ja päiväkodin välille, koska päiväkotiin täytyy ehtiä aamulla ja toisaalta sieltä täytyy ehtiä myös pois ajoissa illalla. Näin jännite muodostuu myös työn ja päivähoidon väliin.

Aamuesimerkissä näkyy myös hyvin, kuinka familistinen ja individualistinen näkemys (Jallinoja, 1984) kilvoittelevat äidin mielessä ja äiti myöntääkin kärsivänsä siitä, että ei voi olla enempää perheensä kanssa, kun osatyön tekeminen ei ole mahdollista, vaikka perhe on hänelle tärkeämpi kuin työ.

Seuraavassa kuvauksessa taas individualistinen näkemys (Jallinoja, 1984) tulee esiin jännitteiden ja rajavyöhykkeiden lisäksi.

Nainen (257) kertoo kirjoituksessaan, kuinka omaan tutkimustyöhön liittyy paljon jopa yötä myöten tehtävää kirjoittamista, mikä häiritsee miestä ja lapsia. Myös kirjoittajan anoppi on valittanut, että nainen panostaa liikaa väitöskirjaansa. Puoliso ei edes suostu keskustelemaan väitöskirjaan liittyvistä asioista ja uhkaa avioerolla, jos vaimo ei vähennä työntekoa. Tutkittava myöntää kodinhoidon ja yhteisen ajanvieton kärsineen tilanteesta, mutta pitää itsensä lisäksi myös aviopuolisoa ja tämän työtä osasyllisenä perheen vaikeuksiin. Kun puoliso on työmatkoilla, vaimo on yksin vastuussa arjesta eikä oma työ silloin edisty. Kirjoittaja kuvaa vaikeuksien taustalla vaikuttaviksi vaatimuksiksi rooliristiriidat,

sukupuolierot ja sukupolvierot. Puolisoiden rooliristiriidat, kodin sekaisuus, sukulaisen painostus, julkaisujen kireät aikataulut, vaatimus tutkimuksen edistämiseksi ja pyrkimys säilyttää avioliitto ehjänä luovat jännitteisen tilanteen ja toimivat vastakkaisina ja eri suuntiin repivinä voimina. Jännitteisinä rajavyöhykkeinä (Konkola ym., 2006) tilanteeseen osallistuvat kirjoittajan näkökulmasta oma työ, koti, puolison työ, avioliitto ja suku (ks. KUVIO 17).

KUVIO 17. Jännitteet ja rajavyöhykkeet väitöskirjatutkijan esimerkissä.

Jännitteitä muodostuu oman työn ja kodin rajavyöhykkeelle, kun koti jää työn vuoksi taka-alalle. Samoin jännite syntyy puolisoiden avioliiton ja tutkijan työn sekä kodin rajavyöhykkeille. Puolison työn, suvun ja oman työn väliset jännitteet vaikeuttavat osaltaan kirjoittajan työn ja perheen yhteensovittamista.

Koko aineiston kirjoituksissa perhekeskeisyys ja yksilöllisyys näyttävät toisiinsa lomittautuneena ja vielä ratkaisemattomana. Joukossa on myös niitä, jotka reilusti toteavat valinneensa perheen ja asettaneensa yksilölliset tavoitteensa taka-alalle esimerkiksi vaihtamalla vaativan työn vähemmän vaativaan tai muuttamalla työskentelyasennettaan sellaiseksi, että työpäivä saa työasioissa riittää ja keskeneräiset asiat saavat jäädä odottamaan huomiseen. Kirjoituksissa pohditaan, kuinka oma työ hoidetaan 100-prosenttisesti, mutta toisaalta lapsen hyvinvointi on tärkeää ja lapsen kanssa halutaan olla kaikki vapaa-aika mikä töiltä jää. Kirjoituksissa tuskailaan itselle asetettujen korkeiden tavoitteiden kanssa, kuin-

ka yhtä aikaa pitäisi olla ”superäiti” ja ”supertyöntekijä”. Edellinen tutkija-esimerkkikuvaus vahvistaa individualististen ratkaisujen painottumista tänä päivänä. Myös Jallinojan (1984) mukaan jo 1950-luvulta asti individualistinen kehitys on ollut nähtävissä. Tutkimusaineistoa tarkastelemalla voi huomata, että familistisuus ja individualistisuus taistelevat edelleen kumpikin osastaan ihmisten elämässä eikä rajanvetoa niiden välillä ole yksiselitteisen helppo tehdä. Tämän myös Jallinoja (1984) on huomannut.

Työnantajilla on osansa familistisuuden ja individualistisuuden kaksintaistelussa. Yksi tutkittava pohtii, kuinka työnantaja kannustaa ja edellyttää tohtorinväitöstä alle 30-vuotiaana, mutta kirjoittaja haluaisi hankkia lisää lapsia mahdollisimman pian ja riutuu uran ja lastenhankinnan ristiriidoissa työyhteisössä, jossa kirjoittaja on ensimmäinen henkilö, joka työyhteisön kolmenkymmenen vuoden historian aikana on jäänyt äitiyslomalle. Tutkittavasta tuntuu, että hänen täytyy todistella olevansa hyvä ja ahkera työntekijä, vaikka hän on myös äiti.

Useat vastaajat kertoivat joutuvansa olemaan poissa perheen parista enemmän kuin haluaisivat. Myös tässä aineistossa aikaan liittyvät työstä perheeseen ja perheestä työhön suuntautuvat ristiriidat ovat harvinaisempia silloin, kun perheessä ei ole lapsia ja erityisesti perhe-työ-ristiriita lisääntyi lasten lukumäärän kasvaessa. Tutkittavien kuvaukset työn ja kodin ristiriitatilanteista ovat runsaampia, kun perheessä on lapsia. Kinnunen ym. (2000) on havainnut työn ja perheen ristiriitatyypit tukevat aineiston tuloksia.

Jännitteiset tilanteet näyttäytyvät repivinä ja moninaisia silloin, kun tutkittava ei ole asettanut elämänalueitaan tärkeysjärjestykseen ja vain yrittää saada kaiken toimimaan, mutta kuitenkin haluaa nauttia kaikista elämänalueista yhtä aikaa. Tutkimusaineistossa kirjoitetaan jatkuvasta aikapulasta ja kiireestä. Kuvauksissa kerrotaan myös, kuinka ei ole tarpeeksi aikaa olla yhdessä perheen kesken, harrastaa omia juttuja tai kuinka ilta työpäivän jälkeen on niin lyhyt. Tämän aineiston perusteella näyttää uhkaavasti siltä, että postmoderni perhe kehittyy kohti jääkaappi- ja akvaarioperheyttä, sillä kirjoituksissa on kuvauksia, joissa perheenjäsenten yksilölliset tavoitteet pitävät perheenjäsenet erillään myös iltaisin harrastusten ja työn iltatapahtumien parissa, ja jokainen todella syö yksin, oman aikataulun mukaisesti. Toisaalta kirjoitusten joukossa on myös yhteisöllisyyttä

korostavia kuvauksia siitä, kuinka perheissä panostetaan yhdessäoloon esimerkiksi käymällä koko perheen voimin kaupassa, vaikka samaan aikaan toinen puoliso voisi hyvin tehdä tehokkaasti kotitöitä. Uusfamilismi voi hyvin olla nousussa aallonharjalle lähivuosina, kun jääkaappi- ja akvaarioperheys ensin tarpeeksi korostuvat. Dencikin (2005) kuvaus postmodernin perheen neljästä tyyppistä, jotka vaihtelevat sen mukaan, kuinka paljon individualismi ja yhteisöllisyys toteutuvat perheessä, on osuva.

Tekemättömät kotityöt puhuttavat tutkimusaineistossa ja ne rasittavat erityisesti naisia. He kuvailevat tekevänsä niitä jopa väsyneinä, koska sotkuinen koti ja tekemättömät työt rasittaisivat heitä vielä enemmän. Kotityöt halutaan tehdä ”alta pois”, jotta sitten voitaisiin viettää aikaa perheen kesken yhdessä. Kotona halutaan viettää yhdessäoloon pyhitettyä aikaa, jota kotityöt eivät rasita. Kodin arjessa vastaajat eivät ehkä miellä tuottavansa kotia yhteisen tekemisen ja vuorovaikutuksen kautta, kuten Korvela (2003) kodintuottamistoimintaa kuvaa. Oivallus siitä, että kotityöt ja kotona tehtävät askareet voisivat osaltaan tuottaa kodin tai voisivat tulla hoidetuksi vuorovaikutuksessa perheenjäsenten kesken yhdessä, puuttuu useilta kirjoittajilta; ikään kuin naiset yrittäisivät vain suorittaa kotityöt pois eivätkä johdonmukaisesti jaa niitä kaikkien perheenjäsenten vastuulle.

Hallmanin (1990) kuvaamia kotitöiden marttyyreja paljastuu tutkittavien kuvauksista. Marttyyrius taas voi osaltaan lisätä jännitteisten tilanteiden syntymistä vastaajien arjessa. Vastaajien kuvauksissa kotitöiden tekeminen väsyneenä muuttuu helposti puolison torumiseksi. Kotitöiden jakaminen aiheuttaa eniten erimielisyyksiä puolisoitten välillä, ja tätä tulosta vahvistavat myös Tolkkinnikkosen (1990) havainnot. Oma suhtautuminen on luonnollisesti ratkaiseva asia kotitöiden tekemisessä ja muidenkin työn ja perheen yhteensovittamisen tilanteissa. Kirjoituksissa näkyy, kuinka tänä päivänä kotitöiden jakaminen on kotitaloudessa sen jäsenten keskinäinen asia, johon vaikuttavat perheenjäsenten rooliodotukset ja asenteet kotitaloustöitä kohtaan. (Hallman, 1991, ss. 94–95.) Aineistossa on paljon kuvauksia, joissa kotityöt tehdään perheessä tasapuolisesti, mutta myös kuvauksia, joissa kotityöt ovat toisen puolison harteilla.

Kirjoituksissa jatkuva muutos näkyy kotona, työssä ja koko yhteiskunnassa. Se pakottaa yksilöt jatkuvaan uudelleen orientoitumiseen ja huomio on osattava

toistuvasti kiinnittää uudelleen tärkeisiin kohteisiin, jotka jatkuvasti vaihtuvat. Dencikin (2002) kuvaus postmodernista muutoksesta tukee havaintoani. Kirjoituksissa kuvataan, kuinka työtehtävät hajaantuvat eikä pysty erottamaan, mikä on ehdottoman välttämätöntä ja mikä ei. Kaikkialla tarpeet ja toiveet lisääntyvät sekä työelämän joustavuusvaatimukset kasvavat ja työ kulkeutuu joka paikassa tehtäväksi. Kaikkialta tulvii tietoa, jota ei ehdi ymmärtämään. Tutkittavat kirjoittavat yhteiskunnan antavan liian pitkälle meneviä malleja siitä, kuinka täytyy pysyä mukana ”menossa”, jotta olisi kelvallinen kansalainen. Tutkimuksessa vastaajat toteavat, että aika ei riitä perheelle ja työn ulkopuoliselle elämälle työn tulospaineiden rinnalla. Blom, Melin & Pyöriä (2001) ovat havainneet tutkimuksessaan saman asian. Kiireen lisääntyminen kuvataan kirjoituksissa suomalaista työelämää leimaavaksi muutokseksi, kuten Järnefelt & Lehto (2002) sekä Lehto (1999) ovat todenneet. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että naiset haluaisivat kaiken, kun koko maailma kaikkine ovineen on auki naisille, kuten Julkunen, Nätti ja Anttila (2004) toteavat.

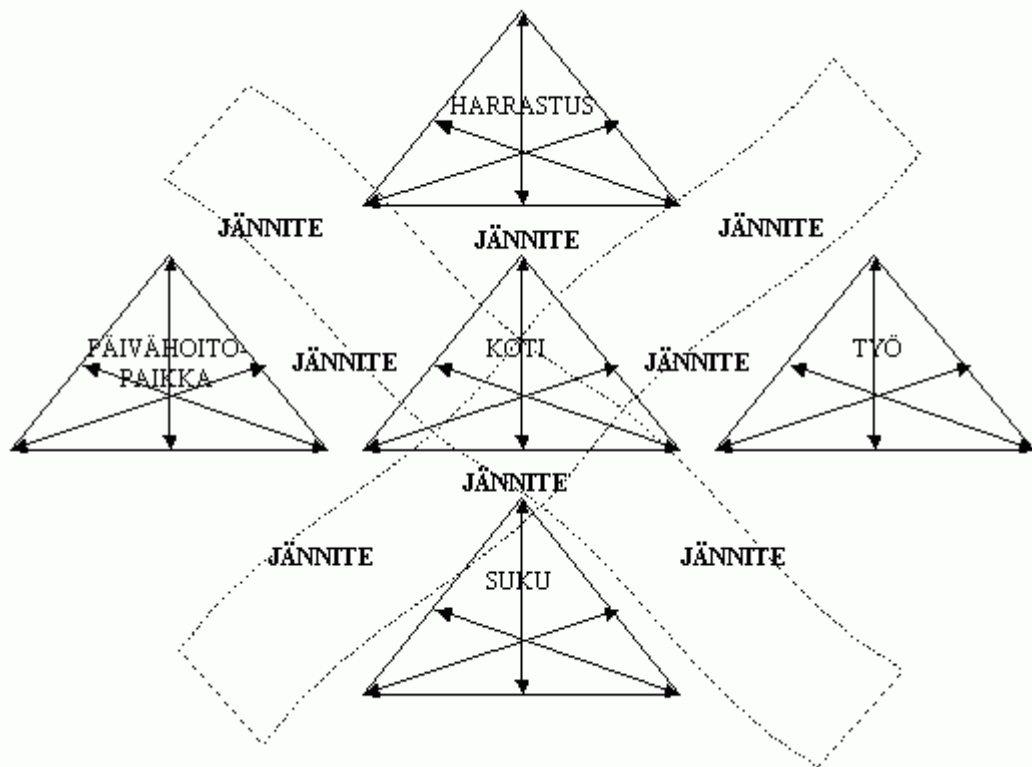
Työn lyhytjänteisyys, projektiluontoisuus, kiire ja suuri työmäärä rasittavat tutkittavia. Kirjoituksissa kuvataan, kuinka työtä on liikaa, pitäisi olla valmis tekemään minkälaisia työvuoroja tahansa ja pitämään lomat milloin tahansa. Lisäksi kuvataan, kuinka työnantajat kertovat työn menevän perheen edelle ja olettavat työntekijän suhtautuvan samoin esimerkiksi projektityön edistämiseksi. 40-tuntisen työviikon varmistamiseksi joudutaan joskus käymään kovaa kädenväntöä työnantajan kanssa. Jokisen (2005), Siltalan (2004) ja Vähämäen (2003) kuvaama uusi työelämä näyttää nurjat puolensa tutkimusaineistossa.

Kirjoitusten perusteella työn määräaikaisuus, kilpailu työstä ja turvattomuus sekä huoli taloudellisesta pärjäämisestä saavat vastaajat ponnistelemaan työpai-koilla työn ja kodin yhteensovittamisen ongelmista huolimatta. Tutkittavat kuvailevat, kuinka työttömyyden pelko vain kasvaa, kun joutuu vuodesta toiseen työskentelemään vuoden määräaikaisilla työsopimuksilla. Rohkeus ei aina riitä kieltäytyä annetuista työtehtävistä perheeseen vedoten ja myös taloudellinen pärjääminen pakottaa tekemään paljon töitä. Tuloksia vahvistavat Maunon (1999) aikaisemmat havainnot erityisesti työn aiheuttamista stressitekijöistä - työn epävarmuus, huonot esimissuhteet ja vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa

omaan työhön – ovat yhteydessä työn ja perheen väliseen ristiriitaan myös tässä tutkimuksessa.

Kun työtä tehdään paljon, se ei aina päästä otteestaan työajan jälkeen. Useissa kirjoituksissa kuvataan, että tuntuu vaikealta vaihtaa töistä vapaalle ja työt tulevat usein kotiin. Tämän luvun alussa esitelty tutkijaäidin esimerkki vastaa hyvin Julkusen, Nätin & Anttilan (2004) kuvaamaa kodin ja työn välistä karkailua. Ansiotyöt eivät tahdo jäädä työpaikoille vaan valuvat kotiin ja valtaavat nurkan – esimerkin äiti joutuu kirjoittamaan julkaisujaan kotona yötä myöten.

Tutkimusaineiston perusteella voidaan huomata, että työn ja perheen yhteensovittamisen kenttä ei ole yksinkertainen. Yksilö ei välttämättä sovita yhteen yksin työn ja kodin toimintaa, vaan omat vaatimuksensa asettavat usein päivähoitojärjestelmä tai koulu sekä harrastusympäristö ja suuremmissa mittakaavassa koko yhteiskunta (ks. KUVIO 18).

KUVIO 18. Koti toimintajärjestelmien rajavyöhykkeellä

Rajavyöhykkeellä kohtaavat ja risteilevät yksilön ja kodin omien tavoitteiden ja vaatimusten lisäksi useat ulkoiset, muista toimintajärjestelmistä tulevat vaatimukset. Kaikilla toimintajärjestelmillä on omat sääntönsä, yhteisönsä ja työnja-

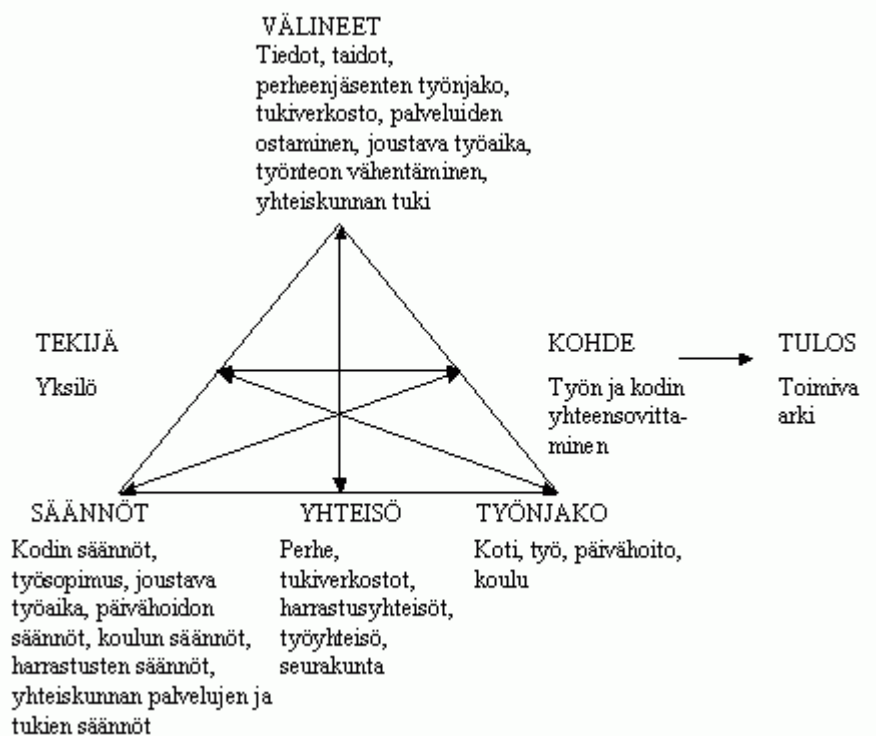
konsa, joihin yksilö pyrkii sopeutumaan. Jännitteitä muodostuu omista tavoitteista, kodin vaatimuksista, kodin ja ulkopuolisen organisaation vaatimuksista, suvun, työn tai jopa harrastusympäristön vaatimuksista. Viime vuosina lisääntynyt työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus sekä perhepoliittisten ratkaisujen, esimerkiksi vanhempainvapaiden kustannusten uusjaon, hienovarainen kehittäminen ovat vasta alkua tarvittavalle muutostyölle. Olennaista on, että kaikki toimintajärjestelmät on syytä ottaa huomioon muutosehdotuksia tehtäessä, sillä työn ja kodin yhteensovittamisen ongelmia ei ratkaista yksin työntekijän, kodin ja työnantajan välillä, vaikka näissä toimintajärjestelmissä muutoksen tarve on eittämättä suurin. Yhteiskunnan tuet ja palvelut sekä päivähoitojärjestelmät ovat yhtä lailla osallisina työn ja kodin yhteensovittamisessa.

Työn ja kodin yhteensovittamisen tarkastelu toimintajärjestelminä (Engeström 1987) tuo esiin erilaisia näkökulmia. Kun uusi työelämä (Jokinen, 2004; Vähämäki, 2003; Siltala, 2002) on muuttunut säännöttömäksi ja rajattomaksi, työ kulkeutunut tehtäväksi joka paikassa ja työn tulos on muuttunut näkymättömäksi, voidaan epäillä myös työn toimintajärjestelmän sääntöjen heikentyneen. Voisiko olla niin, että säännöttömän työn toimintajärjestelmän vastapainoksi tutkittavat toivoisivat kodintuottamisen toimintajärjestelmän olevan ennakoitavissa niin, että kaikilla asioilla on paikkansa ja aikansa? Tekemättömät ja alati uusiutuvat eli jotenkin hallitsemattomat kotityöhän rasittavat osaa tutkittavista, ja kesken-eräisyyttä on vaikea sietää, koska sitä on pitänyt sietää jo koko päivän työmaalla. Jokisen (2005) kuvaama työn kotityöstyminen voi siis näyttäytyä työn ja kodin toimintajärjestelmien samankaltaistumisena ja niiden välisen rajavyöhykkeen hämärtymisena ja murenemisena.

Kirjoitusvastauksissa perheen tekemisiä, kodin toimintaa ja ansiotyön tekemistä kuvataan hyvin henkilökohtaisesta yksilön näkökulmasta ja kuvauksissa eri toimintajärjestelmien tavoitteet ja vaatimukset sekoittuvat ja limittyvät. Ihminen ei välttämättä koe toimintajärjestelmien aiheuttamia jännitteitä selkeinä niin, että työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä voisi syvällisemmin kuvata kahden toimintajärjestelmien rinnakkain tarkastelulla.

Tutkimusaineiston perusteella olisi mielestäni perustellumpaa tarkastella työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä ja ristiriitoja yhden toimintajärjestelmän eli

arjen toimintajärjestelmän kautta. Tarkastelun lähtökohtana on yksilö, koska kirjoitusten kuvaukset ovat henkilökohtaisia. Myös Engeström (1987, 1990) on perinteisesti kuvannut toimintajärjestelmää yksilön tai ryhmä kannalta. Arjen toimintajärjestelmän kuvaus on perusteltua myös siksi, että yksilön toiminnan tarkastelun lähtökohdaksi ei sovi Korvelan (2003) kodintuottamistoiminnan toimintajärjestelmä, koska se kuvaa ryhmän näkökulmaa. Arjen toimintajärjestelmässä sisäisen ristiriidan muodostavat yksilön omat tavoitteet, ansiotyön sekä kodin sisäisen toiminnan vaatimukset ja ympäristön toimintajärjestelmien asettamat vaatimukset. Arjen toimintajärjestelmän tarkastelu säilyttäisi kuitenkin Korvelan (2003) peräänkuuluttaman kodin vyyhtimäisen rakenteen. Yhden ihmisen elämässä, juuri arjessa, elämän eri osa-alueet nivoutuvat yhteen, vuorottelevat ja limittyvät eikä voida ajatella ihmisen siirtyvän selkeärajaisesta järjestelmästä toiseen tai toimivan vain työn ja kodin rajavyöhykkeellä yhteensovittaessaan kotia ja työtä. Salmi (2004) ja Smith (1988) käyttävät arkea tutkimuksen lähtökohtana ja kontekstina, josta he puhuvat kokemusmaailmana. Tätä arjen kokemusmaailmaa voisi käyttää tutkimuksessa yhdistämään kodin ja työn yhteensovittamisen kentät toisiinsa (ks. KUVIO 19).

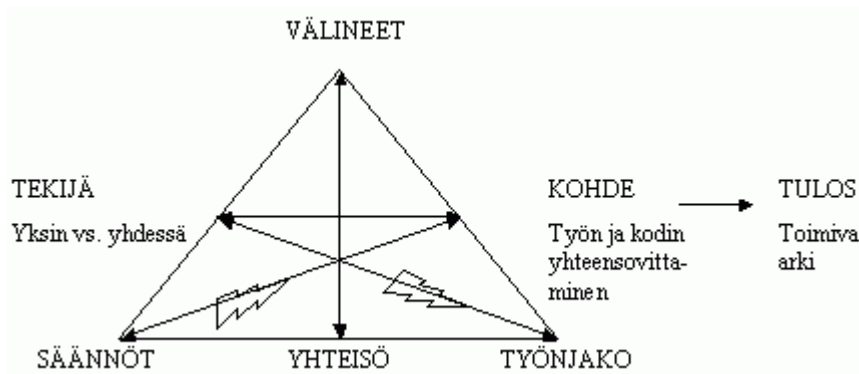
KUVIO 19. Arjen toimintajärjestelmä yksilön kannalta

Yksilön kannalta toimintajärjestelmät eivät välttämättä näyttäyty selkeäraja-
ina, vaan toisiinsa erottamattomasti nivoutuneena ja sen vuoksi työn ja kodin
yhteensovittamisen problematiikkaa olisi tarkasteltava yksilön arjen kannalta,
jossa työ- ja kotiasiat limittyvät. Yksilö toimii kodin *sisäisten sääntöjen* lisäksi
työn, päivähoidon, koulun, harrastusten ja yhteiskunnan palvelujen, kuten neu-
volan, sekä lapsiperheiden tukien määrittelemien *ulkoisten sääntöjen* ohjaamina
sovittaessaan yhteen työtä ja kotia. Työhön liittyvä huoli ulottuu nyky-
yhteiskunnassa kaikkialle ja näkyy kirjoitusvastauksissa. Saman ovat havainneet
Jokinen (2005) ja Sennet (2003).

Työn ja kodin yhteensovittamisen *välineinä* käytetään yksilön tietojen ja taitojen
lisäksi perheenjäsenten työnjakoa, tukiverkoston apua, joustavaa työaika, työn-
teon vähentämistä, palveluiden ostamista ja yhteiskunnan tukia. Joustava työaika
on toisaalta yksilön toimintaa ohjaava sääntö, mutta sitä käytetään kirjoittajien
kuvauksissa usein myös välineenä ratkaista työn ja kodin yhteensovittamisen
vaikeuksia. Toimintajärjestelmän komponenttien dynaaminen luonne ilmenee
sen kaikkien ulottuvuuksien välisinä kaksisuuntaisina yhteyksinä (Engeström,
1987).

Arjen toimintajärjestelmässä *yhteisöillä* tarkoitetaan sosiaalisia ryhmiä, joihin
perheenjäsenet kuuluvat yksilöinä tai ryhmänä. Tällaisia ovat oman perheen li-
säksi esimerkiksi sukulaiset, ystävät, harrastuspiirit, työyhteisö, seurakunta sekä
järjestötoimintaan liittyvät ryhmät. *Työnjako* taas viittaa arjen ja muiden toimin-
tajärjestelmien välille muodostuvaan työnjakoon. Koti, työ, päivähoito ja koulu
osallistuvat jokainen toimivan arjen tuottamiseen.

Läpi tutkimusaineiston näkyy, kuinka yksilö tasapainoilee individualismin ja
familistisuuden välillä kaikilla arjen toimintajärjestelmän alueilla. Tällaista tasa-
painoilua on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa (Jallinoja, 1984; Korvela,
2003).

KUVIO 20. Individualistisuuden ja familistisuuden ristiriita

Tasapainoilu heijastuu työn ja perheen yhteensovittamisessa käytettäviin sääntöihin ja työnjakoon (ks. KUVIO 20). Jatkuva tasapainoilu individualistisuuden ja familistisuuden välillä ilmenee Engeströmin (1998) toisen asteen ristiriitana yksilön ja työnjaon välillä, kun jaetaan työtä kodin, työn ja päivähoidon kesken. Kun jokainen työnjakoon osallistuva taho (koti, työ, päivähoito ja koulu) toimii tarpeeksi yksilöllisesti välittämättä kokonaisuudesta, ei työtä ja kotia pysty helposti hallitsemaan ja syntyy ristiriita tekijän ja työnjaon välillä. Lisäksi sääntöjen ja kohteen välillä on toisen asteen ristiriita, kun monet erilaiset säännöt vaativat yksilöltä toimia, jotka eivät edistä työn ja kodin yhteensovittamista eli toiminnan kohdetta.

Yhteensovittamisen ongelmat on kuvattu teemoja yhdistelevien kategorioiden (ks. KUVIO 8) sekä lainauksien avulla alaluvussa 7.1. Ongelmat eivät synny tyhjästä ja viime vuosina tehdyt tutkimukset, joita on esitelty aikaisemmin tässä tutkimusraportissa, lisäävät jatkuvasti ymmärrystämme yhteensovittamisen ulottuvuuksista. On tärkeää ymmärtää, mitkä tavoitteet ja vaatimukset ovat työn ja kodin yhteensovittamisen taustalla, ja ne on esitelty teemoja yhdistelevien kategorioiden (ks. KUVIO 12) ja lainauksien avulla alaluvussa 7.3.

Minkälaisia toimintakäytäntöjä perheet ovat luoneet helpottaakseen arkeaan?

Pyytämällä tutkittavia kuvailemaan yhteensovittamisen käytännön ristiriitatilanteita, olen varmistanut, että ilmiötä pystytään kuvailemaan tarpeeksi käytännölläheisellä tasolla, koska se on ainoa keino syventää ymmärrystämme perheiden

arjesta ja yhteensovittamisen tilanteista. Samanaikaisesti haastoin vastaajan pohtimaan, minkälaisia käytetyt ratkaisukeinot ovat, käytetäänkö satunnaisia vai kenties aina samanlaisia ratkaisukeinoja. Lisäksi pyysin kertomaan, jos vastaaja on löytänyt hyviä pysyviä ratkaisukeinoja, joita muutkin perheet voisivat omak-sua. Työn ja kodin yhteensovittamisen ristiriitatilanteissa käytetyt ratkaisut on esitelty teemoja yhdistelevien kategorioiden (ks. KUVIO 10) ja lainauksien avulla alaluvussa 7.2.

Kirjoituksissa kuvataan monenlaisia työn ja kodin yhteensovittamisen ristiriitatileteita sujuvasti. Vastaajille ei tuota ongelmaa paikantaa arjen vaativia tilanteita, mutta ratkaisukeinojen pohtiminen ei näyttäydä aineistossa yksinkertaisena asiana. Ristiriitatileteita koetaan erityisesti työnantajan kanssa eikä niitä välttämättä ratkaista mitenkään. Vastaajat siis joutuvat toimimaan ratkaisemattomassa ristiriitatileteessä pysyvästi. Kaikki työnantajat eivät ole kovin halukkaita neuvottelemaan työn tekemisen ehdoista tai halukkaita pääsemään työntekijän kanssa yhteisymmärrykseen. Kirjoittajat kertovat, kuinka he ovat pyytäneet joustoa aamuihin, mutta työnantaja ei ole suostunut, koska on sitä mieltä, että samassa tiimissä ei voi olla erilaisia työaikoja. Kirjoittaja kokee tilanteen eräänlaiseksi syrjinnäksi ja ihmettelee työnantajan joustamattomuutta, koska muiden työ ei jäisi tekemättä, vaikka kirjoittaja tulisi hiukan myöhemmin työpaikalle. Toisen tutkittavan kohdalla aamujoustoihin ei ole suostuttu, mutta kieltäytyminen on jätetty perustelematta. Tilanteet ovat siis jääneet ratkaisemattomiksi.

Vanhempien työnjako on selvästi yksi työn ja kodin yhteensovittamisen ratkaisukeino. Tolkki-Nikkosen (1990) jakamat eriytyneet tai yhteiset kotityöt näkyvät vastaajien kirjoituksissa, mutta sitäkin enemmän kotityöt näyttävät olevan vanhempien kesken joko tasapuolisesti tai epätasapuolisesti jaettuja töitä. Puoliso saattaa olla työmatkalla tai viikolla ja viikonloppunakin töissä todella myöhään, minkä vuoksi kaikki kotityöt ja lastenhoito jäävät toisen puolison harteille tai sitten toisissa kuvauksissa kaikki työt tehdään yhteisymmärryksessä tasapuolisesti ja lasta hoidetaan vuorotellen.

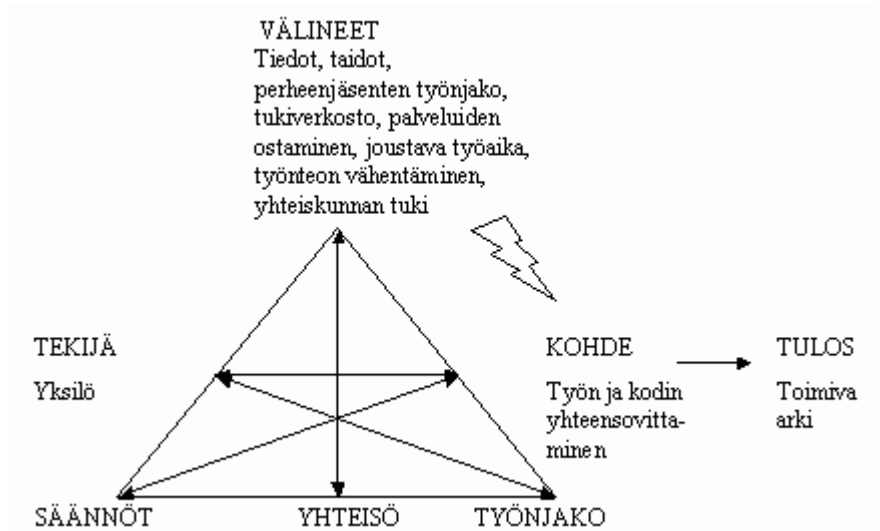
Jos perheen sisäinen ratkaisu ei ole mahdollinen, turvaututaan perheen ulkoi-seen apuun. Ystävät, lasten kummit ja erityisesti isovanhemmat ovat tärkeä tuki-
verkoston osa, jota käytetään työn ja kodin yhteensovittamisen ristiriitatileteis-

sa apuna esimerkiksi lastenhoidossa ja hoidosta hakemisessa. Kirjoittajien mukaan siivoojan tai kakkosauton hankkiminen voivat helpottaa perheen arkea huomattavasti. Yksi uudenlainen idea (Engeström, 2004) oli perustaa kotitalousrinki siivousavun saamiseksi. Kotitalousrinkiin kuuluvat perheet hankkivat yhteisen työntekijän, joka siivosi perheiden koteja.

Useissa kirjoituksissa ratkaisuja kuvataan tilannekohtaisiksi ja todetaan, että ei ole pystytty luomaan mitään pysyviä ratkaisukäytäntöjä. Tilannekohtaisesti käytetyt ratkaisutavat ovat usein perheen sisäisiä. Esimerkiksi työpäivän jälkeen väsyneenä halutaan keskittyä lapsiin ja jättää kotityöt vähemmälle huomiolle ja viikonloppuna tehtäväksi. Ristiriitatilanteet ovat usein niin yllätyksellisiä, että niihin ei pysty varautumaan. Eräskin vastaaja totesi: ”*ratkaisuja keksitään, kun ongelma tulee eteen. Sammutamme paloja en pysty niitä riittävästi ennakoimaan.*”

Työn ja kodin yhteensovittamisen kirjoituksista säännöllisimpinä toimintakäytänteinä, tilannekohtaisten ratkaisujen lisäksi, näyttäisi olevan vanhempien mahdollisuus turvautua tukiverkkoon, jonka usein muodostavat isovanhemmat, sukulaiset, lapsen kummit tai ystävät. Kun tukiverkkoa ei ole, vanhemmat sovittelevat tilanteita omin voimin tilannekohtaisesti eikä pysyviä kaikista näkökulmista hyväksyttäviä toimintakäytänteitä välttämättä pääse syntymään ja huonoista vaihtoehdoista joudutaan valitsemaan se vähiten huono.

Arjen toimintajärjestelmässä yhteensovittaminen voi näyttää siltä, että yksilöllä ei ole riittävästi välineitä, joilla hallita kohdetta eli työn ja kodin yhteensovittamista (ks. KUVIO 21).

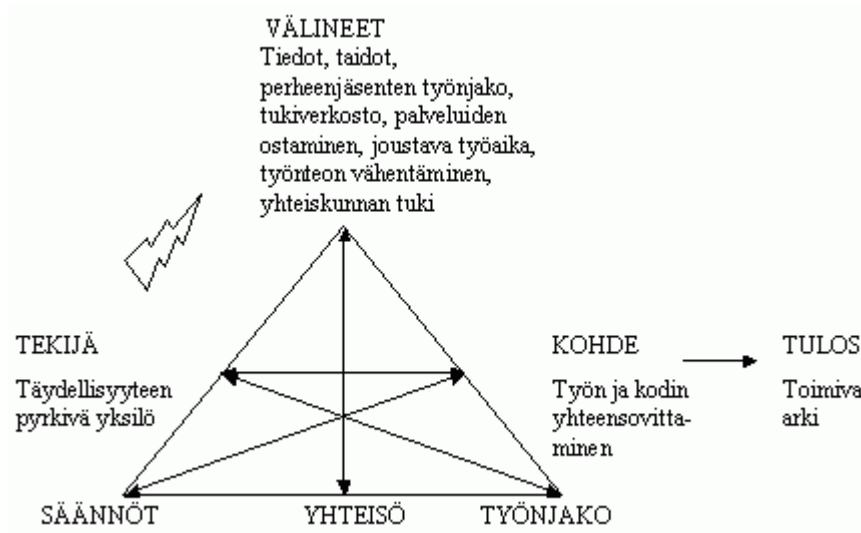
KUVIO 21. Välineiden ja kohteen välinen ristiriita

Kun yksilöllä ei ole riittävästi välineitä tai välineet ovat tilannekohtaisia, ei yhteensovittamista voida hallita pysyvästi. Välineiden ja kohteen välillä on ristiriita, joka vaikeuttaa työn ja kodin yhteensovittamista ja toimivan arjen tuottamista.

Minkälaisia tavoitteita ja vaatimuksia koetaan olevan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla?

Individualismin ja familistisuuden (Jallinoja, 1984) kaksintaistelu jatkuu edelleen tutkittavien kirjoituksissa. Kuten Julkunen (2004) tutkimuksessaan totesi, sitoutuminen työhön ja tavoitteet tehdä työ hyvin ovat näidenkin kirjoitusten mukaan tärkeitä asioita, mutta samalla halutaan huolehtia lapsista hyvin ja elää kodissa, jossa asiat toimivat ja jossa voi rentoutua ilman villakoiria.

Täydellisen naisen myytti tuli kirjoituksissa huomattavan vahvasti esiin. Kirjoittajat tiedostavat oman asenteensa epäterveellisyyden, mutta myöntävät, että korkeista tavoitteista luopuminen tuntuu vaikealta. Täydellisyyteen pyrkivä yksilö ei kykene toimimaan joustavasti tilannekohtaisesti eli arvioimaan joka tilanteessa omien voimavarojensa käyttöä (ks. KUVIO 22).

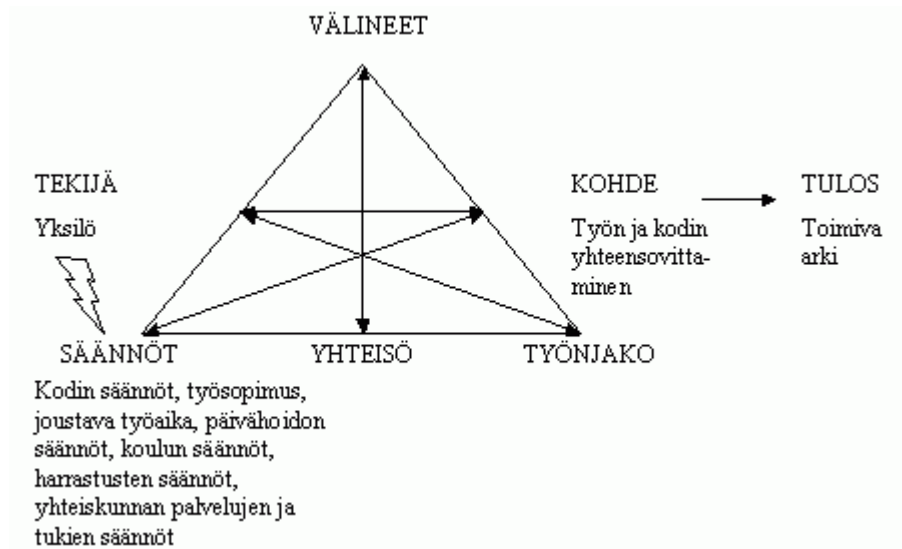
KUVIO 22. Yksilön ja välineiden välinen ristiriita

Täydellisyyteen pyrkivä yksilö ei tunne tai ei osaa hyödyntää välineitä hallitakseen työn ja kodin yhteensovittamista ja arkeaan. Silloin yksilön ja välineiden välillä ilmenee ristiriita.

Tässä tutkimusaineistossa perheen perustamista tai pikemminkin useampien lasten hankinnan ajankohtaa pohditaan. Perheen perustaminen mielletään henkilökohtaiseksi riskiksi, joka uhkaa yksilöllisyyttä uran luomisen kannalta. Tutkittavien kirjoituksissa työuran pysähtyminen ja katkeaminen lastenhankinnan vuoksi sekä töihin takaisinpääsyn epävarmuus pelottavat naisia. Kuvaukset siitä, kuinka äitiyslomalle lähdetään määräaikaista työsuhteista, joita ei uusita, ovat tutkittavien kirjoituksissa yleisiä. Ketokiven (2004) havaitsemat pohdinnat uran ja lastenhankinnan välillä tukevat tuloksia.

Täydellisen naisen myytin lisäksi kirjoituksissa kuvataan yhteensovittamisen taustalla vaikuttavana tekijänä työnantajan joustamattomuutta. Työ ei jousta kotiinpäin, mutta työntekijöiltä kuitenkin edellytetään joustavuutta työnantajalle. Tutkittavat kuvailevat harmistuneina työnantajia, jotka esimerkiksi ihmettelevät, kuinka isät lähtevät ennen palaverin päättymistä hakemaan lapsiaan päivähoitosta tai olettavat, että työntekijä asettaa työn elämässään etusijalle perheeseen nähden muutaman vuoden kestävä työprojektin ajaksi. Valtaosalla tutkittavien työnantajista olisi vielä paljon tekemistä omaksuakseen Bonken (1997) segmenttiomallin asemesta asenteen, jonka mukaan työ ja perhe asettavat ehtoja ja

vaikuttavat toisiinsa eivätkä ole toisistaan erillisiä alueita. Bonke (1997) puhuu tällöin spill-over-mallista.

KUVIO 23. Yksilön ja sääntöjen välinen ristiriita

Kirjoituksissa kuvataan, kuinka menestys työssä merkitsee uhrauksia kotona ja työntekijän erilaiset roolit työssä ja perheenjäsenenä sisältävät ristiriitaisia odotuksia. Tätä tukevat ristiriitamallit, jotka myös Maunon (1999) mukaan kuvaavat parhaiten todellisuutta, kun ihmiset yhteensovittavat työtään ja kotiaan. Säännöt rytmittävät toimintaa, mutta kun yksilö kokee, että ei pysty toimimaan kaikkien sääntöjen mukaisesti tai että säännöt ovat ristiriitaisia, syntyy yksilön ja sääntöjen välinen ristiriita (ks. KUVIO 23).

Minkälaiset muutokset helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamista?

Mitä sitten toivotaan tehtävän työn ja perheen yhteensovittamisen jännitteiden purkamiseksi? Arjen käytäntöjen ja työelämän muutoksiakin vahvemmin toivotaan yhteiskunnan tasolla asennemuutosta työn ja kodin yhteensovittamisen helpottamiseksi. Oikea ja myötämielinen asenne on välttämätön, kun lähitulevaisuudessa työnantajat ja työntekijät sekä valtionjohto toivottavasti neuvottelevat yhteensovittamista tukevista käytännön ratkaisuista. Kirjoituksissa kuvataan, kuinka työ ja perhe nivoutuvat ihmisessä yhteen, mutta yhteiskunta yrittää pitää ne erillään niin kuin ne eivät vaikuttaisi toisiinsa. Käytännön tasolla olisi löydettävä joustoa molempiin suuntiin kodin ja työn välillä ja asennemuutoksen voisi

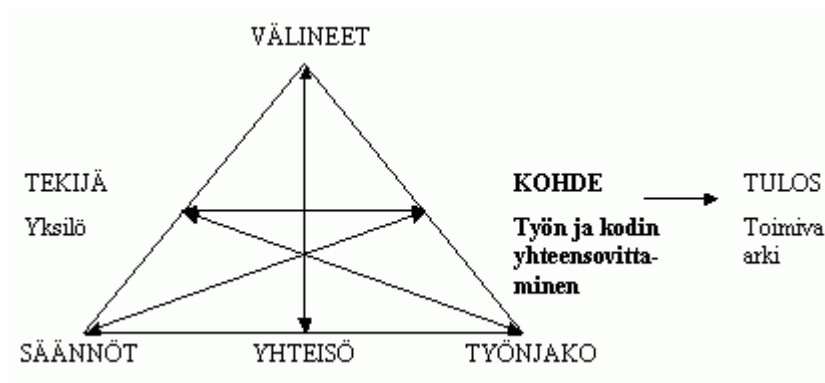
yhden kirjoittajan mukaan aloittaa pienillä teoilla - esimerkiksi lasten tutustumiskäynnillä työpaikalle. Perhevapaita enemmän tarvitaan kirjoitusten mukaan asennemuutosta ja jonkinlaista yleisesti hyväksyttyä ajattelumallia, että työelämässä on päästävä hiukan helpommalla silloin, kun on pieniä lapsia. Lisäksi olisi luovuttava siitä yleisesti vallitsevasta asenteesta, jonka mukaan ihmiset elävät vain tehdäkseen työtä ja arvostettava perhe-keskeisempää elämää. Maunon (1999), Bonken (1997), Kinnusen ym. (1995a), ja Lambertin (1990) mallit työn ja perheen suhteesta siis puhuttavat vastaajia, mutta niiden toivotaan puhuttavan myös työnantajia ja koko yhteiskuntaa.

Tutkimusaineistossa esitetään paljon toiveita työnantajille ja yhteiskunnalle. Työn ja kodin yhteensovittamisen uskotaan helpottuvan, jos työnantajat voisivat tarjota yksilöllisempiä työn tekemisen muotoja. Työaikaliukuman tai joustavan työajan käyttöönoton uskotaan olevan hyviä välineitä hallita yhteensovittamisen vaikeuksia ja useilla tutkittavillahan joustava työaika on selvästi käytetty yhteensovittamisen ratkaisukeino. Vaikka suomalaisten tutkimusten mukaan pitkät työajat lisäävät työn ja perheen välistä ristiriitaa, työaika ei kuitenkaan ole ainoa työn ja perheen väliseen suhteeseen vaikuttava tekijä. Myös Nätti ja Väisänen (2002) ovat tehneet saman havainnon. Tässäkin tutkimusaineistossa ilmenee, että on tärkeää kiinnittää huomiota myös työn organisointiin, työn luonteeseen, osaamisvaatimukseen, henkiseen ja fyysiseen kuormitukseen sekä työprosesseihin. Kirjoituksissa todetaan, että työn tekemisen tapoihin on ehdottomasti kiinnitettävä huomiota, jotta työpaikalla kaikki ei mene sekaisin yhden työntekijän hoitaessa sairasta lasta kotona muutaman päivän. Lisäksi sijaisia toivotaan käytettävän työpaikoilla, jos tekemättömät työt kertyvät poissaolojen aikana. Etätyöskentelymahdollisuudesta haaveillaan myös useissa kirjoituksissa välineenä vähentää käytännön yhteensovittamisen tilanteita, mutta yhtä lailla kirjoituksissa tulee esiin, kuinka etätyöyhteys onkin tarkoittanut sitä, että työntekijä on aina töissä ja saatavilla - etätyömahdollisuus on ristiriitainen asia.

Yhteiskunnalta kirjoittajat toivovat yksilöllisempiä päivä- ja iltapäivähoitopalveluja. Erityisesti kotihoidon ja päiväkotihoidon välimaastoon tarvitaan palveluja, jotka mahdollistavat tilapäisen päivähoidon esimerkiksi 1-2 kuukauden keikkatyön ajaksi tai opiskelutyön ajaksi. Pätkätyöläisyyden yhteiskunnassa tarvitaan pätkäpäiväkotihoidoa. Kirjoituksissa toivotaan myös, että taloudellisia tukimuo-

toja korotettaisiin ja otettaisiin käyttöön uusia lapsiperheellisyttä kannustavia tukia.

Arjen toimintajärjestelmässä tarvitaan muutoksia säännöissä, välineissä, yhteisössä ja työnjaossa, jotta työn ja kodin yhteensovittaminen olisi helpompaa.

KUVIO 24. Muutostyön osat

Muutostyötä on tehtävä niin yksilön, kodin, työn kuin yhteiskunnankin tasolla (ks. KUVIO 24). Yksilön tasolla muutoksia on tehtävä omissa arvoissa ja asenteissa sekä opeteltava tekemään valintoja. Välineiden luomiseksi on kiinnitettävä erityistä huomiota perheen ja kodin toiminnan vahvistamiseen, ulkopuolisen avun hankkimiseen sekä yhteiskunnan palveluihin ja tukiin. Lukuisia sääntöjä olisi hyvä yhdenmukaistaa, jotta ne eivät olisi keskenään ristiriitaisia ja erityisesti työelämällä ja yhteiskunnan palveluilla on tässä merkittävä osa. Työnjakoa olisi kehitettävä niin, että koti, työ, päivähoito ja koulu toimisivat nykyistä saumattomammin yhteen nivoutuen eivätkä eri suuntiin yksilöä repien. Tällöin toimintajärjestelmien osat vahvistaisivat kohdetta eli työn ja kodin yhteensovittamista sekä toimivan arjen tuottamista.

Haasteeksi jää pohtia, olisiko tuloksekasta ottaa työn ja kodin yhteensovittamisen neuvottelun lähtökohdaksi yksilön ja perheenjäsenten arki, ja miten mahdolliset perhe-, sosiaali- ja työpoliittiset ratkaisut näyttäytyisivät - arjessa.

9 Tutkimusprosessin ja luotettavuuden arviointia

Tutkimusmenetelmien käyttöä tässä tutkimuksessa on selostettu osin jo luvussa 6. Tämän lisäksi tässä luvussa on perusteltua arvioida tutkimusprosessia ja sen luotettavuutta Tuomen ja Sarajärven (2002, ss. 135 – 138.) laadullisen tutkimuksen luettelon mukaisesti sekä Tynjälän (1991, ss. 390–392.) esittelemien käsitteiden (vastaavuus, siirrettävyys, debendbility eli tutkimustilanteen arviointi ja tulosten vahvistettavuus) avulla, jotka Lincolnin ja Guba (1985) ovat kehittäneet kvalitatiivisen tutkimuksen piirissä käytettyjen reliabiliteetti- ja validiteettikäsitteiden tilalle.

Tutkimuksen kohde ja tarkoitus sekä oma sitoutuminen tutkijana

Kuten tutkimusraportin johdannossa kuvataan, on oma kiinnostukseni aiheeseen ja pohdinta työn ja kodin yhteensovittamisesta sekä perehtyminen alan kirjallisuuteen ja viimeaikaisiin tutkimuksiin ollut lähtökohtana tutkimuksen tekemiselle. Lisäksi oma elämänkaareni lähestyy juuri sitä toimintajärjestelmien moninaista rajavyöhykettä, jossa yksilön elämänhallintataitojen merkitys ja sisäinen arvopohdinta korostuvat. Henkilökohtainen motiivini ja sitoutuminen ilmiön käsitteellistämiseksi on suuri. Taustalla on myös pyrkimykseni henkilökohtaisella tasolla ratkaista, onko työn ja kodin yhteensovittamisen rajavyöhyke yksilön omien valintojen varassa hallittava ilmiö vai onko perusteltua, että myös yhteiskunta, perhe-, sosiaali- ja työpoliittisin keinoin, osallistuu ratkaisujen luomiseen ja sitä myötä työn ja kodin välisten jännitteiden purkamiseen. Viime vuosina kotimaassa lisääntynyt työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimustyö sekä tämän tutkimuksen kirjoitusvastausten suuri määrä kertovat siitä, että aiheen problematiikka askarruttaa suomalaisessa yhteiskunnassa eläviä ihmisiä.

Tässä tutkimuksessa vastaavuutta arvioidaan sen mukaan, miten on onnistuttu purkamaan työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä auki, kuvailemaan yksilön kokemia vaatimuksia tai ristiriitoja sekä perheiden tapoja yhteensovittaa työtä ja kotia sekä käyttää arkea helpottavia toimintakäytäntöjä. Toisin sanoen vastaavuus näkyy siinä, miten on ymmärretty ja esitelty yhteensovittamiseen vaikuttavat tekijät ja pystytty ottamaan ne huomioon jatkotutkimusideoissa. Työn ja kodin yhteensovittamisen keskeiset käsitteet kulkevat läpi tutkimuksen: ne on

esitely työn alussa, integroitu ja operationalisoitu osaksi kirjoituskysymyslomaketta ja niiden esiintymistä on arvioitu tulosten tarkastelussa (ks. Tynjälä, 1991, s. 390).

Aineistonkeruu ja aineiston kattavuus

Aineistonkeruutapa, tutkimuslomakkeen linkillä varustettu sähköpostiviesti tai yrityksen intranettiin esille laitettu tutkijan viesti, jossa on linkki tutkimuslomakkeelle, osoittautui erittäin onnistuneeksi ratkaisuksi, koska kirjoitusvastauksia sain paljon. Käytin runsaasti aikaa keväällä, kesällä ja syksyllä 2005 ottaessani yhteyttä eri organisaatioihin tutkimusyhteistyön käynnistämiseksi ja aineistonkeruun esivalmistelemiseksi. Tutkimuskohteen yhteisöt ja yritykset olisin voinut perustellusti valita myös toisin, mutta tekemäni valinnat olivat perusteltuja aineistonkeruutavan vuoksi. Pidin aineiston kattavuutta tärkeämpänä asiana sitä, että kirjoitusvastauksia ylipäänsä syntyy. Aavistukseni siitä, että tutkittavien tavoitettavuus on parempi, kun kirjalliseen vastaamiseen ollaan orientoituneita ja sähköisten viestintävälineiden käyttö on jatkuvaa, osoittautui ainakin vastausten lukumääränä arvioiden oikeaksi. Sain joiltakin tutkittavilta sähköpostiviestejä, joissa jopa tiedusteltiin voiko tutkimusviestin ja -linkin lomakkeelle laittaa vielä eteenpäin ympäri Suomea erilaisille perheellisten ihmisten sähköpostilistoille, koska tutkimuksen aihe koettiin niin tärkeäksi. Mahdollisuudet kasvattaa tutkimuksen kattavuutta kvantitatiivisin keinoin olivat olemassa ja niitä olisin haluessani voinut hyödyntää.

Puolistrukturoitu kyselylomake osoittautui hyväksi aineistonkeruumenetelmäksi, sillä tarkka taustatietojen kerääminen kirjoitusvastausten ohessa antaa mahdollisuuden analysoida aineistoa tarvittaessa myös tilastollisin menetelmin. Kyselylomakkeen taustatietojen muotoilu ja itse kysymyksenasettelu tehtiin huolellisesti 2005 touko- ja elokuun välisellä ajanjaksolla. Kirjoituskysymysten tarkoitus oli ohjata vastaajaa kiinnittämään vastauksessaan huomion tiettyihin työn ja kodin yhteensovittamisen näkökulmiin. Tällä varmistin, että kirjoitusvastaukset pysyvät jotenkin ”ruodussa”, ja että kirjoitukset eivät olisi mitä tahansa työn ja kodin yhteensovittamiseen liittyvää maan ja taivaan välillä. Ohjatuilla kysymyksillä osaltaan varmistin, että voin analysoida aineistoa niin, että tutkimuskysymyksiin saadaan vastauksia.

Kirjoituskysymysvastaukset osoittavat, että kysymykset on ymmärretty ja toisaalta yhteystietojeni ohella avoimet vastauskentät tarjosivat tutkittaville tilaisuuden kommentoida lomaketta tai ilmaista, jos jotain kysyttyä asiaa ei ollut ymmärretty. Toki tutkijan ja tutkittavan henkilökohtainen kohtaaminen lomakkeen täyttötilanteessa olisi tarjonnut tutkittaville tilaisuuden esittää minulle lisäkysymyksiä.

Tutkimuskysymysten järjestystä voidaan pitää onnistuneena ja loogisena. Tutkittaville tarjottiin yhteensovittamisen pohtimiseen johdettava kysymys aluksi, kun pyysin kuvailemaan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia. Tämän jälkeen pyysin vastaajaa kertomaan käytännön ristiriitatilanteessa käytetyistä ratkaisukeinoista ja onko luotu pysyviä ratkaisukäytäntöjä. Vasta kahden kysymyksen jälkeen pyysin tutkittavia pohtimaan ongelmien taustalla olevia tavoitteita ja vaatimuksia. Kolmas kysymys oli ainoa, jota muutama tutkittava piti vaikeana. Voidaan olettaa, että tähän kysymykseen olisi ollut paljon hankalampi vastata, jos se olisi ollut lomakkeen ensimmäinen kirjoituskysymys taustatietojen jälkeen, niin kuin se vielä lomakkeen muokausvaiheessa oli. Johdonmukaisesti kolmen kysymyksen jälkeen pyysin vastaajia lopuksi pohtimaan arkea helpottavia toimintakäytäntöjä, kun olin varmistanut, että ensimmäisten kolmen kysymyksen avulla tutkittava on ikään kuin virittynyt pohtimaan ilmiötä laajemmalla tasolla. Tutkimuslomakkeen johdonmukaisuuden voivat parhaiten arvioida vastaajat, joilta en kommentteja ole erikseen tiedustellut, minkä voidaan ajatella heikentävän luotettavuutta. Tutkimuksen toisessa vaiheessa, teemahaastattelussa, minulla olisi toki mahdollisuus palata vielä kirjoituskysymyslomakkeeseen ja käydä se läpi yhdessä tutkittavan kanssa ja ottaa tutkittavan kommentit huomioon.

Kysymyslomakkeen ensimmäinen ja toinen kysymys liittyivät läheisesti yhteen, sillä usein vastaaja vuodatti yhteensovittamisen ongelman lisäksi myös ratkaisun ensimmäisen kysymyksen vastauskenttään ja vastaaja joutui sitten toistamaan ongelman ja ratkaisun toisen kysymyksen vastauskenttään tai merkitsemään siihen ”katso edellä”-kommentin. Kysymyksenasettelut olivat kuitenkin perusteltuja, sillä minun oli varmistettava, että tutkittavat kirjoittavat myös ongelmien ratkaisukeinoista eivätkä ainoastaan yhteensovittamisen ongelmista. Ongelmiahan usein kuvataan runsaammin kuin ratkaisuja, joiden keksiminen ei ole help-

poa. Alkuperäinen tavoitteeni, että ensimmäiseen kysymykseen voisi luetella yhteensovittamisen vaikeuksia yleisesti ja vasta toiseen kysymykseen kuvata tarkemmin jokin yksittäinen ristiriitatilanne ja käytetty ratkaisutapa, ei siis toteutunut, vaan vastaajat kuvasivat yksityiskohtaisia tilanteita jo ensimmäisen kysymyksen kenttään. Tämä vaikeutti työskentelyäni analyysivaiheessa ja teki vastausten luokituksista osin päällekkäisiä.

Voidaan kritisoida, että käytetty aineistonkeruumenetelmä on tutkijalle liian helppo ja vähätöinen, kun tutkittavia ei tarvitse kohdata ja käsin kirjoitettuja vastauksia litteroida ja siirtää tiedonkäsittelyjärjestelmään. Kirjoitukset ikään kuin vain tulivat jostain ”bittiavaruudesta” sähköpostiini. Tämä osaltaan asetti tutkimusprosessin eri työvaiheet toisiinsa nähden oikeaan mittasuhteeseen. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on merkityksellistä, että aineiston huolellinen analysointi vaatii enemmän tutkijan työtä kuin itse aineistonkeruu. Valitettavan usein jälkimmäinen on pro gradu-työn tekijälle turhan haastava ja energiaa sekä aikaa tuhlaava työvaihe. Tässä tutkimuksessa aineiston analysointi on saanut tarvitsemansa huomion ja kiistatta ollut minulle työläin tutkimusprosessin vaihe.

Tutkimustulosten siirrettävyys toiseen tilanteeseen riippuu siitä, miten samankaltaisia tutkittu ympäristö ja sovellusympäristö ovat. Siirrettävyyden arviointia ei voi tehdä yksin tutkija, koska hän tuntee ainoastaan tutkimusympäristön. Näin sovellusarvon arvioimisen vastuu siirtyy myös tulosten hyödyntäjän tehtäväksi. Tässä tutkimuksessa tutkimusympäristö on osa tutkittavien elinpiiriä, kun he kuvailevat työn ja kodin yhteensovittamista esimerkiksi työpaikkansa näyttöpäätteellä tai kotitietokoneen ääressä. Tutkimushenkilöt, perhetilanteet, arjen hallinnan ja toiminnan yhteensovittamisen tavat ovat muuttuvia tekijöitä, jolloin hyödyntäjän arvio siirrettävyydestä korostuu (ks. Tynjälä, 1991, s. 390).

Tutkimuksen tiedonantajat ja tutkija – tiedonantajasuhte

Voidaan pohtia, tavoittiko tutkimuslomake liian yhdenmukaisen vastaajajoukon, joka tekee työtään tietokonepäätteen äärellä tai käyttää sitä päivittäin aktiivisesti. Toisin sanoen, olisiko ollut perusteltua pyytää myös sellaisia yhteisöjä ja yrityksiä, jossa työntekijät eivät käytä tietokonetta tai sähköpostia jokapäiväisesti, mukaan tutkimusyhteistyöhön, ja kerätä aineisto henkilökohtaisesti. Tavoittaako

sähköpostitse tehtävä tutkimus liian samanhenkisiä vastaajia? Jäikö jokin työn ja kodin yhteensovittamisen jännite tai näkökulma tämän vuoksi paljastumatta? Olisiko tietokoneen käyttämiseen orientoitumattoman henkilön näkemys työn ja kodin yhteensovittamisesta ollut erilainen tai tuonut teemoihin jotain lisää? Toisaalta uskon, että juuri nettilomakkeella suoritettava vastaaminen alentaa vastaajan kynnystä osallistua tutkimukseen, koska vaivan vastata voi nähdä silloin, kun se itselle sopii eikä tutkijaa tarvitse kohdata silmästä silmään perheen sisäisiä ongelmatilanteita kuvatessaan.

Voi myös pohtia, minkälaiset ihmiset innostuvat kuvaamaan ja pohtimaan työn ja kodin yhteensovittamista. Sellaisetko, jotka tiedostavat elämänalueiden risti-paineen, mutta hallitsevat niitä vielä hyvin, vai sellaiset, jotka jo nääntyvät rajavyöhykkeen jännitteiden alle? Entä mikä merkitys on vastaajien koulutustaustalla? Kokevatko koulutetut vastaajat erilaisia yhteensovittamisen jännitteitä kuin vähemmän koulutetut? Taustatietojen perusteella tutkimus tavoitti koulutustaustaltaan erilaisia ihmisiä, mutta laadullisen analyysin rinnalla kvantitatiivinen muuttujien ristiintaulukointi olisi tutkimuksen luotettavuutta lisäävä tekijä. Tätä minä aion tehdä tutkimuksen toisessa vaiheessa. Lisäksi voidaan pohtia, oliko virhe laittaa tutkimuslomake näkyviin Kaks'Plus- ja Vauva-lehtien www-sivustoille, joilta nimenomaan tiedetään tavoitettavan pienten lasten vanhempia vastaajiksi. Toisaalta, vastapainoksi olisin voinut julkaista tutkimuslinkin jossain www-sivustolla tai lehdessä, jossa tavoitetaan vanhempia ihmisiä, joiden lapset eivät enää asu kotona. Näin leikki-ikäisten lasten ja koululaisten perheet eivät olisi painottuneet aineistossa liikaa ja olisin pystynyt ottamaan perheen koko elämänkaaren paremmin huomioon analyysissä. Erilaisessa elämänkaaren vaiheissa olevien vastaajien tavoittaminen parantaisi tutkimuksen luotettavuutta, mutta toisaalta voidaan ajatella, että juuri leikki-ikäisten lasten vanhemmilla yhteensovittamisen jännitteet ovat moninaiset ja ne vähenevät, kun lapset kasvavat. Vai vähenevätkö? Olisi tärkeää pystyä todentamaan, miten jännitteet muuttuvat elämänkaaren muuttumisen myötä, mutta sitä ei tämän tutkimuksen ensimmäisen vaiheen perusteella voi tehdä ilman kvantitatiivista analyysiä.

Inhimillistä tutkija-tiedonantajasuhdetta ei tässä tutkimuksessa ole syntynyt juuri sen vuoksi, että olen kerännyt ja saanut vastaukset sähköisessä muodossa. Sitä voidaan pitää luotettavuutta heikentävänä tekijänä. Osa tutkittavista jätti kuitenkin

kin yhteystietonsa lomakkeen alaosaan mahdollista jatkotutkimusta silmälläpitäen, joten mahdollisuus henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen on vielä olemassa. Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen kannalta en koe tutkija-tiedonantajasuhteen olemattomuutta merkitykselliseksi asiaksi luotettavuuden näkökulmasta.

Tutkimuksen kesto

Tutkimusprosessi on jatkunut runsaan vuoden ajan tammikuusta 2005 alkaen. Tutkimusprosessin alku ja kirjallisuuteen perehtyminen etenivät nopeasti, mutta kyselylomakkeen laatiminen tuli ajankohtaiseksi keväällä ja valmistui kesällä lomakauden alkaessa. Tällöin oli perusteltua siirtää aineistonkeruun aloittaminen syksyyn, sillä tunnetusti kesäkuukausien aikana vastaajia tavoitetaan mihin tahansa tutkimukseen huonommin kuin muina vuodenaikoina. Tutkimuksen eteneminen siis hidastui kesän ajaksi. Tutkimusprosessi eteni syksyllä nopeasti ja vastauksia tuli syys- ja lokakuun aikana tasaisesti, sillä olin porrastanut tutkimusviestejä esitettäviksi eri aikoina eri yrityksissä, yhteisöissä ja www-sivustoilla. Voidaan pohtia myös sitä, toteutinko aineistonkeruun syksyllä juuri sellaiseen aikaan, kun ihmiset lomakauden päätteeksi palaavat arkeen ja kokevat voimakkaina eri elämänalueiden vaatimukset. Toisaalta syksyisin ihmisillä usein riittää intoa aloittaa uusia harrastuksia ja energiaa on paljon käytettävissä – jopa tutkimukseen osallistumiseen.

Debendabilityssä eli tutkimustilanteen arvioinnissa otetaan huomioon tutkimustilanteen kuluessa eri syistä johtuvia vaihteluja, joita voi ilmetä esimerkiksi tutkijassa, ympäröivissä olosuhteissa tai itse tutkittavassa ilmiössä. Tämä tutkimus on aineistoltaan suuri, mutta se on toteutettu suhteellisen tiiviillä aikavälillä, joten on hyvin epätodennäköistä, että tutkimustilanteessa olisi voinut tapahtua asioita, jotka voivat muuttaa tulosta. Perhepoliittisia uudistuksia, esimerkiksi vanhempainkustannusten tasapuolisemman jaon aikaansaamiseksi, on tehty vasta viime kuukausien (HS 18.3.2006) aikana eikä niiden vaikutuksista voida vielä tehdä johtopäätöksiä. Tutkimuksen toisen vaiheen toteuttaminen pidemmällä aikavälillä ja erilaisille kohderyhmille tuo tutkijalle lisää kokemusta prosessista ja tutustuttaa haastattelujen tekemiseen. Tutkimuksen tekeminen on lisännyt tietouttani työn ja kodin yhteensovittamisen vaatimuksista ja käytännöistä eri perheissä. Tässä tutkimuksessa toteutuu kvalitatiivisessa tutkimuksessa nykyisin

korostettava subjektiivisuus eli tutkimuksella tavoitellaan objektiivisen totuuden sijaan erilaisia näkökulmia tutkimuskohteesta.

Aineiston analysointi ja tutkimuksen raportointi

Suuri laadullisin menetelmin analysoitava aineisto asettaa haasteita tutkijalle. Aineiston suuri koko kannustaa toisaalta kvantitatiivisen analyysin tekemiseen, mutta toisaalta tutkimuksen pyrkimys syvälliseen tarkasteluun vaatii laadullisen analyysimenetelmän käyttämistä. Analyysin kannalta suuren aineiston ongelmana voidaan nähdä se, että enemmistön ääni tulee mahdollisesti esiin liian voimakkaana. Enemmistö vastaajista edusti kahden aikuisen ja lasten muodostamia perheitä, jolloin juuri ydinperheen ongelmat, ratkaisut, taustalla olevat tavoitteet ja vaatimukset sekä toivomukset yhteiskunnallisista tuista tulevat esiin ja nousevat väistämättä teemoittelun, luokittelun ja kategorioinnin kautta tutkimustuloksiin ja tutkijan johtopäätöksiin. Ongelmana on, että esimerkiksi yksin elävien lapsettomien, yksinhuoltajien, uusperheiden ja sateenkaariperheiden työn ja kodin yhteensovittamisen kokemukset jäävät huomiotta tai peittyvät aineistossa liikaa. Tavoitteenani ei ole yleistää perheiden kokemia työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä, vaan purkaa niitä auki tehdäkseen yksilöllisistä tilanteista näkyviä. Juuri perheiden yksilöllisten tilanteiden huomioiminen on ehdottoman välttämätöntä esimerkiksi tulevia palvelujärjestelmiä tai uusi tutkimuotoja suunniteltaessa. Tutkimuksen toisessa vaiheessa minulla on kuitenkin mahdollisuus ottaa erilaisten perhemuotojen kokemukset yhteensovittamisesta paremmin huomioon pyytämällä erilaisia perheitä osallistumaan teemahaastatteluun.

Tutkimusraportti on aina tutkijan tekemää tulkintaa ja toinen tutkija saattaisi muodostaa samasta aineistosta erilaisia teemoja ja painottaa eri näkökulmia. Tämän vuoksi tutkijan tulee esittää johdonmukainen käsitys tulkinnoistaan ja esittää perusteluja tulkinnoilleen. Tutkimusraportin tulisi antaa lukijalle mahdollisuus pohtia tutkijan tekemien tulkintojen pätevyyttä. (Kiviniemi, 2001, 81-82.) Olen pyrkinyt kuvaamaan tekemäni ratkaisut mahdollisimman perustellusti ja avoimesti. Vastausten asioita voidaan kuitenkin ryhmitellä miten tahansa. Kirjoituksissa tutkittavat usein kertoivat parilla lauseella ryöpsähdyksenomaisesti työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksista. Kun tutkijana ryhmittelin vastausten osia useampiin alaryhmiin tein väistämättä valintoja, jotka voisivat toisen ana-

lysoijan mielestä olla väärä. Autenttisten lainausten kuljettaminen läpi tuloslusun tukee prosessin avoimuutta ja antaa lukijalle mahdollisuuden tehdä omia tulkintoja, mutta tuo samalla esiin sen, kuinka tulkinnanvaraisesta asiasta sisällönanalyysissä on kyse. Toisaalta, voidaan myös kyseenalaistaa, pystynkö tutkijana valitsemaan raportissa esiteltävät lainaukset niin, että ne välittävät kuvan koko aineistosta, vai nousevatko yksittäiset vastaukset esiin kokonaisuutta tai kategorioita vääristäen. Tutkijan subjektiivinen näkemys heikentää analyysimenetelmän luotettavuutta, jos kriteerinä pidetään täsmällistä toistettavuutta. Tutkijalle voi olla houkutus esitellä hyvin erilaisia lainauksia ilmiön monisyisyyden vuoksi, mutta samalla tutkijalta voi unohtua tutkimuskysymyksiin vastaamisen velvollisuus. Tutkimuksen kannalta on tavoiteltavinta, että aineistosta nousevat esiin kodin ja työn rajavyöhykkeen moninaiset jännitteet, vaikka niiden esitystapa voisi tutkijasta riippuen vaihdella. Olen pyrkinyt tuomaan aineiston esille juuri sellaisena kuin se minulle näyttäytyi.

Sähköpostilla kerättyjen kirjoitusten käsittely tekstinkäsittelyohjelmalla on mahdollistanut sen, että olen voinut säilyttää aineiston lähes autenttisena koko analyysiprosessin ajan. En siis ole lyhentänyt tai tiivistänyt tutkittavien lauseita, paitsi käytettyjen ratkaisutapojen kohdalla, vaan siirtänyt niitä sellaisenaan ryhmiin ja edelleen alaryhmiin eri tiedostoihin tuodakseen ne alkuperäisinä esiin tutkimusraportissa. En ole joutunut tiivistämään tutkittavan lauseita omin sanoin, kuten sisällönanalyysin edetessä usein tehdään. Toisaalta voidaan kritisoida, olenko onnistunut keräämään tutkittavien työn ja kodin yhteensovittamisen jännitteitä ja yhdistämään ne tutkimuksen viitekehykseen vai onko tarkastelu jäänyt pinnalliseksi. Voidaanko tutkimuksen ensimmäisen vaiheen yhteydessä puhua lainkaan syvällisestä tarkastelusta, ja peittyvätkö yritykset tarkastella aineistoa läpiluotaavasti suuren vastausmäärän alle?

Aineiston suuri määrä toisaalta varmistaa, että vastaajia, olivatpa ne minkälaisien perheiden jäseniä tahansa, kirjoituksissa askarruttaneet teemat nousevat esiin, sillä luokittelun edetessä olen pitänyt silmällä myös sitä, kuinka moni vastaaja on nostanut esiin esimerkiksi aikapulan, kiireen, työn vaatimukset, työnantajan odotukset, tekemättömät kotityöt tai lapsiperheiden puutteelliset tuet. Tekstinkäsittelyohjelman avulla koko aineistosta voi helposti silmäillä esimerkiksi kaikki aikapula-, kiire-, vaatimus-, syyllisyys- tai riittämättömyys-sanat läpi na-

pinpainalluksen avulla. Aineiston kvantitatiivinen silmälläpito siis varmistaa, että kategorioihin nousevat juuri ne asiat, jotka sinne kuuluvat, jos myös enemmistön ääntä halutaan kuulla.

Korvela (2003) käyttää Kvalen (1995) näkemystä validiteetista, joka tulee näkyviin tutkijan käsityötaitojen laadun avulla. Tässä tutkimuksessa laadullisesta aineistosta tekemiäni tulkintojen ja niistä muodostuvien tutkimustulosten luotettavuuteen vaikuttaa minun, tutkijan, käsityötaidon laatu. Se näkyy tutkimuksen aineiston keräämisen, käsittelyn ja analysoinnin yksityiskohtaisina kuvauksina, jotka lisäävät tutkimuksen tulosten vahvistettavuutta. (ks. Tynjälä, 1991, ss. 391– 392.) Tutkimuksen toisessa vaiheessa valintani tutkijana tulevat olemaan seurauksiltaan suuremmat, sillä tulen valitsemaan yhteystietonsa jättäneiden vastaajien joukosta tutkittaviksi ne henkilöt, jotka edistävät parhaiten tavoitetta tarkastella kodin ja työn yhteensovittamisen jännitteitä syvällisesti.

Tutkimuksen eettisyys

Puolistrukturoidun kyselylomakkeen käyttämiseen liittyy eettinen näkökulma. Asettamalla vastaajia johdattavia ja ohjaavia avoimia kysymyksiä, tässä tutkimuksessa neljä kappaletta, teen tahtomattani oletuksia työn ja kodin yhteensovittamisesta. Kysymällä millaisia työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä vaikeuksia perheessä ilmenee, ikään kuin oletan, että jotain vaikeuksia varmasti jokaisessa perheessä esiintyy. Toisaalta vain yksi vastaaja totesi, että hänen perheessään vaikeuksia ei ilmene.

Jos tutkimuslomakkeen kolme ensimmäistä kysymystä ovat virittäneet tutkittavan pohtimaan kielteisiä asioita, voidaan ajatella viimeisen kysymyksen palauttavan lomakkeen täyttämiseen myönteisemmän sävyn. Viimeinen kysymys työelämän tai arjen käytäntöjen muutoksista, jotka helpottaisivat työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia, tuotti paljon vastauksia, jossa helpottavat muutokset löydettiin yhteiskunnasta tai ainakin oman perheen ulkopuolelta, mutta toisaalta useat vastaajat totesivat muutoksen avaimen löytyvän myös oman pään tai perheen sisältä. Jotain on siis tehtävissä oman perheen kesken kotona, ja omaan elämäänsä voi vaikuttaa työn ja kodin yhteensovittamisen monisyisestä luonteesta huolimatta.

10 Päätelmiä ja pohdintaa

Työn ja kodin rajavyöhykkeellä yksilö kokee tekojen välillä jännitteitä, jotka repivät häntä moneen suuntaan. Oman työn lisäksi jännitteitä koetaan suhteessa puolison työhön ja kodin sisällä perheenjäsenten kesken. Jännitteitä koetaan myös suhteessa tukiverkoston ja ulkopuolisiin organisaatioihin, kuten neuvolaan, päiväkotiin, kouluun ja harrastusryhmiin sekä suhteessa koko yhteiskuntaan. Työn ja kodin rajavyöhyke voi näyttäytyä useiden toimintajärjestelmien rajavyöhykkeiden verkkona, jossa järjestelmien määrä voi kasvaa. Työn ja kodin yhteensovittaminen ei olekaan vain kodin ja työn kahdenvälinen ongelma, vaan monisyinen ja ristiriitainen ilmiö, joka vaatii monenkeskeisiä muutoksia.

Työn ja kodin yhteensovittamisen vaikeuksina tutkittavat kärsivät pahan olon tunteista, aikapulasta ja sosiaalisen elämän rajoituksista. He kuvaavat, että perheyhteys on heikentynyt ja kodin sisäinen toiminta on muuttunut vaikeammaksi. Lastenhoidon järjestäminen on vaikeaa sekä tavanomaisena että epätavanomaisena päivänä.

Perheet ratkaisevat työn ja kodin yhteensovittamisen ongelmia muuttamalla toimintaansa yksilön tai koko perheen tasolla. Apua pyydetään tarvittaessa perheen ulkopuolelta. Myös joustavaa työaikaa ja työtilannetta käytetään perheen hyväksi.

Henkilökohtaiset ominaisuudet ja valinnat sekä vanhemmuuden ja kodin sisäisen toiminnan vaatimukset nähdään olevan työn ja kodin yhteensovittamisen taustalla. Myös työelämän kiristyvät ehdot ja kasvavat odotukset sekä yhteiskunnan asenneilmapiiri ovat yhteensovittamisen taustalla vaikuttavia tavoitteita ja vaatimuksia.

Muutokset yksilön, perheen, työnantajan ja yhteiskunnan tasoilla nähdään työn ja kodin yhteensovittamista helpottavina tekijöinä.

Tutkittavien kirjoitusvastauksissa perheen tekemisiä, kodin toimintaa ja ansio-työn tekemistä kuvataan hyvin henkilökohtaisesta yksilön näkökulmasta, ja kuvauksissa eri toimintajärjestelmien tavoitteet ja vaatimukset sekoittuvat ja limit-

tyvät. Ihminen ei siis välttämättä koe toimintajärjestelmien aiheuttamia ristiriitoja selkeinä niin, että työn ja kodin yhteensovittamisen ristiriitoja voisi kuvata kahden toimintajärjestelmien rinnakkain tarkastelulla. Tutkimusaineiston kirjoitusten perusteella olisi mielestäni perustellumpaa tarkastella työn ja perheen yhteensovittamisen ristiriitoja yksilön kannalta yhden toimintajärjestelmän eli arjen toimintajärjestelmän kautta. Arjen toimintajärjestelmässä yksilön tekojen välillä jännitteen muodostavat yksilön omat tavoitteet, ansiotyön sekä kodin sisäisen toiminnan vaatimukset ja ympäristön toimintajärjestelmien asettamat vaatimukset. Yhden ihmisen elämässä, juuri arjessa, elämän eri osa-alueet nivoutuvat yhteen, vuorottelevat ja limittyvät. Siten ei voida ajatella ihmisen siirtyvän selkeärajaisesta järjestelmästä toiseen tai toimivan vain työn ja kodin rajavyöhykkeellä yhteensovittaessaan kotia ja työtä. Kotia ja työtä yhteensovittaessaan yksilö tapainoilee individualistisuuden ja familistisuuden välillä, mikä vaikuttaa kaikkiin toimivan arjen osatekijöihin. Kun yksilöllä ei ole käytössään pysyviä välineitä työn ja kodin yhteensovittamiseen tai yhteensovittamisen säännöt ovat ristiriitaisia, syntyy tilanteita, jotka voivat heijastua jännitteinä.

Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen jälkeen voidaan päätellä, mistä aiheista on syytä käydä keskustelua tutkittavien kanssa. Esimerkiksi täydellisen naisen myytti nousi vahvasti esiin vastaajia painavana vaatimuksena. Lisäksi työnantajan ja työyhteisön kielteinen asenne lapsiperheellisiä kohtaan on tarpeen käydä tutkittavien kanssa läpi. Onko kyse tutkittavien syyllisyydentunteen aiheuttamista luuloista vai onko työnantajien asenteessa korjaamisen varaa? Lisäksi haastattelussa on syytä käydä läpi myös työn joustavuuden, työaikaliukumien ja etätömahdollisuuksien todellista merkitystä yhteensovittamisen ratkaisukeinoina. Tutkittavien lisäksi vuoropuheluun on sitoutettava myös työnantajia. Nimenomaan työnantajia on haastettava keskustelemaan, miksi liukumia ei oteta käyttöön ja miksi etätömahdollisuuksia ei pystytä tarjoamaan. Eikö työnantaja loppujen lopuksi luota työntekijään vai olisiko työskentely paljon vaikeampaa, jos osa työntekijöistä ei olisi työpaikalla päivittäin?

Työnantajien kanssa olisi mielenkiintoista keskustella myös työn muuttuneista vaatimuksista sekä kodin ja työn toimintajärjestelmien välisen rajavyöhykkeen hämärtymisestä ja häviämisestä sekä työn ja perheen välisestä suhteesta. Työnantajia voisi haastaa pohtimaan, ylläpitävätkö he asenteillaan ja toiminnallaan

individualistisia ja hedonistisia tavoitteita, ja minkälainen kansantaloudellinen lasku työnantajan toiminnasta pitkällä tähtäimellä syntyy. Voisiko työnantaja asenteellaan ja toimillaan olla uusfamilismin puolestapuhuja?

Teemaa voisi syventää Hallmanin (1991) kuvaamien kotitalouden toiminnan voimavarojen näkökulmasta. Myös perheen sisäisestä työnajosta voisi keskustella. Erityisesti pitäisi nostaa esille puolisoitten työnjako sekä se, miten puolisoit näkevät yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden tavoitteet kodissa, minkälaisia käytännön elämänhallintataitoja perheet tarvitsevat, ja miten niitä voidaan hankkia.

Tutkittavien runsaat kuvaukset kiireestä, aikapulasta ja ajan riittämättömyydestä vaativat syvällistä pohdintaa tutkittavien kanssa. Mistä aikapulan kokemukset kumpuavat ja mitä yksilö voi tehdä päästäkseen kiireestä eroon? Vapaa-ajan on kuitenkin todettu kasvaneen, mutta kiireen tunne vaivaa kaikkia osa- tai kokopäiväisesti työssäkäyviä. Aikapulan kokemusten tarkastelun yhteyteen kuuluvat kiinteästi myös ansiotyön ja kodin sisäisen toiminnan organisointiin liittyvät asiat. Gerrisin (2005) mukaan henkilön persoonallisuus, suhde puolisoon, riitelytavat, suhteen luonne, roolien tasapuolisuus ja stressi sekä arvot osoittautuivat tekijöiksi, jotka ennustavat työn ja perheen tasapainoilua ja hyvinvointia. Näistä tekijöistä olisi tärkeätä keskustella tutkittavien kanssa tutkimuksen toisessa vaiheessa.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa työn ja kodin yhteensovittamisen ristiriitojen tarkastelua on tarpeen syventää. Tavoitteeseen voidaan pyrkiä esimerkiksi teemahaastattelujen avulla. Ennen teemahaastattelujen aloittamista nykyiselle aineistolle on tarpeellista tehdä kvantitatiivinen analyysi, jotta taustatietoja ja teemoista nousseita kategorioita voidaan ristiintaulukoida ja ottaa mahdolliset riippuvuudet huomioon teemahaastattelurunkoa suunniteltaessa ja tutkimushenkilöitä valittaessa.

Tämän tutkimuksen ensimmäisen ja toisen vaiheen jälkeen olisi mielenkiintoista tehdä pitkäkestoisempi tutkimuskoe, jossa työntekijä perheineen ja hänen työnantajansa sitoutuvat elämänkaaren huomioon ottavaan yhteistyöhön useamman vuoden ajan. Tutkimushenkilöiksi valittaisiin elämänkaaren eri vaiheissa olevia perheitä. Tällöin voitaisiin vaihtelevien tarpeiden perusteella pohtia, kokeilla ja

arvioida minkälaisia olisivat ne lapsiperheiden kaipaamat käytännön helpotukset työelämässä ja miten ne näyttäytyisivät työnantajalle. Onko yhdessä sovitellen löydettävissä työn ja kodin tasapaino?

LÄHTEET

Aalto, K. & Varjonen, J. (2005). Hoituuko kaksi lasta samalla kuin yksi? Kotityöaika eri kokoisissa perheissä. Teoksessa Pääkkönen, H. (toim.) *Perheiden ajankäyttö*. Tilastokeskus. (ss. 19–40). Helsinki: Edita Prima Oy.

Alasuutari, P. (1993). *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.

Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Porvoo: WSOY.

Anttonen, A. & Sipilä, J. (2000). *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.

Antila, J. & Ylöstalo, P. (2002). *Proaktiivinen toimintatapa: yritysten ja palkansaajien yhteinen etu?* Työpoliittisia tutkimuksia nro 239. Helsinki: Työministeriö

Barnett, R. C. (1999). A New Work-Life Model for the Twenty-First Century. Teoksessa M. Pritt-Catsouphes & B. K. Googins (toim.), *The Evolving World of Work and Family: New Stakeholders, New Voices*. The Annals of the American Academy of Political And Social Science, Vol. 562, March 1999. (ss. 145–158). Thousand Oaks: Sage Periodical Press.

Bech-Jorgensen, B. (1991) What are They Doing When They Seem to Do Nothing? Teoksessa: J. Ehrnrooth & L. Siurula (toim.) *Construction of Youth*. (ss.148–158). Helsinki: VAPK-Publishing and Finnish Youth Research Society.

Blom, R. & Melin, H. & Pyöriä, P. (2001). *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus

Bonke, J. (1997). Dilemmaet arbejdsliv – familieliv I Norden. Nordisk Ministerråd, TemaNord 534. Kobenhavn 1997.

Dencik, L. (2002). *Living in modern times: implications for the lives of children and their families*. Roskilde: Department of Psychology, RUC. 20 s. (Reports from Centre for Childhood & Family Research; 4). Saatavilla [www-muodossa http://www.baff.ruc.dk/Reports/pdf_reports/no4.pdf](http://www.baff.ruc.dk/Reports/pdf_reports/no4.pdf). Luettu 10.8.2005

Dencik, L. (2005) *Researching modern family life – a confrontation with epistemological and methodological challenges, Methodological Challenges in Family Research – Multiple Voices of Families*, August 30 to September 3, 2005, University of Jyväskylä.)

Douglas, M. (1991). The Idea of a Home: A Kind of Space. *Social Research* 58, 1, (ss. 287–307).

Duvall, E. M. (1977). *Marriage and family development*. Fifth edition. Philadelphia: J. B. Lippincott Company.

Duvall, E. M. & Miller, B. C. (1985). *Marriage and family development*. Sixth edition. New York: Harper & Row publishers.

Duvander, A. E. & Sundström, Marianne (2000). *Couples in Sweden. Studies on Family and Work*. Swedish Institute for Social Research 46. Esbruk: Akademitryck AB.

Elias, N. (1978). Zum Begriff des Alltags. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 20

Engeström, Y. (1987). *Learning by Expanding: An Activity-Theoretical Approach to Developmental Research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Y. (1990). *Learning, working and imagining: twelve studies in activity theory*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Y. (1995). *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Painatuskeskus.

Engeström, Y. (1998). *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita.* Helsinki: Oy Edita Ab.

Engeström, Y. (2004). *Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä.* Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Feldberg, R. L. & Glenn E. N. (1979). Male and Female: Job versus Gender Models in the Sociology of Work. *Social Problems* 26 (5) (ss. 524–538).

Felski, R. (2000). The Invention of Everyday Life. *New Formations* 39 (ss. 15–31)

Forsberg, H. (2003). Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.). *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* (ss. 7–15). Helsinki: Yliopistopaino.

Forsberg, H. (1994). *Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä.* Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Tutkimuksia 42. Helsinki.

Gerris, J. (2005). *Lecture for Summer School in Family Studies: Methodological Challenges in Family Research – Multiple Voices of Families,* August 30 to September 3, 2005, University of Jyväskylä.

Gröhn, T. (1992). Kotitalouden toiminnan tutkimuksen menetelmälliset haasteet ja mahdollisuudet. Teoksessa T. Gröhn & P. Palojoki, (toim.) *Kotitalouden toiminta tutkimuskohteena. Kotitalousopetusta palvelevan tutkimuksen tarkastelutapoja.* Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 113. (ss. 74–112). Helsinki: Yliopistopaino.

Greenhaus, J. H., Bedeian, A. G. & Mossholder, K. W. (1987). Work experiences, job performance, and feelings of personal and family well-being. *Journal of Vocational Behaviour*, 31 (2) (ss. 200–215).

Grönfors, M. (1985). *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Juva: WSOY.

Haavio-Mannila, E. (1984). Perheen ja työn suhde. Teoksessa Elina Haavio-Mannila & Riitta Jallinoja & Harriet Strandell. *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. (ss. 184–202). Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Haavio-Mannila, E. & Jallinoja, R. & Strandell, H. (1984). *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Porvoo: WSOY.

Hallman, H. (1990). *Household Work and its Significance to the Individual. "Martyrs", "those with a bad conscience", and "those who know what they want"*. University of Helsinki. Publications of the Department of Household Economics 2/1990. Helsinki.

Hallman, H. (1991). *Kodin talouden avaintieto*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hautamäki, A. (2001). *Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista*. Sitran raportteja 6. Helsinki: Sitra.

Heller, A. (1984). *Everyday Life*. Routledge: New York.

Helsingin Sanomat. (2006). *Vanhempien perhe-etuuksiin esitetään korotuksia*. 18.3.2006, Kotimaa A 4.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2000). *Tutki ja kirjoita*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. *Tutki ja kirjoita*. Vantaa: Dark Oy.

Häggman, K. (1994). *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179, Helsinki: Painatuskeskus Oy. Suomen Historiallinen Seura.

Jallinoja, R. (1984). Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa E. Haavio-Mannila, R. Jallinoja & H. Strandell. *Perhe, työ ja tunteet - Ristiriitoja ja ratkaisuja*. (ss. 37–103). Helsinki: WSOY.

Jallinoja, R. (1989). Perheen modernisoituminen. *Sosiologia 1989* (1), (ss. 12–14).

Jallinoja, R. (1994). Muuttuvat perheet: arvot ja käytännöt. Teoksessa J. Antikainen, M-L. Haataja & M. Korhonen, (toim.) *Näkökulmia perheeseen*. (ss.5–14). Stakes Raportteja 136. Helsinki: Painatuskeskus.

Jallinoja, R. (2000). *Perheen aika*. Keuruu: Otava.

Jokinen, E. (2004). Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa E., Jokinen, M., Kaskisaari & M. Husso, (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. (ss. 285–304). Tampere: Vastapaino.

Jokinen, E. (2005). *Aikuisten arki*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Julkunen, R. & Nätti, J. (1999). *The modernization of working times: flexibility and work sharing in Finland*. University of Jyväskylä. Jyväskylä: SoPhi.

Julkunen, R., Nätti, J. & Anttila T. (2004). *Aikanyrjähdys. Keskiluokka tietotyön puristuksessa*. Tampere: Vastapaino

Järnefelt, N. & Lehto, A. (2002). *Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokemuksista työpaikoilla*. Helsinki: Tilastokeskus

Kalliopuska, M. & Karjalainen, S. (1988). *Perheen elämänkaari*. Helsinki: Otava

Kanter, R. (1979). *Work and Family in the United States: A Critical Review and Agenda for Research and Policy*. New York: Russell Sage Foundation.

Kauppinen, K. (2000). Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Kirjassa *Työ ja terveys*. Haastattelututkimus v. 2000. Taulukkoraportti. Helsinki: Työterveyslaitos.

Ketokivi, K. (2004). Pidentynyt nuoruus ja perheen perustaminen. Individualistisen elämänorientaation jäljillä. *Sociologia* 41 (2), (ss. 94–107).

Kinnunen, U. & Mauno, S. (1998). Antecedents and outcomes of work-family conflict among employed women and men in Finland. *Human Relations*, 51, (ss. 157–177).

Kinnunen, U. & Mauno, S. (2002). Työ ja perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.), *Perhe ja vanhemmuus*. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. (ss. 99–118). Jyväskylä: PS-kustannus.

Kinnunen, U., Koivunen, T. & Mauno, S. (1997). Työn ja perheen vuorovaikutus puolisoitten kokemana. *Psykologia*, 32, (ss. 105–115).

Kinnunen, U., Loikkanen, E. & Mauno, S. (1995a). Työn ja perheen vuorovaikutus naisten ja miesten elämässä. *Psykologia* 30, (ss. 381–389).

Kinnunen, U., Loikkanen, E. & Mauno, S. (1995b). Työn ja perheen vuorovaikutus: ongelmien yleisyys, syyt ja seuraukset. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja, 5

Kinnunen U., Nätti, J., Happonen, M., Kalliolahti, M., Kelhämä, A. & Mauno, S. (2000). *Kokemuksia työstä ja perheestä laman jälkeisessä Suomessa*. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kivimäki, R. (2003). Perhe tuli työelämään. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.). *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* (ss. 186–201). Helsinki: Yliopistopaino.

Kivimäki, R. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. (2003). *Pomot ja perheet. Työelämä ja perheiden hyvinvointi.* Helsinki: Edita Prima Oy.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II.* (ss. 68- 84). Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Konkola, R., Tuomi-Gröhn, T., Lambert, P. & Ludvigsen, S. (2006). *Promoting learning and transfer between school and workplace.* Käsikirjoitus.

Konkola, R. (2001). Harjoittelun kehittämisprosessi ammattikorkeakoulussa ja rajavyöhyketoiminta uudenlaisena toimintamallina. Teoksessa T. Tuomi-Gröhn, & Y. Engeström (Eds.). *Koulun ja työn rajavyöhykkeellä: Uusia työssä oppimisen mahdollisuuksia* (ss. 148-186). Helsinki: University Press.

Konkola, R. (2003). *Yhdessä kehittäen: Koulutuksen ja työelämän yhteistyön haasteita.* Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A: Tutkimukset ja raportit.

Korvela, P. (2003). *Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka.* Stakes. Tutkimuksia 130. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. (1999). Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11 (1), (ss. 3–11).

Kvale, S. (1995). The Social Construction of Validity. *Qualitative Inquiry* 1, (1), (ss. 19–40).

Kvande, E. & Rasmussen, B. (1990). *Nye kvinneliv. Kvinner i menns organisasjoner.* Oslo: Ad Notam Forlag.

Lambert, S. J. (1990). Processes linking work and family: A critical review and research agenda. *Human relations* 43, (3) (ss. 239–257).

Lehto, A. & Sutela, H. (1999a). *Tehokas, tehokkaampi, uupunut*. Työolotutkimusten tuloksia 1977 – 1997. Helsinki: Tilastokeskus

Lehto, A. & Sutela, H. (1999b). *Tasa-arvo työoloissa*. SVT, Työmarkkinat 1999:19, Helsinki: Tilastokeskus

Lewis, S. & Lewis, J. (1996). *The Work-Family Challenge. Rethinking employment*. London: Sage

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2005. Joka kodin konstit. www.mll.fi . Saatavilla www-muodossa.

[URL:http://www.mll.fi/mll-info/projektit/joka_kodin_konstit/](http://www.mll.fi/mll-info/projektit/joka_kodin_konstit/) . Luettu 6.6.2005

Martikainen, M. (1992). Ihmissuhteet – kotitalouden henkinen voimavara. Teoksessa T. Gröhn, & P. Palojoki, (toim.) *Kotitalouden toiminta tutkimuskohteena. Kotitalousopetusta palvelevan tutkimuksen tarkastelutapoja*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 113. (ss. 137–168). Helsinki: Yliopistopaino.

Mauno, S. (1999). *Job Insecurity as a Psychosocial Job Stressor in the Context of the Work-Family Interface*. University of Jyväskylä. Jyväskylä.

Modell, J. (1997). (Not) in my back Yard. Housing the Homeless in Hawai'i. Teoksessa J. Rensel & M. Rodman, (toim) *Home in the Islands. Housing and Social Change in the Pacific*. (ss. 194–221). Honolulu: University of Hawai'i Press,

Niemi, I. & Pääkkönen, H. (1992). *Vuotuinen ajankäyttö*. Tilastokeskus. Tutkimuksia 183. Helsinki.

Nätti, J. & Väisänen, M. (2002). Tietotyön työajat, perhe ja työkuultuuri. Teoksessa: A-M. Lehto & N. Järnefelt, (toim.). *Jaksaen ja joustaen. Artikkeleita työlötutkimuksesta*. (ss. 45–65). Tutkimuksia 230. Helsinki: Tilastokeskus.

Paajanen, P. (2001). *Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin*. Perhebarometri 2001. Katsauksia E 12/ 2001. Väestöliitto: Väestöntutkimuslaitos.

Perheet (1998). Tilastokeskus. Väestö 1999:12. Helsinki.

Pääkkönen, H. & Niemi, I. (2002). *Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhanen vaihteessa*. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2002:2. Helsinki: Yliopistopaino.

Rapoport, R. & Rapoport R. (1971). *Dual Career Families*. Baltimore: Penguin.

Rapport, N. & Dawson, A. (1998a). The Topic and the Book. Teoksessa N. Rapport & A. Dawson, (toim.) *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movements*. (ss. 3–17). Oxford: Berg.

Rapport, N. & Dawson, A. (1998b). Home and Movement: A Polemic. Teoksessa N. Rapport & A. Dawson, (toim.) *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movements*. (ss. 19–38). Oxford: Berg.

Reuna, V. (1998). *Perhebarometri 1998. Vastuu perheen arjessa.*_ Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E4/1998. Helsinki: Väestöliitto

Ritala-Koskinen, A. (2001). *Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001, Väestöntutkimuslaitos Väestöliitto. Helsinki: Väestöliitto.

Rodman, M. (1997). Conclusion. Teoksessa J. Rensel & M. Rodman, (toim.) *Home in the Islands. Housing and Social Change in the Pacific*. (ss. 222–233). Honolulu: University of Hawai'i Press.

Roos, J.P. (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Roos, J.P. (1983). Yhteiskunnan muutos ja arkielämä. *Tiede & Edistys VIII*, 1983:3, (ss. 6–15).

Rykwert, J. (1991). House and Home. *Social Research* 58, 1, (ss. 51–62)

Salmi, M. (1991). Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. *Sosiologia* 28, 4, (ss. 237–249).

Salmi, M. (1996). Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa M. Kinnunen & P. Kovajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. (ss. 211–232). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Salmi, M. (2004). Teoksessa Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (toim.). *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. (ss. 11–28). Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) (2004). *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sennet, R. (2002). *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Suom. David Kivinen & Eine Kivinen. Tampere: Vastapaino.

Siltala, J. (2004). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Silverman, D. (2000). *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: SAGE.

Smith, D. E. (1988). *The everyday world as problematic: a feminist sociology*. Milton Keynes: Open University Press

Steidl, R. E. & Bratton E. Crew (1968). *Work in the Home*. New York: John Wiley & Sons.

Strandell, H. (1984). Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. Teoksessa E. Haavio-Mannila & R. Jallinoja & H. Strandell. *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. (ss. 203–294). Porvoo: WSOY.

Takala, P. (2002). Aikapula ja kiire lapsiperheissä. *Hyvinvointikatsaus 4/2002*. Tilastollinen aikakauslehti. (ss. 10–15). Helsinki: Tilastokeskus.

Takala, P. (2005). Selittävätkö puolisoiden tuloerot kotitöiden jakoa? Teoksessa H. Pääkkönen, (toim.) *Perheiden ajankäyttö*. (ss. 81–102). Tilastokeskus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tilastokeskus (2003). *Kulttuuri, joukkoviestimet ja ajankäyttö*. *Ajankäyttötutkimus*. www.tilastokeskus.fi Saatavilla www-muodossa

[URL:<http://www.stat.fi/tk/el/kva_ajankaytto.html](http://www.stat.fi/tk/el/kva_ajankaytto.html) Luettu 14.10.2004

Tilastokeskus (2004a). *Asuminen*. www.tilastokeskus.fi. Saatavilla www-muodossa [URL:http://www.stat.fi/tup/suoluk/taskus_asuminen.html#talotyypit](http://www.stat.fi/tup/suoluk/taskus_asuminen.html#talotyypit) Luettu 15.9.2004.

Tilastokeskus (2004b). *Väestönmuutokset*. www.tilastokeskus.fi. Saatavilla www-muodossa [URL:http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/vaesto_muutokset.html](http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/vaesto_muutokset.html). Luettu 15.9.2004.

Tilastokeskus (2004c). *Työolotutkimus*. www.tilastokeskus.fi . Saatavilla www-muodossa [URL:http://www.tilastokeskus.fi/til/tyoolot/index.html](http://www.tilastokeskus.fi/til/tyoolot/index.html) . Luettu 23.8.2005.

Tolkki-Nikkonen, M. (1990). *Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen*. Helsinki: Painokaari Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Turkki, K. (1990). *Kotitalous oppiaineena ja tieteenalana. Näkemyksiä ja taustoja oppiaineen edelleen kehittämiseksi*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 85. Helsinki: Yliopistopaino

Turkki, K. (1992). Lähtökohtia kotitalouden toiminnan ja kotitalous-oppiaineen tutkimiseen. Teoksessa T. Gröhn & P. Palojoki, (toim.) *Kotitalouden toiminta tutkimuskohteena. Kotitalousopetusta palvelevan tutkimuksen tarkastelutapoja*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. (ss. 4–35). Tutkimuksia 113. Helsinki: Yliopistopaino.

Turkki, K. (2001). Kotitaloustiede kasvatusalan kentässä. *Kasvatus* 32 (5), (ss. 506–515).

Tynjälä, P. (1991). Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus* 22 (5-6), (ss. 387–398).

Vaines, E. (1995). *Communication in the Family Settings*. Family Science. FMSC 326. Hand out. Fall 1995. University of British Columbia. School of Family and Nutritional Sciences. Canada.

Vähämäki, J. (2003). *Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Vähämäki, J. (2004). *Kotityö nykyaikaisen työn mallina*. Käsikirjoitus.

Zedeck, S. & Mosier, K., L. (1990). Work in the Family and Employing Organisation. *American Psychologist* 2 (45), (ss. 240–251).

LIITE 1: Saatesähköpostiviesti**TUTKIMUS TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMISESTA**

Tuntuuko työn ja perheen yhteensovittaminen joskus hankalalta ja ristiriitaiselta?
Pohditko joskus, miten saisit kodin ja työn vaatimukset pysymään tasapainossa?

Jotta työssäkäyvien tai opiskelevien suomalaisäitien ja -isien työn ja perheen yhdistämisen vaatimuksia saataisiin purettua auki, osallistu tutkimukseen kirjoittamalla yhteensovittamisesta seuraavan linkin takana olevan pyynnön mukaan.

<http://www.kolumbus.fi/anssi.keskinen/hanna/lomake.html>

Kun olet lopettanut kirjoittamisen, paina lähetuspainiketta lomakkeen alaosassa ja kirjoituksesi tallentuu tutkijan käyttöön Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisen tiedekunnan kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen pro gradu -työn aineistoksi.

Tutkijan yhteystiedot: Hanna Keskinen, hanna.l.keskinen@helsinki.fi, 040-8345413

LIITE 2: Kirjoituskysymyslomake

Tutkimus työn ja perheen yhteensovittamisesta

Tuntuuko työn ja perheen yhteensovittaminen joskus hankalalta ja ristiriitaiselta? Pohditko joskus, miten saisit kodin ja työn vaatimukset pysymään tasapainossa?

Vietätkö tarpeeksi aikaa puolisoosi ja lastesi kanssa? Tai kannatko vastuun ikääntyvien vanhempiesi tai appivanhempiesi päivittäisestä pärjäämisestä?

Jotta työssäkäyvien tai opiskelevien suomalaisäitien ja -isien työn ja perheen yhdistämisen vaatimuksia saataisiin purettua auki, osallistu tutkimukseen kirjoittamalla yhteensovittamisesta seuraavan pyynnön mukaan.

Kun olet lopettanut kirjoittamisen, paina lähetyispainiketta lomakkeen alaosassa ja kirjoituksesi tallentuu tutkijan käyttöön Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellisen tiedekunnan kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen pro gradu -työn aineistoksi.

Tutkijan yhteystiedot: Hanna Keskinen, hanna.l.keskinen@helsinki.fi, 040-8345413

Vastaajan tiedot

-Ikä:

-Sukupuoli: Nainen Mies

-Koulutus: Ammattitutkinto Opisto- tai Ammattikorkeakoulututkinto
 Korkeakoulututkinto (maisteri) Korkeakoulututkinto (lisensiaatti) Korkeakoulututkinto (tohtori)

Muu koulutus, mikä?

-Työllisyystilanne: Kokoaikatyö Osa-aikatyö Työtön

Työtilanne jokin muu, mikä?

-Opiskelu: Opiskelija Osa-aikaopiskelija Ei opiskelija

-Olen: Avio- tai avoliitossa Eronnut/Etävanhempi Yksinhuoltaja/Lähivanhempi

-Puolison ikä:

-Puolison koulutus: Ammattitutkinto Opisto- tai Ammattikorkeakoulututkinto
 Korkeakoulututkinto (maisteri) Korkeakoulututkinto (lisensiaatti) Korkeakoulututkinto (tohtori)

Muu koulutus, mikä?

-Puolison työllisyystilanne: Kokoaikatyö Osa-aikatyö Työtön

Työtilanne jokin muu, mikä?

-Puolison opiskelu: Opiskelija Osa-aikaopiskelija Ei opiskelija

-Taloudessasi asuvien lasten lukumäärä:

-Lasten iät (esim. 2, 4, ja 10)

-Lasten hoitojärjestelyt:

- Kotihoito (järjestely: Omassa Puolison Muun hoitajan hoidossa)
 Päiväkoti tai perhepäivähoito
 Kotihoidon ja päiväkodin yhdistelmä

-Huolehditkö säännöllisesti vanhemmistasi tai appivanhemmistasi ja heidän arjestaan?

- Kyllä huolehdin En huolehdi

-Kuinka usein hoidat vanhempiesi/appivanhempiesi asioita?

- Päivittäin
 Muutaman kerran viikossa
 Viikottain
 Kerran kuukaudessa tai harvemmin

-Vanhempasi/appivanhempasi asuvat

- Omassa kodissaan ilman ulkopuolista apua
 Omassa kodissaan palvelujen tai kotihoidon tukemina
 Samassa taloudessa perheesi kanssa
 Seniori- tai palveluasunnossa
 Ryhmäkodissa, vanhainkodissa tai vuodeosastolla

Kirjoituskysymykset

Kirjoita alla oleviin kenttiin siitä, mitä seuraavat neljä kysymystä tuovat mieleesi kodin ja työn yhteensovittamisesta.

1. Millaisia työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä vaikeuksia ilmenee perheessäsi?

2. Kuvaa tarkemmin kaksi tyypillistä tilannetta, jossa perheesi ja työsi yhteensovittamisessa ilmenee ristiriitaa. Kerro kuvauksessa myös, miten tilanteet on ratkaistu. Ratkaistaanko tilanteet vaihtelevilla keinoilla vai onko niihin löytynyt pysyviä ratkaisuja?

3. Minkälaisen tavoitteiden ja vaatimusten koet olevan työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksien taustalla?

4. Minkälaiset työelämän tai arjen käytäntöjen muutokset helpottaisivat mielestäsi työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia?

Kiitos vastauksestasi! Kyselyn lisäksi tutkimuksessa on tarkoitus syventää joitakin aihealueita teemahaastattelun avulla. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan haastatteluvaiheeseen, ole hyvä ja täytä yhteystietosi alla oleviin kenttiin. Yhteystietoja käytetään ainoastaan haastattelupyynnön yhteydessä.

Nimi:

Sähköpostiosoite:

Puhelinnumero:

Lähetä vastauksesi